

SOTSIAALTÖÖ

**Eesti noorte resilentsuse
kaitsetegurid**

**Omavalitsuste
sotsiaalkaitsekulud ja
sotsiaalteenused**

**Sotsiaaltöötajate
ametiidentiteet**

Hooliv kasvatamine

6

2010

Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika erialaajakiri

Ajakirja SOTSIAALTÖÖ tellimust saab vormistada:

- kohalikus postkontoris
- toimetuse aadressil ajakiri@tai.ee
- Eesti Posti e-teeninduses www.post.ee

Ajakiri on müügil Tallinna Sotsiaaltöö Keskuses, Kaupmehe 4
Tervise Arengu Instituudi koolitus- ja teabekeskuses, Hiiu 42;
Tartus kaupluses Ülikooli Raamatupood, Ülikooli 11.

Ajakiri SOTSIAALTÖÖ

Tervise Arengu Instituudi ja sotsiaalministeeriumi väljaanne
13. aastakäik.

Ilmub kuus korda aastas: veebruaris, aprillis, juunis, augustis, oktoobris ja detsembris

Toimetuse kolleegium:

Helina Alliksaar, Mailiis Kaljula, Riina Kiik, Valter Parve, Kersti Põldemaa,
Riho Rahuoja, Judit Strömpl, Piret Tamme, Taimi Tulva

Vastutav toimetaja: Regina Lind

Keeletoimetaja: Signe Väljataga

Tegevtoimetaja: Hille Tarto

Kujundus ja trükk: Puffet Invest OÜ

Väljaandja:

TAI koolitus- ja teabekeskus, Hiiu 42 11619 Tallinn

Tel (+372) 659 3931, faks (+372) 659 3925, e-post ajakiri@tai.ee

Tiraaž: 1000 eksemplari

Autoritele:

Ajakirja toimetuse ootab avaldamiseks analüüsivaid, uurimuslike, nõuandvaid, kogemuslike, informatiivseid ja silmaringi laiendavaid artikleid, mis aitavad kaasa sotsiaalvaldkonna arengule. Teretulnud on ka info värskest ilmunud raamatute ja erialaste koolituste kohta. Artiklite mahtu palume kooskõlastada toimetusega. Artiklid palume saata meiliaadressil ajakiri@tai.ee. Skeemid ja joonised palume saata töötlemist võimaldavate failidena, mitte pildina tekstis. Pildid varustada selgitava tekstiga ja saata elektrooniliselt reolutsiooniga 300 dpi või postiga.

Tervise Arengu Instituut
National Institute for Health Development

 sotsiaal
ministeerium

SISUKORD

nr 6/2010

Toimetuse veerg

Riho Rahuoja 2

Uudised

Uudised maakondadest ja
pressiteated 3

ESTA uudised 5

Konverents „Riigi ja omavalitsuste
töö narkomaania ennetamisel ja
ravis”

Anne Rannaveski-Poola 6

Sotsiaaltöö korraldus

Kohalike omavalitsuste sotsiaalkaitse
kulutused ja sotsiaalteenuste osutamine
statistika põhjal

Riho Rahuoja 7

Kolme omavalitsusjuhi
kommentaariid 12

Sotsiaaltöö kui elukutse

Sotsiaaltöötaja võim ja vastutus
Ene Mølter 14

Tiiu Tamm: Sotsiaaltöötajad
vajavad rohkem ühiskonna
mõistmist ja tuge

Regina Lind 17

Sotsiaaltöö eetikast ja
moraalikoodeksi vajalikkusest

Marju Selg 21

Eelretsenseeritud artikkel

Eesti noorte resilentsust toetavad
kaitsefaktorid

Nele Mets 25

Lapsed ja noored

Kohtinguvägivald – vägivald noorte
lähisuhetes

Kati Nõmm 34

Hooliv kasvatamine

Eha Berezjuk 37

Hädaohus oleva lapse abistamise
ja juhtumist teavitamise juhend

Jaanika Käst ja Elle Vidder 39

Väikelapse suundumine päevahoidu –
eraldamisärevus ja heaolu tagamine

Siiri-Liisi Läänesaar 40

Kuidas saab pereterapeut aidata
suhtekolmnurka sattunud lapsi

Kärolin Kajalaid ja Helen Alton 44

Arvamus

Sotsiaalse tõrjutuse tõrjumine
Mai Kasemets 47

Projektid

Õppelepingukoolituse projekt
hooldustöötajatele

Mare Pariis 49

Programmipõhine nõustamine
Harjumaa tööturu riskirühmadele

Kersti Kask, Koidu Saame 50

DUO projekti tugigrupid psüühilise
erivajadusega inimestele ja nende
lähedastele

Anita Kurvits 52

Abivahenditehniku täienduskoolitus

Piret Tamme 53

Sündmus

TiSSA pleenum
„Sotsiaaltöö kriisi ajal”

Regina Lind 54

TiSSA eelkonverents doktorantidele
Tallinnas

Koidu Saame 56

Professor Walter Lorenz kaasaegsest
sotsiaaltöö praktikast, koolitusest ja
uurimistegevusest

Koidu Saame 58

Info

Üleminekust eurole
Apo Oja 60

Kokkuvõte

Inglise ja vene keeles 62

Kirjandus 64

Lugupeetud ajakirja Sotsiaaltöö lugejad!

Aasta lõpus on ikka kombeks heita pilk möödunud aastale ja vaadata ka ettepoole. Soovin jagada teiega kolme teemat, mis on olnud olulised sotsiaalvaldkonna jaoks käesoleval aastal ja on seda ka tulevikus.

Esimene – selle aasta aprillis said sotsiaaltöötajad uue töövahendi – STARi. Selle rakendamine sattus sotsiaaltöötajate jaoks raskele ajale, tuues kaasa vajaduse ümber õppida ja kohaneda. Paraku ei läinud ka tehniliste viperusteta. Kokkuvõttes saime siiski hakkama, sest Eesti sotsiaaltöötajad on uuendusmeelsed ja kannatlikud. Poole aastaga jõudis 40% omavalitsustest juba nii kaugele, et võttis STARi kasutusele laiemalt kui seadus ette nägi. Ajakirja ilmumise hetkeks on töös arendused, mis võimaldavad teha süsteemis rohkem otsinguid ning kohe on algamas töö arveldustega seotud kitsaskohtade kaotamiseks. Uuel aastal on kavas tösta infosüsteemi kasutajamugavust, luua lisavõimalusi taotluste sisestamisel ja toetuste teenuste määramisel, luua juhtumiplaani dokumenteerimise võimalus ning lisada X-tee päringuid.

Teine – 2010. aasta oli Euroopas pühendatud lahenduste otsimisele vaesuses ja sotsiaalses tõrjutuses elavate inimeste olukorra parandamiseks. Aasta alguses ilmunud analüütiline kogumik „Vaesus Eestis” andis hea sisendi poliitikakujundamisse. Konkursil valitud 23 väikeprojekti toetasid vaesuses ja tõrjutuses elavate inimeste toimetulekut ning suurendasid inimeste teadlikkust vaesuse ennetamise võimalustest. Ajakirja Sotsiaaltöö erinumbris tutvustati vaesuse leevendamise ning sotsiaalse kaasamise suurendamise võimalusi ja praktikaid.

Kolmas – sel aastal tuli otsus võtta Eesti OECD (majanduskoostöö- ja arengu organisatsiooni) liikmeks 1. jaanuarist 2011. See toob kaasa uusi võimalusi sotsiaaltöö jaoks: põhjalikud analüüsid, eri riikide parimate praktikate vahetamine ja asjatundlikud soovitusel. Pakkusime OECDle välja prioriteetsed sotsiaalvaldkonna teemad, mille osas näeme suurimat koostöövajadust:

- pikaajalise hoolduse jätkusuutlikkus ehk kestlikkus, sest arvestades elanikkonna kiiret vananemist ja pikaajalise hoolduse kulude pidevat kasvu, võib eeldada, et Eestis tekib probleeme pikaajalise hoolduse finantseerimisega. Tuleb otsida võimalikke lahendusi, nagu näiteks hoolduskindlustus ja enesehoolduse arendamine, mis annaks parimaid tulemusi nii inimeste, kohaliku omavalitsuse kui ka riigi jaoks.
- sotsiaalteenuste kvaliteet ja kättesaadavus, sest hetkel on need üle Eesti väga erineval tasemel, sõltudes sageli kohaliku omavalitsuse suutlikkusest ja prioriteetidest eelarve planeerimisel. Soovime, et kasvaks sotsiaalmajanduslike probleemidega inimeste toimetulekuvõime ja motivatsioon, paraneks eakate toimetulek ja tingimused väärrikaks vananemiseks ning puuetega inimeste võimalused ühiskonna elus osalemiseks.
- pensionisüsteemide kestlikkus, sest pensionide kasvu ja pensionäride osakaalu suurenemise tõttu rahvastikus võib Eestil nagu enamusel riikidel, tulla sellega probleeme.

Järgmine aasta ei tule kindlasti kerge, kuid töötab sotsiaalvaldkonnale siiski positiivset arengut: varsti tulevad OECD soovitusel avalike teenuste kvaliteedi ning keskvoimu ja omavalitsuste koostöö parandamiseks; võetakse kasutusele STARi teenuste osa. Ja lõpuks, seda kõike toetavad positiivsed majandusprognosid. Soovin teile kõigile mõnusat aastalõppu, võimalusel veetke see kindlasti pere keskel. Tundke rõõmu pisikestest asjadest, mida suudate korda saata, sest kui neid ükskord palju saab, ongi suur asi tehtud.

Riho Rahuoja

sotsiaalministeeriumi sotsiaalala asekanstler

Võrumaa tegemistest

Sotsiaaltöötajad juhatasid oma hooaja sisse augusti lõpus Jaani koolimajas, kus tehti tutvust tervislike valikute võimalusega Võru vallas. Peale virgutavat kepikõndi Kubija määndide all mõõtis Võru vallaarst osavõtjate tervisenäitajaid. Üks omadest rääkis tervislikest valikutest toitumises, seda ka kaetud toidulaua näitel. Sotsiaaltöötajad rääkisid kolleegidele oma valla võimalustest teha tervislikke valikuid ning isiklikest eelistustest, mis ulatusid töönarkomaaniast kuni autoga kihutamiseni välja.

Uut kooliaastat alustasime koos sotsiaalpedagoogidega ühisel infoseminaril: hariduslike erivajadustega lapsed ja koostöövõrgustik nende ümber. Lepiti kokku edasistes ühistes tegevustes, et ükski laps ei jääks tähelepanuta.

Oktoobri lõpus olid Urvaste koolis teemapäevad koostööst riigiasutustega. Sotsiaaltöötajatega olid tulnud kohtuma esindajad sotsiaalministeeriumist, Sotsiaalkindlustusametist ja Puudealase teabe ja abivahendite keskusest. Pikemalt käsitlesime koostöövõimalusi ja arendasime rühmatööd Töötukassaga, kellega ühiselt sõitsime novembri alguses ka Jõgevamaale tutvuma töötute aktiveerimiskeskustega Jõgeva linnas ja Saare vallas. Aga Urvastes sai ühiselt arutada ja täiendada ka maakondlikku asendushoolduse kontseptsiooni, sotsiaalhoolekande seaduse uuendusi ja kavandada ühiseid teenuseid. Jätkub omastehooldajate tugigrupi tegevus ja puuetega laste perede sotsiaalne rehabilitatsioon. Õppenõustamiskeskuse eestvõttel alustas tegevust hüperaktiivsete laste vanemate tugirühm. Viimase teemaga haakub hästi Urvaste Põhikooli koostööpäev teemal: „Mürsik – mured temal endal ja teistel temaga”.

16. novembril olid palutud maakonna sotsiaalvaldkonna töötajad omavalitsustest ja hooldekodudest Mõniste rahvamajja tänuüritusele, millega tähistame vana kombe kohaselt ametipäeva. Üheksa staažikat ja tublit töötajat said Võrumaa Omavalitsuste

Liidu tänukirja, lilleõisi jagus kõigile. Meeleolu hoidsid üleval võõrustajate kõrval ka pidulised ise, kes improviseerisid pildikesi elust enesest.

Marianne Hermann

Võrumaa Omavalitsuste Liidu sotsiaaltöö peaspetsialist

Projekt aitab Tartu linna, Luunja ja Tartu valla omastehooldajad tööle

Tartu linna, Tartu valla ja Luunja valla ühisprojekti „Päevaste ja ööpäevaringsete hooldusteenuste abil tööle” sihtgrupiks on 420 omastehooldajat, kes on huvitatud tööle asumisest ja kelle hoolealused on valmis senise hooldamise asemel saama kodu- ja päevahooldusteenuseid. „Hooldatavatele on kavas pakkuda koduhooldusteenuseid vastavalt nende vajadustele. Projektil on mitmeid hoolekandes uuenduslikke aspekte nagu näiteks katse rakendada hooldajaid tööle koduhooldusteenuse pakkujatena,” selgitab eakate ja puuetega inimeste hoolekandeteenistuse juhataja Indrek Sooniste. Projekti partnerid soovivad selle projektiga vältida inimeste tööturul väljalangemist hoolduskoormuse tekkimise või suurenemise tõttu. Samuti soovitakse suurendada töökohtade ja spetsialistide arvu koduhoolduses ning parandada koduhooldusteenuste pakkumist suure abivajadusega hooldatavatele. Projekt kestab 2011. a jaanuarist kuni detsembrini 2013. Projekti toetab Euroopa Sotsiaalfond meetmest „Töölesaamist toetavad hoolekandemeetmed”.

*Lisainfo: Indrek Sooniste
tel 736 1305, 522 4921*

Projekti käigus loodi õpikeskkond eakatele inimestele

Tallinna Tervishoiu Kõrgkool osales aastatel 2008–2010 programmi Grundtvig projektis „Eakate õpivõime ja vaimse tervise parandamine – MINDWELLNESS”, mille partneriteks olid kõrgkoolid, täiskasvanute koolituskeskused ja eakatele inimestele koolitust ja tugiteenuseid pakku-

vad asutused Austriast, Eestist, Hispaaniast, Itaaliast, Poolast, Portugalist, Saksamaalt, Taanist, Ungarist ja Ühendkuningriigist. Projekti käigus tehti võrdlev analüüs eaka inimese elust, tema osalusest ühiskonnas ja õppimisvõimalustest. Koostati projektis osalevate maade näidetest parima praktika materjal ja loodi õpikeskkond internetis, mida saavad kasutada üle 50 aastased inimesed, et õppida, kuidas hoida oma vaimu erksana kõrge vanuseni. Eri keeltes, sh ka eesti keeles võib leida õpikeskkonna aadressil www.mindwellness.eu, mis sisaldab praktilist informatsiooni, harjutusi, mänge ja teste eakate kognitiivsete võimete arendamiseks.

Lisainformatsiooni projekti tegevuste kohta vaata Tallinna Tervishoiu Kõrgkooli koduleheküljelt: www.ttk.ee > koostöö > Grundtvig > Täiskasvanuhariduse personali koolitus – MINDWELLNESS.

*Tiina Juhansoo
projekti koordinaator Eestis*

Harju-Ristile rajatakse Vaikuse Laste rahupaik

Eestis on tuhandeid lapsevanemaid, kelle lapsed on surnud imikueas või vahetult enne/pärast ilmaletulekut (nn hääletult ehk vaikselt sündinud). Kaotusvalu kogevad needki pered, kelle lapseootus on lõppenud raseduse katkemisega. Inimloomus vajab leinaga toimetulekuks rituaale, sümboleid ning ka kohta, kuhu oma hingevaluga tulla ja mõtiskleda. Rahupaik kujutab endast mälestuskivi, mille juurde on võimalik soovi korral sängitada lapse tuhk (näiteks kui puudub perekonna hauaplats või ei ole võimalik/ei taheta seda kasutada). See on koht, kuhu saab leinama tulla ka siis, kui polegi tuhka, mida matta, ning ka siis, kui kaotus jääb aastakümnete taha. Rahupaiga loomise käigus on valminud kodulehekülg www.vaiksed.ee, kuhu koondatakse materjale vaikselt sündinud lastest. Peagi saab seal infot nõustamisteenuste kohta, et ise anonüümseks jäädes oma valusast kogemusest rääkida, ennast nõnda „tühjaks laadida”

ning mõista, et oma murega ei olda üksi. Nõustamist hakkavad pakkuma raseduskriisi keskuse spetsialistid. Selliseid rahupaiku on mitmes Euroopa riigis, sh Lätis, samuti USA-s, Austraalias ja Kanadas. Rahupaiga rajamise eelarve on 190 000 krooni ning osa sellest loodetakse koguda annetustest. Selle tarbeks on MTÜ Vaikuse Lapsed avanud konto 221048925078. Rahupaik loodetakse valmis saada 2011. aasta suvel.

*Evelin Niinemaa
MTÜ Vaikuse Lapsed juhatuses liige*

Rahvusvahelisele puuetega inimeste päevale pühendatud konverents

Eesti Puuetega Inimeste Koda (EPIK) korraldas 3. detsembril rahvusvahelise puuetega inimeste päevale pühendatud konverentsi, kus toimus paneeldiskussioon teemal „Puuetega inimeste poliitika Riigikogu valimistel – valguses või varjus”, milles osalesid Eesti suurimate erakondade esindajad. Kõik paneeldiskussioonis osalejad rõhutasid ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni ratifitseerimise ning sektorite vahelise koostöö vajalikkust puuetega inimeste eluolu parandamisel. Lisaks arutleti konverentsil puudega inimeste toimetuleku, sotsiaalse tõrjutuse ning vaesuse probleemi üle. EPIK projekti „Kriisi mõju vaesuse süvenemisele puuetega inimeste hulgas Eesti maakondades” uuringust selgus, et kriisi mõjul on puudega inimeste ja nende perede toimetulek märgatavalt halvenenud. Puudega inimesed ootavad rohkem abi kohalikest omavalitsustelt, puuetega inimestele mõeldud toetused ja teenused peaksid olema personaalsed. Konverentsipäeva lõpus tunnustati isikuid ja organisatsioone, kes on aidanud oma tegevusega suurendada puuetega inimeste kaasatust ühiskonda. Uuringu tulemused ja teised konverentsi ettekanded on kättesaadavad EPIK koduleheküljelt: www.epikoda.ee

*Monika Haukanõmm
EPIK juhatuses esimees*

ESTA eestvedajad täpsustasid plaane uueks aastaks

ESTA üheks oluliseks tegevussuunaks on sotsiaaltöötajate teadmiste täiendamine: 30.11–1.12 läbisid ESTA eestseisuse ja piirkondlike ühenduste juhatuste liikmed, komisjonide ja seksioonide juhud juhtimiskoolituse. Koolituse eesmärk kujunes väga ambitsioonikaks: **juhiks ühe päevaga**. Õpivõime ergastamiseks kasutati mitmeid uudseid viise – huumorit, lugusid, filmikatkendeid ja muusikat. Selgitati tähtsamaid juhtimisevõtteid, mida sai järgmisel päeval ka kasutama hakata.

Tõnis Arro abil sai selgeks, mis on juhtimine ja millest see koosneb, käsitlesime juhtimise osategevusi, eriti aga inimeste juhtimist ja eestvedamist:

Juht teab, kuhu peab välja jõudma – tal on visioon. Ta teab, kuidas sinna jõuda – tal on plaan. Ta teab ka seda, milliseid tegevusi selleks vaja on ning oskab selle teistele selgeks teha. Juht korraldab asju – käsundab ja delegerib; ta hoiab ka meeleolu üleval – innustab, toetab, juhendab, veab eest ja tõukab tagant. Lisaks jälgib ta pidevalt, mis sellest kõigest välja tuleb, st ta kontrollib. Inimeste õnnelikuna hoidmine on üks juhi tähtsamaid ülesandeid.

Heiti Pakk rääkis juhtimisprotsessist ja töökorraldusest:

Kuigi juhi korraldav tegevus püüdleb määratsete vähendamise poole, jääb teatud hulk määratset alati alles. Plaane koostades usutakse, et need viiakse ka täide, aga ükski plaan ei teostu nii, nagu see alguses on mõeldud. Tähtis on järjekindlalt mõõta seda, kuidas ollakse plaani täitmisel edasi liigunud ja vajadusel oma tegevusi korrigeerida.

Koolituse teisel päeval peeti ESTA laienatud volikogu koosolek, kus arutati ESTA tegevuste tõhustamise võimalusi ja täpsustati tegevuskava 2011. aastaks.

■ **ESTA piirkondlikud ühendused** jätkavad hoolekande päevakajalisi küsimusi käsitlevate teemapäevade korraldamist, kuhu on oodatud nii ESTA liikmed kui ka hoolekandetöötajad üle Eesti. Teemadena on pakutud välja noorte tööhõive ja vaba-ahtlik tegevus (Lõuna-Eesti), vaesus ja

tõrjutus (Ida-Eesti), erivajadustega inimeste rehabilitatsioon ja tööturule pääsemine (Lääne-Eesti), asenduskodust elluastuvate noorte probleemid, läbipõlemise ennetamise viisid sotsiaaltöös (Põhja-Eesti), lõimitud teenuste areng (Kesk-Eesti).

■ **Sotsiaaltöötajate päeva tähistatakse märtsikuus Tartus.** Veebruaris-märtsis viiakse läbi traditsiooniline konkurss sotsiaalala töötajate tunnustamiseks. Tunnustust pälvinud sotsiaalvaldkonna töötajaid austatakse sotsiaaltöötajate päeva üritusel.

■ **ESTA komisjonid** tegelevad sotsiaaltöötaja professioni edendamise ja palgatingimuste komisjon jätkab tööd soovitusliku palgasüsteemi väljatöötamisega hoolekandetöötajatele, mida tutvustatakse ka sotsiaalpartneritele; täiendkoolituse ja kutsekvalifikatsiooni komisjon jätkab sotsiaalvaldkonna 8-astmelisele kutsesüsteemile ülemineku ettevalmistamist koostöös kutsekojaga; eetikakomitee viib läbi korralisi koosolekuid, menetleb juhtumeid ja võtab vastu kodanikke; terminoloogiakomisjon selgitab välja probleemseid või mitmeti tõlgendatavaid termineid, analüüsib seni ilmunud sõnaseletusi ja töötab välja uusi.

■ Hoolekande arendustöö toimub **ESTA seksioonides**: lastekaitsesektsioon osaleb Balti riikide ja Läänemere maade Nõukogu laste hoolekandeadustuste monitooringu ja auditeerimise projektis, kodutute hoolekande sektsioon viib läbi teemapäevi, võlanõustamise sektsioon nõustab ja informeerib sotsiaalala spetsialiste, KOV sotsiaaltöökorralduse sektsioon korraldab piirkondlikke teemapäevi, tervishoiu sotsiaaltöö sektsioon ühiseminare haiglate sotsiaaltöötajatega ja töötab välja ühtse tegevusstrateegia.

■ Lisaks näeb tegevuskava ette sotsiaaltöötajatele mõeldud meediakoolitust, rühmapõhist supervisiooni läbipõlemisohus sotsiaaltöötajatele, ESTA struktuuriüksuste koolitust, osalemist Euroopa Uimastialase Algatuse tegevustes ning ESTA arengukava koostamist aastateks 2012–2015. Sotsiaaltöötajate 2011. aasta suurürituseks on novembris Tallinnas toimuv **hoolekande aastakonverents**.

Konverents „Riigi ja omavalitsuste töö narkomaania ennetamisel ja ravis”

Anne Rannaveski-Poola
Tervise Arengu Instituut

19. novembril kogunesid HIV/AIDSi ja narkomaania ennetamisega tegelevate organisatsioonide esindajad ja nende koostööpartnerid Tervise Arengu Instituudi ja Tallinna linnavalitsuse kutsel Rahvusraamatukogu suurde saali, et arutada eri osapoolte rolle narkomaania ennetamisel, rehabilitatsioonis ja ravis. Konverentsist võttis osa 220 inimest 78 organisatsioonist. Käsitleti ühiseid eesmärke ning vaadati, mida on kehtivate seaduste valguses võimalik teha, et kõik osapooled täidaksid oma osa sõltlaste abistamisel.

Konverentsi avasid Riigikogu sotsiaalkomisjoni esimees **Urmas Reinsalu** ning Tallinna abilinnapea **Merike Martinson**. **Sigrid Vorobjov** Tervise Arengu Instituudist andis ülevaate narkootikumide tarvitamise olukorrast Eestis viimastel aastatel.

Mari-Liis Aasamets justiitsministeeriumist rääkis uue sotsiaalseadustiku töögrupi tegevusest ja **Liis Rooväli** sotsiaalministeeriumist tutvustas kehtivaid seadusi narkomaania ennetamise valdkonnas ning kavandavaid muudatusi, sh plaani töötada välja riiklik rehabilitatsiooniteenus alaealistele sõltlastele ja nõuded täiskasvanud sõltlaste rehabilitatsiooniteenustele.

Aljona Kurbatova Tervise Arengu Instituudist pakkus välja võimalikke Eestile sobivaid lahendusi narkomaania ennetamise, ravi ja rehabilitatsiooni korraldamiseks. Terviklik teenustesüsteem peaks hõlmama nii ravi, rehabilitatsiooni kui ka tugiteenuseid ning kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja võiks olla see inimene, kes nõustab sõltuvusprobleemidega inimest, koostab tegevusplaani, suunab teenustele ning hoiab inimese edusammudel silma peal. Vastutust teenuste rahastamise eest peaksid jagama riik ja kohalik omavalitsus. Doktor **Ellu Eik** kõneles

narkomaania ravi ja rehabilitatsiooni korraldusest Soomes.

Sillamäe abilinnapea **Eevi Paasmäe** tutvustas Sillamäe narkorehabilitatsiooni keskust, mis on hea näide riigi ja kohaliku omavalitsuse koostöös loodud rehabilitatsiooniasutusest. Rehabilitatsioonikeskus on osutunud linnale mitmes mõttes kasulikuks, asutuse vajalikkust on mõistnud ka kohalikud elanikud. **Ene Tomberg** Tallinna linnavalitsusest keskendus oma sõnavõtus kohalike omavalitsuste võimaluste esiletoomisele narkomaania ennetamisel.

Väga põnevaks kujunes moderaatori juhitud diskussioon ühe koolinoorega ja ühe endise sõltlasega sellest, mida probleemi lahendamiseks tegelikult vaja on. Jäi kõlama mõte, et sõltuvusse tuleb suhtuda nagu igasse teise haigusesse.

Konverentsi lõpetas paneeldiskussioon teemal „**Kuidas tagada selge rollijaotus?**”

Kuigi konverentsi tulemusena ei lepitud kokku ühtses lähenemises sõltlaste abistamisele, veenduti taaskord koostöö ja infovahetuse vajalikkuses. Eri osapooled tegid ettepanekud, mida nemad saavad valdkonna parema koostoimimise heaks juba täna ära teha. Nii näiteks lubati, et riiklik narkomaania ennetamise komisjon hakkab kohtuma senisest sagedamini ning kaasab rohkem teiste sektorite esindajaid. Tallinna esindaja tegi ettepaneku kutsuda linna komisjoni töösse ka riigiesindaja. Tervishoiutöötajad ja kodanikeühendused näitasid üles valmidust olla riigile toeks uutes algatustes. Kõlama jäi ka lubadus kuulata rohkem teisi ja olla oma seisukohtades paindlikum.

Täna konverentsil esinejaid ning konverentsi korraldamisel abistanud **Õnne Valbergi**, **Ene Tombergi** ja **Aljona Kurbatovat**.

Konverentsi kokkuvõtet leiab Tervise Arengu Instituudi kodulehelt www.tai.ee

Kohalike omavalitsuste sotsiaalkaitse kulutused ja sotsiaalteenuste osutamine statistika põhjal

Riho Rahuoja
sotsiaalministeeriumi
sotsiaalala asekancler

Viimastel aastatel on üha rohkem olnud kõneaineks kohalike omavalitsuste erinev võimekus tulla toime neile pandud ülesannetega, sealhulgas sotsiaalkaitse korraldamisega. Käesolevas kirjutises vaatlen kohalike omavalitsuste (edaspidi KOV) sotsiaalkaitsekulutusi aastatel 2004–2009 ja sotsiaalteenuste osutamist aastatel 2008–2009, toetudes rahandusministeeriumi ja sotsiaalministeeriumi statistilistele andmetele.

Sotsiaalkaitse kulutuste dünaamika omavalitsustel ja kulude taustal

Kuni 2008. aastani kohalike omavalitsuste tulud pidevalt kasvasid (vt tabel 1). 2009. aastal vähenesid aga tulud võrreldes 2008. aastaga 2,5 mld krooni, moodustades 20,2 mld kr. Samasugune tendents oli ka kulude osas – kuni 2008. aastani kulud kasvasid, 2009. aastal aga vähenesid ligikaudu samalpalju kui tuludki, kulude suuruseks jäi 21,25 mld kr. Kolmel viimasel aastal on KOVide kulud olnud tuludest kõrgemad, puudujääk kaeti kassa ja hoiuste vaba jäägi arvel.

Kohalike omavalitsuste sotsiaalkaitse kulutused moodustasid 2009. aastal 1624 mln kr. Võrreldes 2004. aastaga on KOVide sot-

siaalkaitse kulutused kasvanud natuke enam kui kaks korda. Kuni 2008. aastani kasvasid kulutused aastas keskmiselt 200 mln kr. **2009. aastal kasvasid kulutused võrreldes 2008. aastaga natuke üle 20 miljoni krooni** ehk 1,2%. Abivajajate arvu suurenemine, mis oli tingitud töötusest, palkade langusest jm põhjustest seadis KOVid või vähemalt osa neist küllaltki raskesse olukorda. Sellega koos kasvas ka riikliku toimetulekutoetuse summade kasutamine. **2009. aastal kasvas toimetulekutoetuseks makstud summa võrreldes 2008. aastaga ligi 50 miljonit krooni** (koos täiendava sotsiaaltoetuse ning haldamise kuludega).

Kohalike omavalitsuste sotsiaalkaitse kulutused koos toimetulekutoetusega moodustasid 2009. aastal KOVide tegevuskuludest 8,6%, mis on kõrgeim protsent alates 2004. aastast. KOVide enda sotsiaalkaitse kulutused moodustasid KOVide tegevuskuludes 7,6%.

Sotsiaalkaitse kulutuste piirkondlikud erinevused

Kohalike omavalitsuste tulud on väga erinevad. Nii ulatusid **tulud ühe elaniku kohta** 2009. aastal 7441 kroonist (Vasalemma

Tabel 1. Kohalike omavalitsuste tulud ja kulud (sh sotsiaalkaitse) kokku, mln krooni

	2006	2007	2008	2009
Tulud	18 104	20 149	22 753	20 212
Kulud	17 846	20 415	23 746	21 255
sh sotsiaalkaitse kulutused kokku	1394	1482	1754	1823
sh toimetulekutoetus	204	159	150	199

Allikas: rahandusministeeriumi kuuaruanded.

vald) 64 078 kroonini (Ruhnu vald), riigi keskmine ühe elaniku kohta oli samal ajal 15 081 krooni. Seega on erinevus madalaima ja kõrgeima tulutasemega KOV vahel 8,6 kordne. Tabelis 2 on esitatud andmed kümne madalaima ja kümne kõrgeima tulutasemega KOVi kohta koos sotsiaalkaitse kulutusi iseloomustavate näitajatega. Nagu

andmetest nähtub, moodustavad sotsiaalkaitse kulutused mõningate KOVide puhul küllaltki suure osa kogukuludest. Seejuures peab arvestama ka seda, kui suure osa sellest moodustab riiklik toimetulekutoetus ning kui suur on KOVi enda panus sotsiaalkaitse sisse.

Tulude tasemelt ühe madalama, Kasepää

Tabel 2. Madalaima ja kõrgeima tulutasemega (ühe elaniku kohta) kohalikud omavalitsused 2009. aastal

Omaavalitsus	Tulud ühe elaniku kohta, krooni	Kulud ühe elaniku kohta, krooni	Sotsiaalkaitse (SKK) kulutuste osakaal KOVi tegevuskuludes (koos toimetulekutoetusega, TTT), %	SKK kulutused (ilma TTT-ta) KOVi tegevuskuludes, %	TTT osakaal KOVi sotsiaalkaitsekulutustes, %	SKK ühe elaniku kohta (TTT-ga), krooni	SKK ühe elaniku kohta (ilma TTT-ta), krooni
Riigi keskmine	15 081	15 859	8,6	7,6	10,9	1360	1212
Väikseima tulutasemega KOVid							
Vasalemma	7441	8724	6,6	4,7	28,0	572	412
Kasepää	9193	9218	19,5	17,1	12,2	1797	1579
Torgu	9413	9872	8,5	7,7	10,2	843	757
Tähtvere	9854	10 904	5,6	4,9	11,5	610	540
Õru	10 027	10 293	13,4	7,3	45,4	1376	752
Helme	10 102	10 352	18,1	16,1	10,8	1871	1668
Rakvere	10 119	10 051	11,6	11,2	3,6	1167	1125
Narva linn	10 222	10 568	8,7	7,1	18,0	915	750
Sillamäe linn	10 491	9936	8,6	5,6	34,2	850	559
Kaisma	10 506	11 455	5,2	4,9	3,9	590	567
Kõrgeima tulutasemega KOVid							
Ruhnu	64 078	59 058	0,8	0,8	0,0	450	450
Illuka	55 781	44 395	3,6	3,3	7,9	1611	1485
Mäetaguse	51 547	41 862	9,5	8,7	8,7	3997	3648
Kihnu	47 195	44 917	2,3	2,2	7,0	1052	978
Kihelkonna	37 845	33 853	8,9	8,4	6,3	3025	2833
Viimsi	33 767	31 144	3,5	3,4	2,7	1097	1068
Maidla	32 824	35 021	4,8	4,5	5,5	1664	1573
Kernu	31 801	34 099	13,0	12,9	0,8	4444	4409
Kõue	29 705	32 063	2,7	1,9	31,6	869	595
Vormsi	29 159	27 035	7,2	5,6	21,8	1947	1524

Allikas: rahandusministeeriumi kuuaruanded.

valla kulutused sotsiaalkaitsele moodustasid KOVi tegevuskuludest ligi viiendiku (19,5%), sellest toimetulekutoetus 12% ning KOVi enda panus oli 17,1%. Vasalemma vallal (kõige madalam tulu ühe elaniku kohta) on sotsiaalkaitse osa KOVi tegevuskuludes küll väike (vaid 6,6%), kuid toimetulekutoetuse osakaal sotsiaalkaitse kulutustest on 28%. Valla poolt tehtavad kulutused sotsiaalkaitsele jäid 4,7%-le. Öru vallas on toimetulekutoetuse osakaal sotsiaalse kaitse kulutustes 45%, sotsiaalkaitse kulutuste osakaal KOVi tegevuskuludes 13,4%. Seega tõstab toimetulekutoetus Öru vallas sotsiaalkaitse kulutustes osakaalu KOVi tegevuskuludes, samal ajal KOVi panus sellesse on vaid 7,3%.

Jõukamate omavalitsuste eelarves on sotsiaalkaitse kulutuste osakaal mõnevõrra väiksem, kuna nende valdade või linnade käsutuses on tunduvalt rohkem raha. Samas on vaja vaadata, millest KOVide tulud koosnevad. KOVide hulgas, kus on kõrgeim tulu ühe elaniku kohta, on kolm väikesaart (Ruhnu, Kihnu ja Vormsi): Ruhnu ja Kihnu puhul ligi $\frac{3}{4}$ tuludest moodustavad toetused ning üksikisiku tulumaks vaid umbes neljandiku tuludest või alla selle. Ruhnu puhul olid kulutused sotsiaalkaitsele vaid 0,8% tegevuskuludest ning toimetulekutoetust 2009. aastal ei makstud. Illuka ja Mäetaguse vallas laekub suurem osa (70–80%) tuludest maardlate kaevandamisõiguse tasust. Kulutused sotsiaalkaitsele moodustasid Illuka vallas 3,6% ja Mäetaguse vallas 9,5% KOVi tegevuskuludest, seejuures KOVi enda panus oli vastavalt 3,3% ning 8,7%.

Sotsiaalkaitse kulutused sõltuvad eelkõige omavalitsuse demograafilisest ja sotsiaal-majanduslikust olukorrast, kuid olulist rolli mängivad ka omavalitsuse prioriteedid. Seejuures võivad kulutusi oluliselt mõjutada ka investeeringud eri aastatel.

Sotsiaalkaitse kulutused sihtrühmade järgi

Kolmel viimasel aastal on enam kui 40% sotsiaalkaitse summadest kulutatud **eakate** sotsiaalsele kaitsele. **Puuetega inimeste** sotsiaalkaitse kulutuste osakaal KOVide

sotsiaalkaitse kulutustes oli kahel viimasel aastal 15% piires ning see on mõnevõrra langenud. Samas on kulutuste osakaal puuetega inimeste sotsiaalkaitsele võrreldes 2004. aastaga kasvanud 7,6 %. Puuetega inimeste sotsiaalkaitse kulutuste ligi neljakordne kasv vaadeldaval ajavahemikul on tingitud puuetega inimeste hooldajatoetuse maksmise korraldamise üleandmisest KOVidele alates 1. aprillist 2005. Kui 2005. aastal eraldati KOVidele riigieelarvest raha sihtotstarbeliselt, siis alates 2006. aastast arvatakse need summad tasandusfondi kaudu KOVide tulubaasi. See muudatus tõi kaasa aastatel 2005–2006 väikese languse eakate sotsiaalkaitse kulutustes. Samas on üpris raske eristada kulutusi eakatele ja puuetega inimestele ning mõningatel juhtudel võib olla, et neid on käsitletud KOVi eelarves koos – kas siis kulutustena eakatele või puuetega inimestele.

Kulutused **laste ja perekondade** sotsiaalkaitsele moodustavad ligi veerandi KOVide sotsiaalkaitse kulutustest, püsides 23–25% vahemikus.

Kohalikes omavalitsustes osutatavad sotsiaalteenused

Sotsiaalministeeriumile esitatavad statistilised aruanded sisaldavad andmeid seitsme teenuse kohta: koduteenus, eluasemeteenus, puuetega inimestele hooldaja määramine, isikliku abistaja teenus, tugiisikuteenus, perekonnas hooldamine ja lapsehoiuteenus.

Kõiki seitset teenust osutas 2009. aastal 8 omavalitsust ehk 3,5% kõigist omavalitsustest: Harku vald, Keila linn, Narva linn, Türi vald, Tapa vald, Pärnu linn, Tallinn ja Tartu linn. 13 omavalitsust (5,7%) osutas kuut teenust ja 36 omavalitsust (15,9%) viit teenust. Kõige rohkem oli omavalitsusi, mis osutasid nelja teenust (71 ehk 31,3%) või kolme teenust (50 ehk 22%). Küllaltki palju oli ka ainult kahte teenust osutavaid omavalitsusi – 39 (17%). 9 omavalitsust (4%) osutas 2009. aastal vaid ühte teenust ja mitte ühtegi teenust ei pakutud ühes omavalitsuses.

Siiski ei saa omavalitsuse elanikele osutatavate teenuste kättesaadavust hinnata ainuüksi arvudele tuginedes. Teenuste osutamine

Tabel 3. Kohalike omavalitsuste sotsiaalkaitsekulutused, 2004–2009

	Omavalitsuste sotsiaalkaitse kulutused, miljonit krooni					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Puuetega inimeste sotsiaalkaitse	64,87	147,34	255,78	226,04	245,97	255,05
puuetega inimeste hoolekande asutused	27,28	28,85	92,47	51,92	53,66	60,65
muu puuetega inimeste sotsiaalkaitse ¹	37,59	118,49	163,31	174,12	192,31	194,4
Eakate sotsiaalkaitse	346,25	366,51	445,08	536,19	659,03	661,25
eakate hoolekandeaasutused	214,17	263,78	303,95	381,05	465,17	452,31
muu eakate sotsiaalkaitse	132,08	102,73	141,13	155,13	193,85	208,94
Laste sotsiaalkaitse	196,72	229,88	268,99	316,42	381,07	392,01
lastekodu	58,76	62,79	75,88	95,1	105,71	115,69
laste ja noorte hoolekandeaasutused	24,61	31,13	39,64	42,26	63,61	63,58
muu perekondade ja laste sotsiaalkaitse	113,36	135,96	153,47	179,07	211,74	212,74
Töötute sotsiaalne kaitse	6,1	7,86	8,37	14,68	32,84	12,07
Muud sotsiaalkaitse kulutused	184,8	257,19	211,55	229,43	284,57	303,82
haigete sotsiaalkaitse	1,25	2,19	3,02	2,16	1,57	0,84
toitjatkootanute sotsiaalkaitse	0,59	0,71	0,67	0,91	1,03	1,06
eluasemeteenused sotsiaalsetele riskirühmadele	3,23	4,6	12,77	9,15	7,99	7,13
riskirühmade hoolekandeaasutused	27,9	32,01	34,87	38,6	45,11	39,82
muu sotsiaalsete riskirühmade kaitse	46,1	52,04	58,32	53,68	74,05	94,93
muu sotsiaalne kaitse, sh sotsiaalkaitse haldus	104,71	163,59	93,5	122,47	152,98	159,23
ülalnimetatud sotsiaalkaitse kulutused kokku	1,01	2,06	8,4	2,46	1,85	0,81
KOVide SK kulutused kokku	798,74	1008,8	1189,7	1322,8	1603,5	1624,2
Riiklik toimetulekutoetus	236,51	258,87	204,32	158,76	150,39	198,95
Sotsiaalkaitsekulutused kokku	1035,3	1267,7	1394,1	1481,5	1753,9	1823,2
KOVide osa SK kulutustest, %	77,2	79,6	85,3	89,3	91,4	89,1

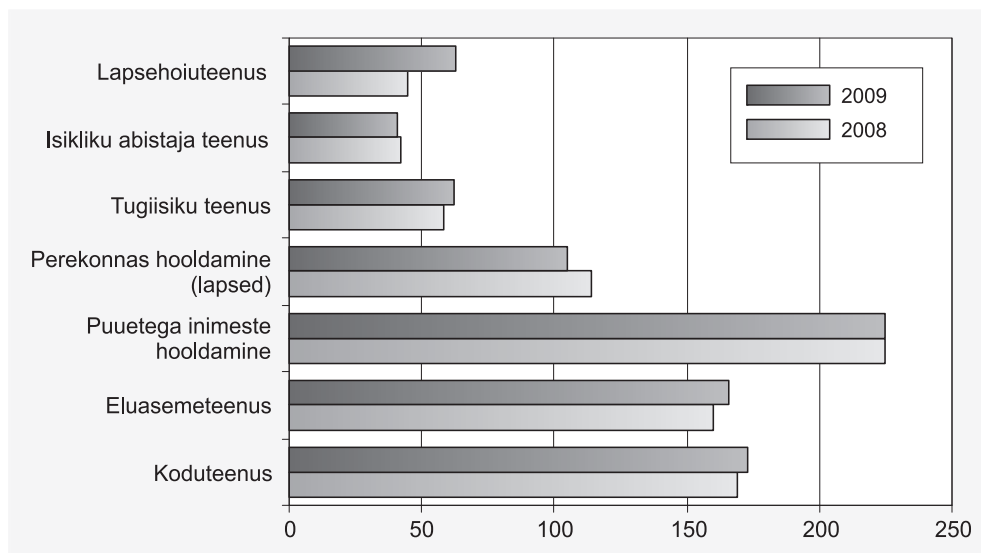
¹ sisaldab 1. aprillist 2005 KOVidele üleantud riigieelarvelisi summasid puuetega inimestele hooldajatoetuseks.

Allikas: rahandusministeeriumi kuuaruanded.

sõltub esmalt ikkagi vajadusest selle teenuse järele ning alles seejärel KOVi suutlikkusest teenust osutada (teenuse osutajate ja raha olemasolu). Otsuse abivajajale teenuse osutamiseks teeb omavalitsuse sotsiaaltöötaja. Jälgides KOVide teenuste statistikat aastate kaupa, on näha, et kuigi iga aastaga tuleb juurde omavalitsusi, kes mõnda uut teenust osutavad, siis juhtub sedagi, et loobutakse mõne teenuse osutamisest, kui omavalitsuses ei ole enam inimesi, kellele seda teenust oleks vaja, või muul põhjusel.

Joonis 1 näitab kohalike omavalitsuste arvu, kes osutasid vaadeldavaid sotsiaalteenuseid. Enim osutatav teenus Eesti kohalikes omavalitsustes on **puuetega inimeste hooldamine** inimese enda kodus: 2009. aastal oli puuetega inimestele hooldaja määratud 225 kohalikus omavalitsuses. Seda teenust osutati kokku 18 324 täiskasvanule ning 1023 lapsele.

Kõige vähem osutatakse **isikliku abistaja** teenust, mis on mõeldud nägemis- ja liikumispuudega inimestele: seda osutatakse vaid

Joonis 1. Kohalike omavalitsuste arv, kus osutati teenust, 2008–2009

Allikas: sotsiaalministeerium

41 kohalikus omavalitsuses (18% kõigis KOVidest). Teenuse eesmärk on vähendada puudest tulenevaid piiranguid õppimisel, tööle saamisel ja seal püsimisel, kodu ja perega seotud ning vaba aja tegevustes. Statistikat teenuse kohta hakati koguma alates 2006. aastast, kuid seda teenust osutavate omavalitsuste arv ei ole aastatega oluliselt kasvanud. Seejuures ei osutatud Valgemaal 2009. aastal isikliku abistaja teenust üheski kohalikus omavalitsuses, Jõgevamaal ja Raplamaal kummaski maakonnas vaid ühes kohalikus omavalitsuses ühele inimesele. Ka Ida-Virumaal osutati seda teenust vaid ühes omavalitsuses 7 inimesele.

Tugisikuteenust osutavate omavalitsuste arv on mõnevõrra suurem (62), kuid selle teenuse sihtrühm on laiem, hõlmates nii abi vajavaid lapsi ja nende peresid, puudega isikuid kui ka sõltuvusprobleemidega isikuid jt. Võrreldes 2008. aastaga on teenust osutavate omavalitsuste arv kasvanud 4 võrra.

Koduteenust osutavate omavalitsuste arv kasvas 2009. aastal võrreldes eelmise aastaga 14 võrra, ulatudes 173-ni. Seega ei osutatud 2009. aastal koduteenust ligi veerandis KOVidest. Samas vähenes 2009. aastal võrreldes eelmise aastaga selle teenuse kasutajate arv, mille üheks põhjuseks võivad olla

majanduslanguse tõttu vähenenud rahalised võimalused. Mitmes omavalitsuses täpsustati teenust vajavat sihtrühma (mis võis olla osaliselt tingitud ka kokkuhoiu vajadusest) ja selle tulemusel sai selgemaks, kas inimene vajab koduteenust või mõnda muud teenust (nt isiklikku abistajat, eluasemeteenust või hoopis ööpäevaringset hooldust hoolekandeesutuses), või siis tervises seisundi paranemise tõttu inimene ei vajanud enam koduteenust.

Lastele osutati kohalikes omavalitsustes enim **perekonnas hooldamise** teenust (105 KOVis). Nii teenust osutavate omavalitsuste kui ka selle kasutajate arv on iga aastaga kahjuks vähenenud. Kuna teenust rahastab riik, siis ei saa olla põhjuseks majanduslanguse tõttu vähenenud KOVide ressursid, pigem on asi teenuseosutajate puuduses või ka teenust vajavate laste arvu vähenemises.

Küllaltki levinud KOVide poolt osutatavaks teenuseks on **eluasemeteenus**. Seda osutas 2009. aastal 166 omavalitsust ehk 6 võrra rohkem kui eelmisel aastal. Teenust kasutavate perede arv on alates 2006. aastast kasvanud rohkem kui kolm korda.

Lapsehoiuteenust raske ja sügava puudega lastele rahastab samuti riik, kuid teenust

pakuti 2009. aastal vaid 63 omavalitsuses. Samas on selle teenuse osutamise oluliselt panustanud ka KOVi, rahastades eelkõige keskmise puudega või puudeta laste lapsehoiuteenust. Teenus on alles arenemisjärgus ning seda osutavate omavalitsuste arv kasvab. Ainuüksi 2009. aastal lisandus 18 KOVi, kus osutatakse lapsehoiuteenust.

Ülevaade kohalikes omavalitsustes osutatavatest sotsiaalteenustest ei ole ammendav. Olulisemad teenused, mille kohta ei ole statistikat seni kogutud, on sotsiaaltransporditeenus ja eluaseme kohandamine puuetega inimestele. Edaspidi olukord muutub, sest sotsiaalteenuste ja toetuste andmeregister STAR annab tunduvalt parema ülevaate teenustest, mida kohalikud omavalitsused osutavad.

Sotsiaalministeeriumis on valminud sotsiaalhoolekande seaduse muudatuse eelnõu, millega on plaanis kehtestada kohalike omavalitsuste poolt osutatavatele sotsiaalteenustele miinimumnõuded. Nimetatud muudatus, ja kindlasti ka inimeste teadlikkuse kasv oma õigustest ja võimalustest, võiks lähitulevikus aidata kaasa teenuste kvaliteedi ja kättesaadavuse paranemisele. Seda eelkõige omavalitsustes, kus teenuseid täna napib.

Lõpetuseks

Kokkuvõtteks võib pidada positiivseks, et kohalikud omavalitsused ei ole oma sotsiaalkaitsekulutusi tervikuna vähendanud ja iga aastaga lisandub omavalitsusi, kes osutavad oma inimestele ikka rohkem sotsiaalteenuseid. Siiski on erinevused KOVide sotsiaalkaitsekuludes ja sotsiaalteenuste osutamises väga suured. Statistikast ei selgu, mis on selle põhjus. Kuid võib järeldada, et inimeste sotsiaalne kaitse sõltub täna suuresti tema elukohast. KOV lähtub sageli oma rahakotist ja prioriteetidest, mitte alati inimeste tegelikest vajadustest. Paljudel juhtudel puudub omavalitsustel ka administratiivne võimekus sotsiaalteenuseid korraldada. Üheks võimalikuks lahenduseks oleks KOVide omavaheline koostöö, järjepidevuse tagamiseks peaks see olema seadusega reguleeritud. Praegu näeme tihti olukordi, kus KOVi tegutsevad sotsiaalteenuste osutamisel koostöö asemel kui konkurendid, mitte kui partnerid.

Kohalike omavalitsuste korraldus

Ajakiri palus omavalitsuste juhtidel anda hinnang KOV sotsiaalkaitsekulutustele ning nimetada prioriteetidid. Küsisime ka seda, mis on viimaste aastatega muutunud sotsiaalvallas omavalitsuse elanike jaoks paremaks ning missugustest sotsiaalteenustest tuntakse veel puudust. Saime vastused kolmest Valgamaa omavalitsusest.

Merlin Müür

Otepää abivallavanem:

Sotsiaalkaitsekulutusi tervikuna on meie vallas aasta-aastalt suurendatud. Prioriteediks on olnud kulutused laste ja perekondade sotsiaalkaitsele, samuti puuetega inimeste sotsiaalkaitse.

Viimastel aastatel suurendati sotsiaaltoetusi (sünnitoetust, ranitsatoetust, koolilõpetaja toetust). Alates 2011. aastast tõuseb sünnitoetus 50% võrra, uue toetusena lisandub matusetootus.

Kõige rohkem oleks vaja panustada eluasemeteenusele: sotsiaalkorterite remont, uue sotsiaalmaja ehitus, eluaseme kohandamine puuetega inimestele. Takistuseks on olnud eelkõige raha vähesus.

Mis puudutab sotsiaalteenuste osutamist, siis kõik taandub ikkagi eelkõige vajadusele ühe või teise sotsiaalteenuse järele. Näiteks puudus meil 2009. aastal vajadus selliste teenuste järele nagu 1) isikliku abistaja teenus, 2) perekonnas hooldamine (perekonnas hooldamisel olnud lapsed said täisealisteks), 3) vanemliku hoolitsuseta ja abivajavate laste asendushooldus (õnneks ei ole meil praegu ka lapsi, kelle vanemad oleksid kadunud, viibiksid kinnipidamiskohas või kelle vanematelt oleks vanemlikud õigused ära võetud või kes oleks perekonnast eraldatud ilma vanemlikke õigusi võtmata).

Anne Kalme

Helme vallavalitsuse sotsiaalnõunik:

Valgamaal Helme vallas on prioriteediks lap-

kommentaariid

sed ja eakad. Sotsiaalkaitsekulutuste osatähtsus valla eelarves on suhteliselt suur. Vallavalitsus tasub täies ulatuses kõigi lasteaias käivate laste toidu- ja kohamaksu ning päevase õppevormiga üldhariduskoolide õpilaste lõunatoidu, aga ka nende sõidukulud kooli ja kodu vahel. Selleks kulub valla eelarvest aastas ligikaudu 1 mln kr. Vald maksab ka toetust kõigile esimesse klassi minevatele lastele ja majanduslikult vähekindlustatud lastele. Eakate hooldekodu teenusele kulutab vald 2010. aastal ligikaudu 2 mln krooni. Teenuseid ostetakse eri hoolekandeesutustest. Lisaks: sünnitoetus a'5000 kr, kokku 150 000 kr aastas, matusetoetus a'2000 kr (70 000 kr), ravimitoetus (60 000 kr), toetus küttepuude ostuks (100 000 kr), lastelaagri toetus vähekindlustatud peredele (30 000 kr). Vähekindlustatud perede ühekordseks toetuseks on eelarves eraldatud 100 000 krooni. Jõuludeks saavad lapsed (sünnist kuni neljanda klassini) kommipakid. Eakatele on jõulupidu koos rikkaliku peolauaga.

Viimaste aastatega on paremaks muutunud meditsiiniteenindus: käivitunud on pereõendus, mille eest osaliselt tasub ja ka tellib teenust omavalitsus. Nõudlus teenuse järele on küllaltki suur. Võimalusel ja vajadusel viime valla kulul haigeid raviasutustesse (näiteks Tartusse, Valka), on olemas transport koos saatjaga.

Uutest sotsiaalteenustest näeme võimalust rajada suletava kutsekooli osakonna ruumidesse hoolekandekeskuse, kus saaks pakuda eakatele rahulikku keskkonda ja häid hooldustingimusi. Lisaväärtusena tekiks kohalikele inimestele töökohti. Hoolekandekeskuse baasil saab arendada teisi teenuseid.

Andres Palloson

Õru vallavanem:

Õru vald (494 elanikku) on Valgamaa väikseim ja üks hõredamalt asustatud valdu. Rahvaarv on pidevalt langenud ja selle peamine põhjus on väljaränne.

Kuna Õru vald on rahvaarvult väike, siis või-

maldab see kohalikul omavalitsusel läheneda igale kliendile individuaalselt, hinnata tegelikke vajadusi ja probleeme ning neid lahendada. Prioriteediks oleme pidanud ühtehoidmist, me püüame tagada eluks turvalise keskkonna, et maaelu ikka jätkuks. Elanikud märkavad üksteist ja hoiavad kokku ning suhtlevad tihedalt kohaliku omavalitsuse töötajatega. Õru vallavalitsuses töötab põhitöökohaga viis ametnikku, kes kõik on oma ametikohustuste kõrvalt meelsasti nõus elanikke aitama ja nõustama. Teadagi on maa-rahva suurimaks mureks töökohtade puudus ja rahanappus. Lisaks elanike nõustamisele ja abistamisele maksab kohalik omavalitsus ka rahalisi toetusi.

Õru vallas makstavad sotsiaaltoetused: 1) riiklik toimetulekutoetus; 2) sünnitoetus (2010. a 3000 kr); 3) matusetoetus (2010. a 1000 kr); 4) koolilõuna toetus osa katmiseks, mis jääb puudu riiklikust koolilõunatoetusest põhikooli lastele ja gümnaasiumis õppivate laste koolilõunaks; 5) ühekordne sotsiaaltoetus väikese sissetulekuga isikutele ja peredele hädavajalike kulutuste osaliseks hüvitamiseks (õnnetusjuhtumi korral, hooldus- ja abivahendite muretsemiseks ja laenutuseks, lastele prillide ostmiseks, ID-kaardi vormistamiseks ja puuetega lastele ravimite ostmiseks); 6) vältimatu sotsiaalabitoetus hätta sattunud kodanikule kuni 250 krooni või esemelisel kujul; 7) ülalpidamiskulude toetus hoolekandeesutuses viibivale isikule; 8) kooli lõpetamise toetus põhikooli ja gümnaasiumi lõpetajatele. Õru Algkooli neljanda klassi lõpetanule kingib vald lauaarvuti komplekti; 9) hooldajatoetus; 10) puudega inimese täiendav toetus.

Sotsiaalteenustest osutatakse Õru vallas koduhooldust ja sotsiaaleluruumi kasutamise teenust, võimaldatakse ka pesupesemist ja duši kasutamist. Viimastel aastatel ei ole uusi teenuseid ega toetusi loodud, kuid vaatamata majanduslikult raskele ajale ei ole teenuseid ega toetusi ka vähendatud. Tervis oleks arendada avahooldust ja tugiisikuteenust, mis rahanappuse tõttu pole aga teoks saanud.

Sotsiaaltöötaja võim ja vastutus

Ene Mõlter
Nõo valla
sotsiaalosakonna juhataja

Olen töötanud Nõo vallas Tartumaal sotsiaaltöö juhina 18 aastat ja seetõttu julgesin võtta vastu pakkumise kõnelda selle aasta 5. novembril sotsiaaltöö aastakonverentsil teemal „Sotsiaaltöötaja võim ja vastutus”. Seda oma töökogemusele ja mõtetele tuginedes.

Eesti keele seletavas sõnaraamatus on sõna „võim” defineeritud nii: „Võim – see on õigus või võimalus valitseda või käsutada kedagi ja otsustada millegi üle”. Minul kui valla sotsiaalosakonna juhatajal on võimalus

- jagada ülesandeid osakonna töötajatele
- vallavalitsuse liikmena tõstatada sotsiaaltöö teemasid vallavalitsuses, taotleda klientidele ühekordseid toetusi, teha lobi- ja selgitustööd sotsiaaltöö edasise arengu ja võimaluste laiendamise nimel
- koostada sotsiaaltöö eelarve projekt valla eelarve osana
- mul on õigus ja võimalus väga olulisel määral kaasa rääkida kõikvõimalike sotsiaalvaldkonda puudutavate korralduste väljatöötamisel (esindada ja kaitsta meie osakonna seisukohti nii volikogu vastavas komisjonis kui ka volikogus).
- Sotsiaaltöötajal on võimalus inimese saatust mõjutada, tehes õigeid või mitte nii õigeid otsuseid. Pean siinkohal silmas näiteks igasuguseid kohtulugusid (arvamuse andmine, eestkoste seadmine, alaealise varasse puutuvad küsimused jt), lastekodulaste naasmist koduvalda, pereprobleemidesse sekkumist või mittesekkumist jne.
- Igal sotsiaaltöötajal on võimalus mõjutada pereliikmeid ja me teeme seda kogu aeg, iga päev – nii oma isiksuse kui tegutsemisega, oma suhtumisega klienti ning oskusega teda ja tema muret avada, oskusega teda kuulata ning pakkuda talle oma tuge, positiivset sõna ja jõustamist.

Kui tihti me seda aga sellest endale aru anname? Koos võimuga on meile antud ka vastutus. Vastutus teha oma tööd hästi. Mida see tegelikult tähendab? Ühiskonna ja seaduse silmis tähendab see seda, et

- igal inimesel on õigus elamisväärsel elule, st et tal oleks normaalne elamispiind, soe tuba ja sissetulek, millega ta suudab oma peret toita-katta ning ka muude kulutuste eest tasuda. Ja kui inimene või pere ise ei jaksa, või ei oska, või ei taha, peaks kohalik omavalitsus need võimalused looma.

On selleks siis

- toimetulekutoetuse maksmine, mis praeguse elu ja hinnaralli juures on ilmselgelt liiga väike ega võimalda majanduslikult toime tulla
- elamispinna leidmine
- teiste teenuste osutamine, mis aitaksid inimesel või perel ühes või teises küsimuses paremat tulemust saavutada, kriisi üle elada, olgu selleks siis võlanõustamine, tugiisiku-, avahooldus-, transpordi- või pesupesemise teenus
- ühekordsete ja täiendavate sotsiaaltoetuste maksmine valla eelarvest.

Paraku nõuab see kõik vallalt palju raha. Ma julgen öelda, et see, kui oluliseks sotsiaalvaldkonda peetakse, oleneb väga palju vallavalitsuse ja vallavanema ning volikoguliikmete tõekspidamistest, empaatiavõimest ning nende enda elukogemusest. Samas tuleb arvestada ka valla

majanduslikku olukorda, sest vallas on väga palju ülesandeid ja rahata ei tule nendega kuidagi toime, olgu see teede korrashoid, lumelükkamine, puhta vee saamine või haridusasutuste tõrgeteta funktsioneerimine jne. See kõik haakub ka sotsiaaltööga ning ma võin öelda, et me teeme päris palju koostööd valla maakorralduse ja keskkonnaosakonnaga, rääkimata raamatupidamisosakonna või kantseleiga tehtavast koostööst. Eesmärk on ju üks: aidata kaasa sellele, et meie valla elanikel oleks võimalikult hea ja turvaline koduvallas elada.

Kõigi sotsiaaltöötajate suureks ja väga tähtsaks töö- ja vastutuse valdkonnaks on seegi, et dokumentatsioon oleks korras ja iga otsus, mille teeme, oleks kaalutletud, põhjendatud ning seadusega kooskõlas.

Minule isiklikult tundub, et paberi- ja arvutitööle (STAR) kulub järjest rohkem aega ning inimestega sisulise töö tegemiseks jääb seda järjest vähem. See teeb mind kurvaks.

Et oma tööd võimalikult hästi teha, on vaja **võrgustikku**, oma meeskonda. Üksinda seda tööd tehes võib inimeste muredesse ära uppuda. Teadaolevalt on võrgustikutöö eesmärk kliendi nõustamine ja abistamine nii, et klient ja tema pere saaksid edaspidise eluga ise ja paremini hakkama.

Igal sotsiaaltöötajal on võimalus mõjutada pereliikmeid ja me teeme seda kogu aeg, iga päev – nii oma isiksuse ja tegutsemisega kui ka oma suhtumisega klienti.

Seepärast vaadatakse tekkinud probleeme laiemalt, tervet peret ja tema sotsiaalset võrgustikku kaasates. Kliendid peavad ise tegema küll otsuse (võtma vastutuse), aga meie, sotsiaaltöötajad, saame neid toetada, julgustada, jõustada, aidata neil oma suhteid pereliikmetega selgeks rääkida. Saame teha psühhosotsiaalset selgitustööd, et inimene saaks endale teadvustada, mis tegelikult toimub tema peres, ja siis keskenduda sellele, mida tema ise saab teha, milles vajab abi, kuidas kaasata sotsiaalset võrgustikku või kuidas seda laiendada.

Julgen öelda, et meil Nõos on väga hea võrgustikutöö. Ei ole meil selleks mingit koostöölepingut, vaid see on kujunenud aastatega ja n-õ elust enesest. Meie võrgustikku kuuluvad peale meie, valla sotsiaaltöötajate, veel kooli sotsiaaltöötaja, perearstid, kohalikud konstaablid ning vajadusel kaasame ka vallavanema, õpetajad jt. Oma võrgustikuga arutame tekkinud probleeme, saame kiiresti üksteiselt ja üksteise kaudu vajalikku infot, vajadusel korraldame ümarlaidu, kus kindlasti osalevad ka kliendid, keda on vaja jõustada või mõjutada. Me toetame üksteist ja õpime üksteiselt, vahetame pidevalt infot. Lisaks on meil palju väga häid partnereid, olgu nendeks siis maavalitsuse sotsiaalala esindajad, erinevate asutuste töötajad või MTÜ-d, kellega koostööd teeme ja oma muredele ühiselt lahendusi otsime. Oma kogemusest võin öelda, et hea võrgustikutöö aluseks on isiklikud silmast-silma suhted, me teame üksteist, tunneme ära juba häälest ja võime üksteist usaldada.

Olen palju mõelnud sellele, mille eest meie, sotsiaaltöötajad, tegelikult vastutame oma tööd tehes? Ja vastaksin sellele nii: me vastutame selle eest, et meil oleksid

- sotsiaaltöökäsi vajalikud teadmised sotsiaaltööst, psühholoogiast, pedagoogikast jne
- oskused (oskus kuulata, inimese mureni jõuda, oskus kaasata kõiki osapooli, olla toetav, samas vastutust ikka kliendile jättes jne) ja et me rakendaksime neid oskusi oma töös
- et me omaksime vajalikku ja objektiivset infot, enne kui mingi otsuse vastu võtame
- et meil oleksid teatud isiksuseomadused (oleksime empaatilised, ausad, kohusetundlikud, eelarvamusteta)
- et teeksime oskuslikult koostööd nii KOV tasandil kui laiemalt, kõigi vajalike institutsioonidega ja kolmanda sektori ehk vabasektoriga
- et me end pidevalt täiendaksime, sest seadused ja võimalused muutuvad.

Peredega tööd tehes on sotsiaaltöötajal vaja kliente jõustada, märgata ja esile tõsta inimese tugevaid külgi, mõista tema käitumismustreid ja osata vajadusel sekkuda. Oluline on osata anda vajalikku infot ja jagada psühhosotsiaalseid teadmisi, märgata klientide positiivseid samme,

kuid seejuures mitte unustada, et vastutuse peab võtma siiski inimene ise, v.a erandjuhtudel, kus inimese olukord nõuab kiiret tegutsemist ja ta ise ei saa või pole võimeline enda eest otsustama ega vastutust võtma.

Olen seda ise kogenud ja rääkides sotsiaaltöötajatega, tõden seda ikka ja jälle, et me tikume liiga kergekäeliselt oma klientidelt vastutust ära võtma ja nende elu elama, eriti kui peres on lapsed ja kui on tegemist nn nõrgemate peredega. Aga see on siiski nende elu ja meie, sotsiaaltöötajad, osaleme vaid lühiajaliselt nende inimeste elus.

Kui inimene ei saa ise otsustada, siis ei hakka ta ka vastutama. Seetõttu ei tohi me muuta oma kliente endast sõltuvaks. Juhan Smuul on öelnud: „Kõige hirmsam on ühe inimese võim teise üle, ühe sõltuvus teisest. See võib inimest kõige rohkem rikkuda”.

Jõudu meile kõigile selles raskes, aga nii vajalikus töös!

Loominguline sotsiaaltöökongress

Sotsiaaltöötajate traditsiooniline aastakongress peeti tänava 4.–5. novembrini Tartus pealkirja all „Vastutan – ei vastuta”, korraldajaks linna sotsiaalabiosakond. Kongressil osalejad hindasid korraldajate loominguist lähenemist: äratundmist ja kaasaelamist pakkus Tartu linna noorsootöötajate kongressi tarbeks lavastatud foorumteatri etendus „Sotsiaaltöötaja?” ning mõnusat vaheldust ja kolleegidega suhtlemist sotsiaal-loominguline õhtu Tartu Loomemajanduskeskuses. Diskussioonides jäi kõige rohkem kõlama mõte, et sotsiaaltöös on oluline loovus ja võimalus ise otsustada, mis toimib iga juhtumi puhul kõige paremini. Sotsiaaltöötaja peab saama oma tööst rõõmu tunda, kui ta saab piisavalt tegevusvabadust. Nagu märkis kongressi peaesineja Norra Trømso ülikooli professor Inger Helen Erstad, kohtuvad sotsiaaltöötaja kabinetis reaalne elu ja sotsiaaltöö praktika ning siis selgub, mida on iga kliendi jaoks tegelikult võimalik ära teha. Dialog, mida peavad omavahel sotsiaaltöötaja ja klient, on protsess, kus mõlema osapoole arusaamised ja tõekspidamised maailma asjadest pannakse pidevalt proovile. Loovusest, aga ka piirangutest ja vastutusest oli juttu ka teisel päeval kõlanud ettekannetes. Tartu Loomemajanduskeskuse juhataja Raul Oreškin kutsus sotsiaaltöötajaid üles kasutama oma töös rohkem fantaasiat. Taani filosoof Finn Thorbjørn Hansen pani kuuljaid kaasa mõtlema, kas sotsiaaltöötaja on tehnik, kes täidab kindlaksmääratud eesmärke kindal meetodil või hoopis kunstnik, kes tunneb aukartust elu ees, tegutseb dialoogis kliendiga ja on uuele avatud. Eesti Kunstiakadeemia professor David Vseviov käsitles võimu ja vastutuse küsimust ajaloolises perspektiivis ning rõhutas, et võimulolijate ja rahva vahel peab valitsema austus ja usaldus. Tartu Ülikooli professor Tõnu Lehtsaar rääkis kõlbelistest otsustest psühholoogi pilguga. Tema sõnul on ühiskondlike ametite esindajad, kelle hulka kuulub ka sotsiaaltöötaja, pideva järelevalve all. Kõlbeline käitumine aitab hoida elu ja töö kvaliteeti. Nõo vallavalitsuse sotsiaaltöö osakonna juhataja Ene Mõlteri arvates on sotsiaaltöötaja võim ja vastutus väga suur – oma otsustega saab sotsiaaltöötaja mõjutada paljude inimeste saatust. Kuulajad jagasid pikaajase sotsiaaltöötaja muret, et paberitöö hulga suurenedes jääb sisuliseks tööks järjest vähem aega. Tartu Ülikooli doktorant Merle Linno peatus pikemalt sellel, kuidas kliendipõlv kujuneb sotsiaaltöötaja ja kliendi vahelises suhtes ning kas on põhjendatud suurte kogemustega sotsiaaltöötajate halvustamine, kes on pole veel omandanud erialast haridust. Ühiskonnaõpetaja Indrek Riigor Tallinna Nõmme gümnaasiumist jagas mõtteid sellest, kuidas kool saaks kasvatada vastutustundlikke, endaga toimetulevaid kodanikke; TÜ Kliinikumi Lastefondi juhataja Külliike Saar – heategevusest kui elu loomulikust osast.

Regina Lind

Tiia Tamm: sotsiaaltöötajad vajavad rohkem ühiskonna mõistmist ja tuge

Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi õppejõud Tiia Tamm kaitses k.a 30. juunil 2010 Tampere Ülikoolis doktoritööd „*Professional Identity and Self-concept of Estonian Social Workers*” (Eesti sotsiaaltöötajate ametiidentiteet ja mina-kontseptsioon). Tegemist on esimese põhjaneva uurimusega, mis kirjeldab Eesti sotsiaaltöötajate ametiidentiteedi ja ametikasvu eelduste kujunemist. Palusime Tiia Tammel tutvustada oma töö tulemusi ja mõtteid, mis selle põhjal tekkisid.

Miks on sotsiaaltöötaja ametikasvu teema Teile nii oluline, et otsustasite seda uurida?

Olen alustanud sotsiaaltöötajana 90-ndatel, kogesin ise ja olen ka kõrvvalt näinud, kui raske on jääda pädevaks ehk kompetentseks ja teha tööd hästi, kui tuleb lahendada järjest keerulisemaid klienditöö juhtumeid pidevalt lisanduvate uute ülesannete taustal. Peab kogu aeg õppima uut ja edendama oma pädevust.

Sotsiaaltöötaja professionaalne areng on ka Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi üheks uurimisteenaks, mida on meile andnud koostöö Tampere Ülikooliga.

Kaitsesin sellel teemal TLÜ-s oma magistr töö ja edasi läksin Tampere Ülikooli doktorantuuri, kus kasvatusteaduskonna juures tegutseb ainulaadne ametikasvatuse uurimis- ja koalituskeskus. Tutvustamiseks seda teemat Eestis, olen koostanud ainekursuse

Ametikasv ja professionaalsus, mida loen Tallinna

Ülikoolis juba aastaid, uue õppekava järgi küll ainult magistr töö. 2008. aastal valmis ka õpik *Ametikasv ja professionaalsus* ning loodan, et see kõik pakub sotsiaaltöötajatele tuge elukestvas õppes. Seepärast on mind uurimisteenamana huvitanud ka ametikasv ja seda mõjutavad tegurid – nii isiksuseomadused kui ka tööprotsessi ja organisatsiooni tegurid, et teada saada, millised neist soodustavad seda, et sotsiaaltöötaja jaksaks kogu oma tööelu jooksul õppida ja areneda.

Kuidas Te oma uurimust läbi viisite ja mida teada saite?

Kasutasin kombineeritud uurimist, nii kvantitatiivset kui kvalitatiivset meetodit. Kvantitatiivsete analüüsimeetodite (faktoranalüüs, korrelatsioon, dispersioonanalüüs) abil sain ülevaate sotsiaaltöö alal töötavate inimeste ja sotsiaaltöö üliõpilaste minakontseptsiooni ja ametiidentiteedi olulisematest komponentidest. Kindlasti peaks täpsustama, et uurimuse valimis olid ainult ülikooliharidusega inimesed, 93 sotsiaaltöötajat, kes olid kas juba lõpetanud või varsti lõpetamas eriala õpinguid Tallinna Ülikoolis, lisaks 29 esimese kursuse üliõpilast. Mõõtmisinstrumentina kasutasin Tampere Ülikooli kasvatusteaduskonnas välja töötatud 166 küsimusega küsimustikku (eelnevalt tegin ka prooviuurimuse). Lisaks intervjuerisin kümnet sotsiaaltöötajat eri valdkondadest ja Eesti eri paigust, et nad kirjeldaksid oma kogemusi isiklikust professionaalsest arengust ja sotsiaaltöö kujunemisest taasiseseisvunud Eestis.

Uurimistulemused näitasid, et Eesti sotsiaaltöötajate minakontseptsiooni iseloomustavad sellised isiksuseomadused nagu tugev saavutusvajadus, riskivalmidus, aga ka hea koostöövõime, empaatia ja avatus uuele (innovaatilisus). Kui aga rääkida professionaalsest minast, siis on sotsiaaltöötajatel tugev ametiidentiteet, mida näitab sidusus tööga, kõrge kasvumotivatsioon ja oskus analüüsida oma tugevaid ja nõrku külgi. Uurimuses osalenud sotsiaaltöötajatel on ka kõrge eneseusaldus ehk usk, et ollakse pädevad ja suudetakse oma tööga olukordi muuta. Sotsiaaltöötajaid iseloomustab paindlikkus ja koostöövõime, mis on samuti meie töö puhul tähtis, eriti võrgustikutöös. Selline väga positiivne pilt joonistus sotsiaaltöötajatest, kes on meie ülikoolis õppinud.

Kui ma intervjueerisin 90-ndatel sotsiaaltööle asunud ja kaugõppes hariduse omandanud inimesi ja küsisin, miks nad tulid sellele alale, siis mõnedki, kes on praegu sotsiaaljuhid, ütlesid, et see uus amet huvitas neid tohutult, see oli neile enese proovilepanek, tõeline väljakutse. Seevastu noored, kes tulid päevaõppe kaudu ja praegu töötavad, tõid välja, et nad tahtsid midagi ühiskonnas muuta, mitmedki eri eas ja erineva töökogemusega sotsiaaltöötajad kasutasid oma alavaliku põhjendamiseks ka sõna *missioonitunne*.

Seega võib öelda, et õiged inimesed õiges kohas?

Ülikoolis eriala omandanute põhjal kujunenud kuvand oli küll väga hea. Kõigest oli näha, et inimesed tunnevad oma tööd, teavad, mis suunas võiks ise edasi areneda ja mis on sotsiaaltöö ülesanded ühiskonnas.

Uurimusest selgus huvitav asjaolu: sotsiaaltöötajail on sellised isiksuseomadused, mille järgi nad võiksid olla ka ettevõtjad – suure saavutusvajadusega, innovaatilised, kohanevad muutustega, koostöövõimelised ja väljakutseid ootavad.

Sotsiaaltöötajatele meeldib oma töö juures autonoomia ja võimalus mõjutada ühiskonda, samuti ka see, et töö on vaheldusrikas ja arendav. Tähtsaks peeti teiste inimeste eest hoolitsemist ja inimsuhteid.

Uurimuses osalenute ametikasvu motivatsioon oli väga tugev. Kõigile oli enesestmõistetav, et tuleb pidevalt ennast erialaselt täiendada. Selgus ka, et mõningates organisatsioonides töötajate õppimist toetati, teistes jälle ei peetud seda tähtsaks.

Kõik intervjuueritavad rõhutasid, et ilma erialase kõrgharidusega ei ole võimalik seda tööd teha. Rõhutati ka seda, et lisaks erialasele haridusele peaksid sotsiaaltöötajal olema sobilikud isiksuseomadused. Need, kes olid alguses tööle läinud ja siis 90-ndatel asunud kaugõppes oma teadmisi täiendama, tõid välja, et just õpingute ajal kujunes välja nende ametiidentiteet. Isegi oma minakontseptsioon sai selgemaks, sest ülikoolis veedetud aastad aitasid teadvustada, kes nad on ja mida suudavad. Ühest küljest olid nad uue professioni arendajad, teisest küljest toimus ülikoolis õppides nende endi isiklik kasv.

Teie tööst tulid välja ka probleemid, mis ohustavad sotsiaaltöö arengut?

Tuli välja üks huvitav vastuolu, et Eesti sotsiaaltöötajad on küll väga pühendunud oma töökollektiivile, aga selle all mõeldakse oma väikest töömeeskonda. Sidusus suure kollektiiviga oli nõrk, mis tuleb ilmselt sellest, et suur organisatsioon ega ka ühiskond ei mõista päriselt nende tööd ja seepärast seda ka eriti ei väärtustata. Mõned ütlesid, et üldse ei märgata, kas nad teevad midagi hästi või halvasti, sotsiaaltöö tegijate tööd ei tunnustata piisavalt ei organisatsiooni ega ka ühiskonna tasandil. Peamine tunnustus hea töö eest tuleb klientidelt.

Selgelt tuli välja üks faktor, mida uurimuses nimetan enesetõestuse vajaduseks. Eestis peab sotsiaaltöötaja kõigepealt tõestama, et tema ametikohta on üldse vaja, siis seda, et ta teeb vajalikku tööd ja et tema tehtud töö on ikka hästi tehtud.

Veel üks probleem, mis häirib sotsiaalvaldkonna tööd ja tekitab sotsiaaltöötajates stressi, on sotsiaaltöö politiseerumine. See on uskumatult laialdane. Toodi näiteid, kuidas sotsiaalküsimusi kasutatakse ära valimiskampaanias, lõigatakse nendest profiiti, aga pärast valimisi ei

huvita need enam kedagi. Tehakse otsuseid mitte klientide ja sotsiaalsüsteemi vajadusest, vaid poliitilistest ambitsioonidest lähtudes.

Intervjuudest tuli välja ka see, et sotsiaaltöötajate töö on psüühiliselt väga koormav, neil on suur läbipõlemisoht, kuid toimetulekustrateegiad peavad nad enamasti ise leidma. Paljud inimesed on jäänud sotsiaaltööle tänu sellele, et neil on kolleegidest toetusvõrgustik, mis hoiab ära läbipõlemise ja alalt lahkumise. On sotsiaaltöötajaid, kes ei ole saanud mitte mingisugust supervisiooniteenust või kui on saanud grupisupervisiooni, siis see ei ole neile sobinud.

Uurimusest selgus, et sotsiaaltöötaja ametiprestiiž ühiskonnas ei ole kõrge. Võib-olla sotsiaaltöötajad ei ole veel suutnud teadvustada ühiskonnale, mis on nende töö sisu ja eesmärk. Näiteks sotsiaalnõunik või sotsiaaltöötaja rabab omavalitsuses tööd teha ja kaasametnik kõrval ei saa üldse aru, miks ta n-ö raiskab nii palju raha n-ö *selliste* peale, nagunii see ei aita. Teine pool on ühiskonna väärtushinnangud: prestiižikamad on ametid, kus otseselt midagi toodetakse ja mis annavad ühiskonnale materiaalselt kasu. Võib nii öelda, et sotsiaaltöö positsioon on ühiskonnas üsna tugev, sest selle ametkonna tööd vajatakse ja tegevusvaldkonnad ulatuvad juba hoolekandest väljapoolegi, aga prestiiž on madal, mida näitab ka palgatase.

Olen veendunud, et sotsiaaltöö prestiižile ei aita kaasa see, kui erialase haridusega sotsiaaltöötajate asemel võetakse tööle erialase ettevalmistuseta inimesi, kes ei ole midagi kuulnud vältimatust ametieetikast, sotsiaaltöö väärtustest, sotsiaaltöö meetoditest. Meie naaberriikides ja kaugemalgi ei ole võimalik, et sotsiaaltöötaja või sotsiaalnõuniku ametinimetust tohib kanda ka n-ö inimene tänavalt. Ja kõige suurem kahju tekibki sellest, et erialase ettevalmistuseta inimene võib õppida ära teatud osa praktilisest tööst, aga kui ta ei lähtu ametieetika positsioonilt, siis head töötulemust ei ole. Siin on ka see aspekt, et erialase ettevalmistuseta inimene ei tea, milliseid võimalusi sotsiaaltöö endas peidab. Ja nii kujunebki olukord, kus töötaja ei oska tõhusalt kliente aidata, tema võimaluste skaala on väike, pealegi kardab ta oma töökoha pärast. Ta võib olla väga tore inimene, aga ta põleb sellel kohal lihtsalt läbi, sest ei suuda ennast kaitsta, seega ka mitte oma kliente. Sotsiaaltöö võtab isikliku elu arvelt palju ressursi. Ilma erialase hariduseta töötaja ei näe olukorda objektiivselt: kui midagi läheb viltu, võib ta arvata, et see on ainult tema enda süü, tal puudub eneseusaldus.

Mis järeldustele Te oma uurimuse põhjal jõudsite?

Oma uurimistulemuste põhjal järeldan, et sotsiaaltöötajad, kes selles uurimuses osalesid, on oma tööks sobilikud inimesed, nad tahavad ja oskavad tööd teha ja areneda. Igatahes sel hetkel nad küll uskusid, et suudavad ühiskonda mõjutada. Aga kui kaua nad jaksavad, kui toetajaid ei ole? Sest isegi oma organisatsioon ei ole alati toetav. On oht, et kui sotsiaaltöötajat pikka aega ei toetata, siis need suurepärased inimesed, kes uurimuses osalesid, sellelt alalt ükskord lihtsalt lahkuvad.

Miks meil siis haritud sotsiaaltöötajate arv ei kasva? Nagu öeldi sotsiaalministeeriumi hoolekandeseminaril, on meil erialase haridusega sotsiaaltöötajaid ca 42%. Seda on liiga vähe! Juba pea 20 aastat koolitavad ülikoolid ja rakenduskõrgkoolid sotsiaaltöötajaid, kuid erialase kõrgharidusega inimeste arv sotsiaalvaldkonnas seisab peaaegu paigal. Peaks kindlasti uurima ka seda, kui paljud sotsiaaltööharidusega inimesed on ära läinud teisele alale ja millistel põhjustel.

Praegu töötab sotsiaalnõunik väikeses vallas (aga neid on ju Eestis palju) kõigi hoolekande sihtrühmadega, ta peab veel tegelema ka hariduse, kultuuri- ja spordiküsimustega. See on arusaamatu! Ühe minu magistrandi uurimusest, kes kaitstes oma tööd kasvatusteadustes, tuli välja, et entusiastlik inimene, kes asub väikesesse valda sotsiaaltöötajaks, koormatakse lihtsalt üle. Ja kui ta enam ei jaksa, siis ta hakkab ennast kaitsma ega ole enam uuendusmeelne, hoiab ainult *status quo* 'd, et asi veel hullemaks ei läheks.

Ilmselt hoitakse valdades hetkel küll raha kokku, sotsiaalsete probleemidega eriti midagi ette ei võeta, aga kuna probleemid kuhjuvad, siis seegi ainuke sotsiaaltöötaja kas põleb läbi või kaotab motivatsiooni tegutsemiseks.

Kahjuks juhtub ka seda, et haritud inimesed lähevad alalt ära, veelgi hullem, haritud sotsiaaltöötajaid vallandatakse või koondatakse ja võetakse nende asemele tööle erialase hariduseta inimesi. Omavalitsusel ei ole mingit kohustust täita sotsiaalhoolekande seadust, kuigi selles on selgelt öeldud, et sotsiaaltöötaja peab olema erialase kõrgharidusega. Ka kutsestandardil pole mingeid rakenduslikke tagajärgi.

Ma saan aru, kui kaasametnikud vallas ei tule sotsiaaltöötajaga kaasa, aga uskumatu ja ka kurb on see, et ka juhtkond ei saa aru, et kui asutuses on tööl pädev inimene, siis ta hoiab ju tohutult probleeme ära ja kui neid on, siis oskab neid ka lahendada. Vallajuhid sageli ei tea, mis on tegelikult sotsiaaltöö eesmärgid ja sisu. Tihti arvatakse, et abivormide võimaldamine ja vahendamine ongi kogu sotsiaaltöö. Aga kõik teenused ja toetused on vaid vahendid, sisulist sotsiaaltööd, millest tõuseb tõelist tulu, teeb professionaalne sotsiaaltöötaja interaktiivses suhtes, aga selleks tööks peab talle ka tingimused looma.

Hiljuti nägin ühte oma üliõpilast, kes töötab suures vallas, kuid peab inimesi vastu võtma nii, et privaatsust ei ole. Või siis kriminaalhooldaja nõustab klienti ja kõrvalt hakkab ametnik poisiga õiendama, et „mis sa nüüd jälle valetad”. Ma küsisin tema käest, kuidas sa nii üldse seda tööd teha saad, sul kaob ju usaldus inimesega? Kõik see näitab, et väga paljud ei mõista sotsiaaltöö sisu, ei mõisteta ega kasutada ära erialase koolitusega inimeste tohutut potentsiaali. Näiteks peaks valdadesse rohkem looma peretöötajate ja -nõustajate ametikohti, et oleks rohkem võimalusi teha ennetustööd. Meil on sageli nii, et peredel on aastaid kestvad toimetulekuprobleemid, millel on eriti rasked tagajärjed lastele.

Ühiskond, eriti poliitikud, ei ole aru saanud, et hea ettevalmistusega sotsiaaltöötajatega, keda väärtustatakse ja hoitakse, võib ühiskonda paremaks muuta palju vähema rahakuluga. Kõigis uurimuses osalenud inimestes on seda joont: ma usun, et suudan midagi teha, ja peab ju ometi saama midagi teha inimeste heaks!

Kes siis kaitseks sotsiaaltöötajat?

Üks asi, mida oleks väga vaja, on tugev kutseühendus. Meil on küll ESTA ja seal on toredad inimesed, kes ka tegelevad sotsiaaltöö professiooni tugevdamisega, aga sinna kuulub erineva haridusliku ettevalmistusega inimesi. Võib-olla kunagi ESTA suudab oma rolli täita, kui sellega liitub rohkem sotsiaaltöötajaid.

Mujal maailmas sotsiaaltöötajate kutseühendus sunnib arvestama sellega, et tööle tuleb võtta erialaselt haritud inimesi. Ja kutseühendus toetab ja koolitab oma liikmeid ning kontrollib ka ametieetika põhimõtete järgimist ning analüüsib, kui midagi on juhtunud. Meil ei analüüsi otseselt praegu keegi ebaeetilisi tegusid sotsiaalvaldkonnas, kui just pole tegemist õigusrikkumisega, mispuhul kohus langetab otsuse.

Mida soovite lõpetuseks öelda?

Ma tänan väga kõiki neid toredaid sotsiaaltöötajaid, kes on kunagi minu uurimistöödes osalenud ja andnud sellega oma panuse sotsiaaltöötaja ameti uurimisse. Sotsiaaltöötaja tööd ja selle konteksti on Eestis üldiselt vähe uuritud, seda peaks tegema palju rohkem ja pidevalt. Teadmisi sotsiaaltöötaja ja tema töö kohta on vaja, et arendada taseme- ja täiendkoolitust, aga kõigepealt selleks, et toetada sotsiaaltöötajaid nende töös. Kui meil on rohkem teadmisi sotsiaaltöötajast ja tema igapäevatööst, siis me saame ka arutleda sotsiaaltöö arengu ja sotsiaaltöötaja ametipositsiooni üle ühiskonnas, sest sotsiaaltöö peab olema alati valmis vastama muutustele ühiskonnaelus.

Intervjueeris Regina Lind

Sotsiaaltöö eetikast ja moraalikoodeksi vajalikkusest

Marju Selg

„Sotsiaaltöö” eelviimases (4.) numbris ilmus kaks lugu, milles oli juttu sotsiaaltöötajate eetikast: Eve Lääts „Suvised mõtisklused ...” ja Riina Kiige pöördumine „Hea lugeja”. ESTA eetikakomitee juht Eve Lääts arutleb ja kutsub ka kolleege arvamust avaldama, kas töötajate eraelu tuleks hinnata kutse-eetikast lähtudes. Talle sekundeerides küsib Riina Kiik toimetuseveerul retooriliselt: „Kas ja kust me tõmbame piiri erialase eetika ja inimeseks olemise vahele? /.../ Kas saab sa maaegselt olla halb inimene ja hea sotsiaaltöötaja või halb sotsiaaltöötaja ja hea inimene ...”. Ei Lääts ega Kiik ei maini oma kirjatükkides ühtegi konkreetset sotsiaaltöötaja ebaeetilise käitumise juhtumit, kuigi viimastel aastatel on neid meedias kajastatud mitmeid.

Kuidas sotsiaaltöö eetika probleemid ning neile antud professionaalsed hinnangud jõuavad või peaksid jõudma asjasse mittepühendatuteni, nii tavainimeste kui ka sotsiaaltöötajateni, kel pole au kuuluda eetikakomiteesse? Tavameedia otsib lugusid ja hinnanguid välja pakkudes teadagi sensatsiooni. Paraku ei järgne oletatavate või tõestatud süütegude paljastustele erialaringkondade professionaalset, mitmekülgset analüüsi vastukaja. Napp pressiteade, isegi kui see ilmub, näib eneseõigustusena ja valab pigem õli tulle. Eetikakomitee tegevuse ülevaated ESTA kodulehel on lakoonilised ning lugeja võib üksnes aimata, mis on arvude ja lühimääratluste taga. Kodulehel mainitakse kolme probleemsete juhtumite liiki: sotsiaaltööd diskrediteerivad meediakajastused, klientide kaebused ebaviisakate ja hoolimatute sotsiaaltöötajate peale ja sotsiaaltöötajate endi jäämine süsteemi hammasrataste vahele. Selgusetuks jääb, kas eetikakomitee on tegelnud sotsiaaltöötajate kohtusse jõudnud seaduserikkumistega. Või kehtib eetikute seas arusaam, et kui juba kohus tegeleb töötaja süüasja arutamisega, siis pole see enam mitte eetika, vaid juriidika probleem. Kui õigusemõistjad on otsuse teinud, siis pole eetikutel enam mõtet pooltoonide üle arutleda, sest mis on sotsiaaltöötaja arvamus prokuröri või kohtuniku arvamusel kõrval! Need tõlgendused on siiski üksnes minu fantaasia, sest Eestis pole minu teada kriitiliselt analüüsitud eetikakomitees arutletud juhtumeid ega asjaolusid või käitumismustreid, millega seoses sotsiaaltöötaja on eetilisel libastunud. Sotsiaaltöö uurimise traditsioonis on selliseks analüüsiks olemas suurepäraseid meetodeid, mida ülikoolides ka õpetatakse. Loomulikult ei luba konfidentsiaalsusreeglid tuua rahva ette arutusel olnud lugude üksikasju, kuid üldistatud analüüsitulemused võiksid anda pildi Eesti sotsiaaltöö eetilistest kitsaskohtadest ning sisaldada mõndagi õpetlikku.

Edasine arutus sai tõuke eetikakomitee juhi küsimusest, kas kutse-eetikat peaks rakendama ka inimeste eraelule.

Michel Foucault näitab oma teoses „*Discipline and Punish*” (1975/1991, tõlkes „Distsipliin ja karistus”), kuidas sotsiaalsed reformid on ajaloo vältel ühiskonda kujundanud kõikehõlmava kontrolli, kõigi ja kõige ohjes hoidmise suunas. Inimesi teenivad institutsioonid (vangla, haigla, kool ning ka uuema aja ilming sotsiaaltöö) on totaalse kontrolli teenistuses, rakendades üha kavalamaid ja märkamatumaid, kuid seda tõhusamaid korralekutsumise meetodeid. Selle suundumuse kohta ütleb Foucault irooniliselt: „Karistada vähem, võibolla, aga kindlasti karistada paremini” (*ibid*).

Kui sotsiaaltöö eetikakoodeksit laiendatakse sotsiaaltöötajate eraelule, siis kaugeneks see selgesti sotsiaaltöö sisulise edendaja rollist ning keskenduks senisest veelgi enam sotsiaaltöö välise kuvandi loomisele, mainekujundusele. Selline taotlus kõlab kokku ESTA varasema tegevjuhi Astrid Ojasoone (2008) poolt väljendatud murega sotsiaaltöö maine pärast. Muretsemise objekt on selles pöördumises sõnastatud äraspidiselt – kõige tähtsam on hoiduda kahjustamast eriala mainet, see on tähtsam kui teha head sotsiaaltööd, aidata paremini inimesi. Paraku ühendabki kõiki sotsiaaltöö eetika alaseid meediatekste (Lääts 2010, Kiik 2010, Ojasoon 2008, ESTA kodulehekülj) ühesugune käsitlusviis: esile tuuakse negatiivseid ilminguid ja eiratakse kutse-eetika positiivset, edasiviivat funktsiooni. Läbivaks jooneks neis tekstides on moraliseerimine: olla eetiline tähendab hoiduda halvast, mittenormikohasest, seadusevastasest ja – loomulikult – vältida negatiivseid avalikke kajastusi. Moraliseerimine ja karistuse meeldetuletamine on aga eetika surm.

Eraelu koloniseerimine süsteemi poolt on omane totalitaarrežiimidele ja ajalugu on näidanud selle ohtlikkust. Sisuliselt tähendab see üleskutset nuhkida kolleegide eraelu ja üksteise peale kaebusi esitada. Tulemuseks on hirmu ja salatsemise, kontrolli ja pealekaebamise õhkkond. Kõnealune kontrollitaotlus on vastuolus inimese enesemääramisõigusega. Küllap on iga sotsiaaltöötaja praktikast õppinud, et klientide olukorda ei aita parandada mitte kontrolli tugevdamine, vaid osavõtlikkus ja toetus.

Kontrolli tugevdamine on vastuolus eetikakoodeksi ideega. Erialased eetikakoodeksid põhinevad humanistlikel ja professionaalsetel väärtustel ning nende mõte on anda pidepunkte mõtisklusteks, kahtlustega toimetulekuks ja mitmekülgsetel kaalutletud otsusteks, kuidas on õigem ühes või teises olukorras toimida. Eetikakoodeksi mõte on olla kõlbeliste printsipiide kogum, mis ei anna üheseid käitumisjuhiseid ning veelgi enam – lausa suunab vältima mustvalgeid hinnanguid ja juhiseid. Kui anda eetikakoodeksile töötajate eraelu valvaja funktsioon, on tulemuseks selle mandumine üldkehtivate käitumisnormide meeldetuletajaks, moraalikoodeksiks. Normide meeldetuletamine (õnneks veel mitte eetikakoodeksis) viib lugeja mõttele, et antisotsiaalne käitumine, nagu valetamine, varastamine ja oma lähedaste hooletusse jätmine, mida eetikakomitee juht oma kirjutises taunib, on sotsiaaltöötajate seas igapäevane nähtus. Järelikult on kontrollimine tõepoolest vajalik, sest kui töötajate kõiki elusfääre ei kontrolli, siis jääb palju halba avastamata. Käitumisnormide rikkumisele pakub ta ootamatu lahenduse – „ainus viis piirangutest vabanemiseks on vahetada tegevusala” (Lääts 2010, 56). Inimeste kõrvaleheitmine siiski ei lahenda probleeme. Iga inimene, iga väljakoolitatud spetsialist on väärtuslik ning teda ei tohiks professionaalset abi osutamata hüljata. Soovitus sotsiaaltöötajast tavainimeseks hakata näitab ka hoiakut, et tavainimesed võivadki käituda kuidas tahes ning sotsiaaltöötajate mure pole inimeste maailmas toimuv, vaid oma tsunfti hoidmine patuvabana.

Inimeste üle kontrolli kehtestamise aluseks on normid, mis põhinevad tavaarusaamadel või on formaalselt kehtestatud: iga korralik inimene, töötaja, klient, lapsevanem jne peab neile vastama. Sotsiaaltöös ja teistes abistavates ametites kasutatakse normikohasuse hindamiseks enamasti skaalasid. Tavaelus väljendatakse norme vastandlike, teineteist välistavate hinnangusõnadega ning inimese nimetamine emma-kummaga neist on tugeva emotsionaalse laenguga. Kiik (2010) toob tavahinnangud „hea” ja „halb” erialasesse konteksti. Vastandami-

sel põhinevatel emotsionaalsetel hinnangutel on kalduvus blokeerida vastuvõtja ratsionaalset arutlemisvõimet ning suruda peale lihtsustav inimeste klassifitseerimise skeem. Aga kui jätta see lihtsustav skeem vastu võtmata ja küsida, mida tähendab hinnang „hea” inimese kohta? Kas üldse on olemas universaalset headust? Pigem on headus hindaja südames, nii nagu ilu on vaataja silmades. Sotsiaaltöö kontekstis julgen väita, et väga hea inimene ei pruugi olla hea sotsiaaltöötaja, hea aitaja. Kõigi vastu hea ja lahke olles ei saa teha head sotsiaaltööd, on ju sotsiaaltöö eesmärk saavutada muutus (Adams jt 2005, 15, vt ka Selg 2009, 22). Millegi muutmine on alati valuline. Olla kõikide vastu hea tähendab olla põhimõttelase ning ebasaldusväärne. Toetades lahkesti ükskõik kelle tõekspidamisi, reedetakse paratamatult keegi teine. Seega, hinnangupaar „hea” ja „halb” on sotsiaaltöö kontekstis sisutihhi emotsionaalse manipuleerimise vahend.

Must-valge, s.o vastandites mõtlemine on ohtlik, sest selles mõtlemisskeemis kätkeb paratamatult vaenlase otsimine. Ühiskonna tasandil sobivad vaenlasteks millegi poolest erinevad inimgrupid: seksuaalvähemused, pensionärid, „muukeelne elanikkond”, moslemid jne. Sama toimub ka kogukondades, organisatsioonides ja peredes: kui asjad lähevad halvasti, siis leitakse patuoinas endi seast: libahunt, kiuslik ämm, saamatu mees, valesti mõtlevalle kolleeg. Vaenlasega võideldes läheb käiku eriline retoorika, mis näitab selle kasutajat hea ja hoolivana, eetilisena, õige asja eest seisjana, demokraatlike ja professionaalsete väärtuste kaitsjana ning see annab õiguse hävitada vaenlane, kellele omistatakse risti vastupidiseid jooni. Vastandites mõtlemine aktiveerub eriti stressi tingimustes, ning nagu igasugune lihtsustav klassifitseerimine näitab see ebakindlust, suutmatust taluda elunähtuste määramatust ja mitmekesisust, mis omakorda käivitab ülemäärase püüu oma mõtlemises ja keskkonnas korda luua (Fook 2002). Seepärast ongi vaja küsida, kellele on õigus otsustada selle üle, mis on kellegi eraelus õige või vale. Valed suhted? Vale erakondlik kuuluvus? Saab asjadest valesti aru? Või lihtsalt on teistsugune, kummaline – kui pole nagu meie, siis äkki polegi usaldusväärne? Kust tõmmatakse lubatava või normikohase piiri, kui ollakse kontrollimise ja karistamise lainel?

Kaldun arvama, et töötajate eraelulised ja tööalased probleemid on suuresti seotud töökoha organisatsioonikultuuriga. Esiteks tuleks mõelda töö ja eraelu kokkusobitamise raskusele sotsiaaltöös. Teame, et sotsiaaltöö on loomult pingeline ja ettearvatu ning ka spetsialisti töövälise elu võib olla vägagi stressirohke. Sotsiaaltöötaja võib vajada rollivahe- tust spetsialistist kliendiks, sest ka tema pereelus võib ootamatult tekkida raske olukord, ta ise või ta lähedased võivad vajada professionaalset abi. Kutsetöö võib isiklikku ellu mitmel moel sisse tungida, sest inimesi aidates ei saa iga kord kinni pidada formaalsetest piiridest. Nii nagu klientide, nii ka sotsiaaltöötaja enda eluraskused võivad olla varjatud ja raskesti tõlgendatavad. Oma roll on kindlasti meie ühiskonna individualistlikul ise hakkama saamise kultusel – inimesed püüavad mitte abi paluda, kartuses sattuda halba valgusse või isegi kaotada töökoht. Kui mured üle pea kasvavad, on oht astuda samme, mida tuleb hiljem kahetseda. Paraku võib juhtuda, et ka kolleegid, sõbrad ja pereliikmed vaatavad probleemidesse sattunud inimese eksisamme pikka aega kõrvalt ja kui asjale n-ö seaduslik käik antakse, siis laiutavad üllatust teeseldes käsi.

Uuringud on näidanud, et sotsiaaltöötaja läbipõlemisoht tuleneb pigem organisatsioonise- sestest suhetest kui otsesest klienditööst (Cherniss 1995). Sotsiaaltööle omane keerukate, ettearvamatute olukordade rohkus nõuab töötajalt pidevat valvelolekut ja pingutamist ning see hakkab pikapeale rõhuma. Kui organisatsioonis ei tegelda sihikindlalt töötajate toetami- sega, kandub see paine üle asutusesisestele suhetele ning tulemuseks on nõiar- ing: kui puudub töökollektiivi toetus, on töötajal raske igapäevase stressiga toime tulla, ja mida enam kuh- jub isiklike pingeid, seda enam rikneb töökeskkond. Eriti soodustab sellise nõiar- ingi teket bürokratlik organisatsioon, milles on jäigad, segase päritoluga ning arutamisele mittekuulu-

vad reeglid, krooniline aja- ja ressursipuudus ning võimuvõitlus „üllaste eesmärkide” nimel. Ei tahaks süveneda juhtimispeensustesse, vaid öelda, et sotsiaaltööga tegelevates organisatsioonides on vaja palju rohkem ja teadlikumalt tegelda töötajate toetamisega. Mõtlen selle all koostöömentaliteedi eelistamist võistlusele ja iga töötaja „iseseisvale toimetulekule”¹, avatud õhkkonna loomist ka muredest rääkimiseks, korrapärast tööjuhendamist ja supervisiooni, oma töö mõtestamise ja eneserefleksiooni soodustamist. Need tegevused aitavad vältida õhkkonda, kus „eestlase parim maiuspala on teine eestlane”. Kui aga mõnes sotsiaaltööga tegelevas asutuses midagi sellist toimub, võiks just see olla eetikakomitee tõielseks maiuspalaks, sest pakub ainest mitmekülgeks aruteluks sotsiaaltöö ühiskondliku ja profesioonisese missiooni üle. Eetikakomitee üheks prioriteediks võikski olla sotsiaaltöötajate toetamise ja „töökorras” hoidmise kultuur erinevates asutustes ja Eestis üldiselt. Sotsiaaltööl on ühiskonnas vastuoluline funktsioon: tuleb olla nii toetaja kui kontrollija. Tähtsam on toetamine ning kontroll on selle teenistuses. Samalaadne toetuse ja kontrolli tasakaal peaks kehtima ka sotsiaaltöö asutustes kolleegide ning ülemuste-alluvate vahel.

Tulen veelkord tagasi mõtte juurde, et enamasti saab sotsiaaltöös ettetulevaid olukordi nende keerukuse ja mitmetahulisuse tõttu erinevalt tõlgendada. Muidugi on olemas põhited, kuid muutlikes oludes saab neid rakendada ikka teatud mõõndustega. Puudub ühtne üldkohustuslik tõde ja nii võib ükskõik milline otsus kellegi tõde riivata. Ka oma valikute tagantjärele põhjendamine on ummiktee, sest kõrvalseisjale näib see musta valgeks rääkimisena. Eriti kui hukkamõist on toimunud meedias nagu juhtus hiljuti Jeeriko perenaise, kolleeg Angela Oltiga. Jälle jõuame avatuse ja sallivuse juurde: vaja on rahulikku õhkkonda igaihe mõtete väljendamiseks, ärakuulamiseks ja nende üle mõtisklemiseks. Viimastel aastatel tunnen kõige rohkem puudust just mõtlikkusest. Liiga palju on tühja sebmist, õõnsat optimistlikku jutuvada ja muud tulevarki.

Viidatud allikad

- Adams, R., Dominelli, L. Payne, M.** (2005). Transformational Social Work. Teoses: Adams, R., Dominelli, L., Payne, M., (toim). Social Work Futures: Crossing Boundaries, Transforming Practice. New York: Palgrave Macmillan, 1–17.
- Cherniss, C.** (1995). Beyond burnout. New York, London: Routledge.
- Fook, J.** (2002). Social Work Critical Theory and Practice. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Foucault, M.** (1991). Discipline and Punish: The Birth of the Prison. Tõlge prantsuse keelest: Alan Sheridan. London etc.: Penguin Books.
- Kiik, R.** (2010). Hea lugeja! *Sotsiaaltöö* 4, 2.
- Lääts, E.** (2010). Suvised mõtisklused sotsiaaltöötaja ametist ja kutse-eetikast. *Sotsiaaltöö* 4, 55–56.
- Ojasoon, A.** (2008). Avalik pöördumine kohalike omavalitsuste juhtorganite, sotsiaaltöötajate ja Eesti avalikkuse poole. *Eesti Päevaleht* 11.12.08
- Selg, M.** (2009). Tõlgendusrepertuaarid sundklientide eneseõigustusvahendina. *Sotsiaaltöö* 6, 15–24.

Hoolekandeseminaride materjalid nüüd veebis

Tänavu sügisel toimusid Jõhvis, Otepääl, Haapsalus ja Türil traditsioonilised sotsiaalministeeriumi korraldatud hoolekande regionaalsed seminarid, kus tutvustati värsketee uuringute tulemusi, arutleti hoolekande arendamise võimaluste üle ning vahetati häid praktikaid. Seminaride materjalid leiab sotsiaalministeeriumi kodulehelt www.sm.ee rubriigist „Sotsiaalhoolekanne”.

¹ Metafoor sotsiaaltöö praktikast, mille jutumärkidega osutan sellele, et sotsiaalses maailmas on kellegi iseseisev toimetulek põhimõtteliselt võimatu.

Artikkel on läbinud eelretsenseerimise. Retssenseerimise protseduuri kirjelduse leiab veebilehelt www.tai.ee

Eesti noorte resilentsust toetavad kaitsefaktorid

Artikkel annab ülevaate uurimusest¹, mille eesmärk oli kirjeldada Eesti noorte resilentsust toetavaid kaitsetegureid ning uurida nende kooskõla rahvusvahelises resilentsust käsitlevas kirjanduses välja tooduga. Uurimuse põhjal tehti ettepanekuid noorte resilentsuse edendamiseks. Teadmised resilentsuse teooriast ning ülevaate uurimuses osalenud noorte kaitsefaktoritest, ja nende poolt välja toodud aspektidest, mis vajavad parandamist, on kasulikud igale noortega töötavale spetsialistile selleks, et toetada noorte hakkamasaamist keerulistes olukordades.

Nele Mets

Sissejuhatus

Inimeste, ka noorte elu on täis keerulisi ja sageli ootamatuid olukordi. Näiteid on palju – nii majanduskriisist tuleneva vaesuse, traagiliste õnnetusjuhtumite kui ka sõltuvusainete kuritarvitamise tõttu. Neid probleeme pole alati võimalik ära hoida ega olematuks muuta.

Kui noor suudab keerulises olukorras vastu pidada, saab temast taas aktiivne ühiskonda panustaja – ressurss, mitte koorem. See on ühiskonna jätkusuutlikkuse seisukohalt väga oluline. Et noori tulemuslikult toetada, tuleb raskustesse sattunud noortega kokkupuutuvatel sotsiaal- ja noorsootöötajatel edendada kõiki neid tegureid, mis aitavad noortel suurema tõenäosusega tekkinud rasketest olukordadest võimalikult tervena välja tulla.

Raskustega edukalt toime tulevaid inimesi nimetatakse resilientseteks (Schoon 2006, 1) ning resilentsust toetavateks kaitsefaktoriteks peetakse tegureid, mis vähendavad soovimata tagajärgede tõenäosust ning minimaliseerivad riski mõju (Fraser ja Terzian 2006; viidatud Jenson ja Fraser 2006, 8). Sellisteks teguriteks võivad olla muu hulgas nii inimese isikuomadused, perekonna toetus kui ka inimese kasvukeskkond laiemalt, nt kool, ühiskonna poolt pakutavad võimalused jne (Fraser jt 2004: viidatud Jenson ja Fraser 2006, 9). Kuna kõik resilientsusega seotud aspektid, ka kaitsetegurid, on teatud määral mõjutatud kultuurist (Barton 2005, 143), siis on Eestis noortega töötavatel inimestel oluline teada asjaolusid, mis võiksid toetada just siinseid noori raskustega hakkama saamisel. Resilentsuse teooria väärib laiemat tutvustamist, sest seni on seda Eesti sotsiaal- ja noorsootöös suhteliselt vähe rakendatud, isegi selle põhimõistetel – *resilentsus* – puudub ühtne vaste². Kasutatud on nii terminit *säilnõtkus* (Vanis-

¹ Artikkel põhineb Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudis kaitstud magistritööil „Eesti noorte resilentsust toetavad kaitsefaktorid” (Mets 2010).

² See on ka põhjus, miks autor kasutab artiklis vöörkeelset terminit *resilentsus*.

tendael 1998; tõlge Estelle ja Kalle Laane) ja mõistet *paindlikkus* (Rannala 2007, 57) kui ka sama ideed edasi andvat kujundlikku väljendit *võilillelapsed* (Velthut-Sokka 1999).

Käesoleva artikli eesmärk on anda noortega töötavatele inimestele teadmisi ja mõtteainet Eesti noorte resilientsust toetavatest kaitsefaktoritest ning nende rakendamis- ja arendamisvõimalustest noorsoo- ja sotsiaaltöö valdkonnas, toetudes magistriuurimusele „Eesti noorte resilientsust toetavad kaitsefaktorid” (Mets 2010).

Teoreetilised lähtekohad

Uurimuse teoreetiliseks taustaks oli resilientsuse teooria, mis hakkas laiemalt levima 20. sajandi teisel poolel (Ungar 2005, xvi). Erinevate autorite poolt on resilientsust defineeritud nii tulemuse ehk eduka kohanemisena (Norman 2000; viidatud Besthorn 2005, 122), võimena edukaks kohanemiseks (Egeland jt 1998, 458; viidatud Van Breda 2001, 5) kui ka protsessina, mille kaudu indiviid näitab üles kohanemisvõimelist toimimist märkimisväärselt raskes olukorras (Luther jt 2000, Masten 1994, Rutter 2000; viidatud Schoon 2006, 6). Kõnealuses uurimuses lähtuti määratlusest, mille kohaselt resilientsus on dünaamiline protsess, mis koosneb pidevatest vastastikustest ülekannetest indiviidi ja keskkonna vahel (Luthar ja Zelazo 2003; viidatud Vanderbilt-Adriance ja Shaw 2008, 31) ning peegeldab rahuldavat raskete olukordadega kohanemist (Schoon 2006, 17). Resilientsuse aste on seotud riskiga kokkupuutumise sageduse, kestvuse ja tugevusega (Frey ja Walker 2006, 70).

Resilientsus on mõjutatud inimese bioloogilisest, psühholoogilisest ja sotsiaalsest funktsioneerimisest (Greene 2008, 325). Alates 1980ndatest hakati keskenduma resilientsuse kaitsefaktorite kindlakstegemisele (Greene 2002; viidatud Besthorn 2005, 123) ning riskifaktorid ehk tegurid, mis seostuvad sündmuse või kogemusega, mis suurendavad tõenäosust, et probleem tekib, säilib või süveneb (Fraser ja Terzian 2006; viidatud Jenson ja Fraser 2006, 6), jäid tagaplaanile.

Kaitsefaktorid on sündmused, tingimused ja tunnused, mis aitavad vähendada riski, suurendavad kohanemist (Greene 2008, 321) ning edendavad resilientsust (Schoon 2006, 14). Resilientsuse saavutamiseks peab kaitsetegureid olema rohkem kui üks (*ibid* 15). Rutter ja Garnezy (1983) võtsid kasutusele kaitsefaktorite kolmese jaotuse: individuaalsed, perekondlikud ja laiemad sotsiaalse konteksti tegurid (Coleman ja Hagell 2007, 11), millele Simons (1999, 138) lisas kategooria *elusündmused*.

Üks resilientsuse kaitseteguritega seotud põhiküsimus seisneb selles, kas kaitsefaktorid panustavad kompetentsi üldiselt, aidates kõiki olenemata raskuste olemasolust, või on nad olulised vaid märkimisväärse riski korral (Coleman ja Hagell 2007, 11). Püüdes faktoreid eristada, selgitasid Allen-Meares ja Fraser (2004; viidatud Fraser 2006, 98), et kaitsefaktorid vähendavad riski ning selle puudumisel pole neil mingit efekti (Fraser 2006, 98). Soodustavad tegurid (ing. k *promotive factors*) toetavad positiivseid arengutulemusi ning omavad Schoon'i (2006, 78) arvates kasulikku mõju nii suure kui väikese riskiga olukordades. Tutvustatavas uurimistöös kaitse- ja soodustavaid faktoreid ei eristatud.

Sotsiaaltöötajad on kasutanud teadmisi resilientsuse kaitsefaktoritest loomaks ennetusprogramme ning viimaks ellu erinevaid resilientsust edendavaid sekkumisi (Borden 1992, Greene 2007, Palmer 1997; viidatud Greene 2008, 316–317). Samas on oluline arvestada, et hetkel pärineb enamus resilientsust puuduvat kirjandust Lääne mõjutustega ühiskondadest (Ungar 2005, Xvi).

Uurimuse eesmärk, valim ja meetodid

Uurimistöe eesmärk oli kirjeldada Eesti noorte resilientsust toetavaid kaitsefaktoreid, lähtudes noorte endi kogemustest, ning võrrelda neid resilientsust käsitlevas kirjanduses esitatutega. Sellest tulenevalt püstitati kolm uurimisküsimust:

- Millised tegurid on aidanud Eesti noortel raskustega toime tulla?
- Millised on suurimad erinevused ja sarnasused Eesti noorte kaitsefaktorite ning resilientsust käsitlevas kirjanduses välja toodud kaitsefaktorite vahel?
- Mis aitaks tõsta Eesti noorte resilientsust?

Uurimistöö valim moodustati sihipärase valimi põhimõttel (Patton 1990). Valiku tingimused ning intervjuu esimesed küsimused lähtusid resilientsuse teoorias välja toodud resilientsuse mõõtmise põhihinnangutest (Masten ja Coatsworth 1998; viidatud Schoon 2006, 7; Coleman ja Hagell 2007, 13) ehk sellest, kas respondent on lapsepõlves või nooruses kogenud sündmusi, mida ta ise peab enda jaoks raskeks ning kas ta hindab oma praegust eluga toimetulekut normaalseks. Vähendamaks ajalise nihke mõju valiti respondentideks noored täiskasvanud vanuses 23–28 eluaastat. Uurimuses osales 9 respondenti (7 naist ja 2 meest). Kogetud raskusteks olid majanduslikud ja perekondlikud probleemid, vanemate alkoholism, identiteediprobleemid, koolikiusamine, ratastooli jäämine ning perevägivald.

Andmekogumismeetodina kasutati poolstruktureeritud intervjuud (Laherand 2008, 181), mis võimaldas esitada avatud küsimusi uute kaitsetegurite avastamiseks ning täpsustavaid ja suletud küsimusi konkreetsete tegurite esinemise kindlaksmääramiseks. Küsimuste koostamisel lähtuti resilientsust käsitlevas kirjanduses nimetatud kaitsefaktoritest ning nende kolmikjaotusest. Lisaks avatud küsimustele täpsustati indiviidi tasandil sisemise kontrollkeskme olemasolu ja intelligentseuse taset (Simmons 1999, 138); suhtlemis- ja probleemilahendusoskust (Jenson ja Freser 2006, 9); probleemide tähenduslikkust (Masten ja Reed 2002, 83; viidatud Greene 2008, 322), iseseisvust (Gordon Rouse 1998), tuleviku tunnetust (Bernard 1991; viidatud Daniel ja Wassell 2002b, 89), tervist ja enesehinnangut (Polk 1997; viidatud Van Breda 2001, 5). Perekonna tasandil selgitati selliseid kaitsetegureid nagu vähemalt ühe hea peresuhte, õdede-vendadega positiivse suhte (Daniel ja Wassell 2002a, 15–16) ning vanematevahelise kooskõlalise suhte olemasolu (Jenson ja Freser 2006, 9), pere ühtehoidmist (Schoon 2006, 14) ja toetust (Greene 2008, 329) ning korrastatud kodukeskkonda ja reeglite rakendamist (Gordon Rouse 1998). Ühiskonna tasandil pöörati erilist tähelepanu perevälise toetava isiku (Boyden ja Mann 2005, 7), positiivse koolikogemuse, kuuluvustunde (Simmons 1999, 138), hobide (Schoon 2006, 14) ja sõprade (Coleman ja Hagell 2007, 12) olemasolule ning laiematele ühiskonna poolt pakutavatele võimalustele (Barton 2006, 239–240).

Intervjuud litereeriti ning analüüsiti kvalitatiivselt suunatud sisuanalüüsi (Laherand 2008, 290, 292) kasutades. Tähendust kandvate mõistete kategooriate loomisel lähtuti resilientsuse teooriast ja vaadeldi kaitsetegurite variatsioone ehk teisendusi. Teooriapõhiste kategooriatega mittekattuva tähendusliku materjali ilmnemisel loodi uusi kategooriaid (*ibid* 294). Selline analüüs võimaldas kindlaks määrata nii kirjanduses esitatud kui ka resilientsuse uusi võimalikke kultuurispetsiifilisi kaitsetegureid.

Arvestati, et intervjuu kui andmekogumismeetodi usaldusväärsust võib nõrgendada käsitletava kalduvus anda sotsiaalselt soovitud vastuseid (Hirsijärvi jt 2005, 193) ning seetõttu rõhutati respondentide uurimuses osalemise konfidentsiaalsust. Uurimise eetilisus tagati ka informeeritud nõusoleku kaudu (Oka ja Shaw 2000).

Uurimistulemused ja arutelu

Uurimustulemuste analüüsist selgus, et intervjueritud Eesti noorte puhul on enamik resilientsust toetavaid kaitsefaktoreid indiviidi, perekonna ja ühiskonna tasandil sarnased resilientsust käsitlevas kirjanduses vaadeldavatega.

Indiviidi tasandil tõid noored välja iseloomuomadusi ja oskusi, muuhulgas rohkesti tahtemoomadusi, mis on neil aidanud raskustega hakkama saada. Enam nimetati iseseisvust, sihikindlust, eesmärgipärasust, järjepidevust, jonnakust, sitkust, enesekindlust ja eneseusku,

positiivsust, põhimõtet, et alla ei tohi anda, visadust, töökust, kiiret õpivõimet, analüüsivõimet ja ratsionaalsust, suhtlemis- ja probleemilahendusoskust, kohanemisvõimet ning kõrget enesehinnangut³. Mainiti ka sõbralikkust, kannatlikkust, püüdlikkust, julgust, algatusvõimet, uudishimu, keskendumisvõimet, kohusetunnet, empaatiavõimet, usku enamasse, nutikust ning ressursside kasutamisoskust. Kõik uurimuses osalenud kinnitasid sisemise kontrollkeskme olemasolu,

- „*Mina usun täiesti, et kõik on minu enda võimuses.*” – N3

probleemide ja sündmuste tähendusrikkust

- „*[Probleemid] pakuvad võimalusi kindlasti, sest need viivad su teele, mida sa ise kunagi ei oleks ette osanud näha või ette arvestada.*” – M2

ning positiivset tulevikutunnetust.

- „*...ma olen endale siukse mõtteviisi nagu mõelmu, et halvasti ei tohi mõelda.*” – N3

Osa respondente nimetas olulise kaitsetegurina teadmisi või laia silmaringi.

- „*Et kui sul on piisavalt avar silmaring, siis sa mõistad, et maailmas on niivõrd palju hullemaid asju, kui sinu enda väike mikromaailm.*” – N4

Toodi välja, et suhtumist ellu ja tulevikku on võimalik õppida ning et raskuste ajal võib noore jaoks eksisteerida kaks eraldi maailma – hea ja halb.

Võrreldes resilentsuse teoorias kajastatuga, nimetasid uurimuses osalenud Eesti noored märksa enam erinevaid tahtemoadusi. Teoorias ühe keskse iseloomuomadusena nimetatavat enesetõhususe (VanBreda 2001, 55; Daniel ja Wassell 2002b, 38) mõistet eraldi välja ei toodud, kuid arvestades mõiste sisu, võib väita, et see kajastus ka sellistes omadustes nagu enesusk ja enesekindlus.

Resilentsust käsitlevas kirjanduses mainimata tegurina nimetati julgust kui valmidust proovida erinevaid asju, teadmata, kas need õnnestuvad, ning teadmiste ja laia silmaringi olemist. Need näivad aitavat suhestada oma raskusi n-õ laiema skaalal ning saada vastupidamiseks jõudu juurde. Nende tegurite edendamisel võiksid noortega tegelevad inimesed võtta endale olulise rolli, keskendudes noorte maailmapildi avardamisele ja mõtlemise arendamisele, toetades nii formaalset-, mitteformaalset- kui ka informaalset õppimist⁴ (Pernits 2007). Kaitsetegurina mainiti ka usku enamasse ehk mõtteviisi, et midagi peab olema enamat ja paremat, kui see, mis hetkel olemas. Tegemist on teguriga, mis on teatud määral seotud teoorias kirjeldatud positiivse mõtteviisiga (Simmons 1999, 138). Raskustes kogetud kahe paralleelse maailma tajumine oli samuti uus, kuid seostatav võimega vajadusel ennast millestki eraldada ning hiljem taas siduda (Barnard 1994, 139–140; viidatud Van Breda 2001, 6) või siis mõne elusündmuse, näiteks kolimisega (Simmons 1999, 138). Kindlasti tuleb tähelepanu pöörata kinnitusele, et isiku hoiakuid ja omadusi on võimalik muuta, kuna just see tõendab noortega tegutsemise olulisust ja potentsiaali. Kirjanduses suhteliselt laialdaselt mainitud kaitseteguritest ei toonud Eesti noored välja näiteks huumorimeelt (Daniel ja Wassell 2002a, 15–16), loovust (Greene 2008, 328) ning andekust mõnes valdkonnas (Masten ja Reed 2002, 83; viidatud Greene 2008, 322).

Perekonna tasandi puhul tuleb arvestada, et peaaegu kõigi respondentide raskused olid seotud ka pereprobleemidega. Kaitsetegurina tõid uurimuses osalenud noored välja kindla peresuhte olemasolu, kusjuures teine osapool võis olla õde, ema või vanaema. Mainiti häid

³ Mõned noorte poolt iseloomuomaduste nimetamiseks kasutatud sõnad on sarnase tähendusega, kuid parema ülevaate andmiseks on need siinkohal kõik ära toodud

⁴ Noorsootöös eristatakse mitteformaalset õppimist informaalset: mitteformaalse õppimise all mõeldakse eesmärgipärast, informaalset õppimist – eesmärgistamata õppimist

suhteid õdede ja vendadega ning pere ütehoidmist ja toetust, kuid viimase puhul oli mitmel korral tingimuseks probleemsete pereliikmete mitteamistamine.

- „*Olen ikka [saanud toetust]. /.../ Isa jätame välja. Õelt kindlasti. Emalt ka.*” – N5

Intervjueeritavad nimetasid kaitseteguritena ka ühe kindla pereliikme tugevust, enda kodutöösse kaasatust, vabakasvatust (sobivus oleneb indiviidist), vabadust ning iseseisvaks kasvatamist.

Perekonna tasandi kaitsetegureid analüüsides selgus, et peres ilmnevad probleemid ei tähenda automaatselt pere poolt toetuse puudumist, vaid pigem selle muutumist vastavalt oludele ja vajadustele. Oluline on vähemalt teatud piirides toimiv pere toetusvõrgustik. Edaspidi oleks vaja uurida nii resilientseid noori, kel perekond kui selline täielikult puudub, kui ka neid, kes on pärit n-õ tervest perest.

Resilientsust käsitlevas kirjanduses nimetamata kaitseteguritest töid uurimuses osalenud Eesti noored välja vabakasvatuse olulisuse ning selle sobivuse olenevalt noore isiksusest. Tähtis on õpetada noori mõistma vabaduse ja vastutuse kooskõla, vabaduse mittekuritarvitamist ning enda huvides ärakasutamist. Uue kaitsetegurina välja toodud ühe pereliikme tugevus võib aga pikemas perspektiivis sisaldada ohtu, kuna iga inimese ressursid on piiratud.

Ühiskonna tasand oli ainus, kus intervjueeritud Eesti noored nimetasid tegureid, mille parem esindatus oleks neil aidanud veelgi edukamalt raskustega hakkama saada. Noorte toetamise vaatevinklist on see oluline, kuna ühiskonna tasandi kaitsefaktorid on väljastpoolt kõige otsesemalt mõjutatavad.

Selle tasandi olulise kaitsetegurina sai uurimuses osalenud noorte poolt kinnitust turvalise kasvukeskkonna tähtsus. Eesti noored rõhutasid eriti maal elamise ja looduse olulisust, mida erialases kirjanduses on välja toonud vaid Besthorn (2005, 121).

- „*...põhiline oli, et suved olime kõik maal, isegi talvel ma käisin kogu aeg maal /.../. Ja see oli hästi äge.*” – N1

Samas tähendas mõnel juhul väikeses kogukonnas elamine teiste teadlikkust probleemidest, mittetoetavat suhtumist ja tõrjutust. Vältimaks noorele täiendava negatiivse mõju avaldumist vajavad need aspektid kooli ja sotsiaalvaldkonna töötajate tähelepanu. Tuleb meeles pidada, et lapse või noorega seotud probleemse olukorra märkamine ja sekkumine on kõigi kodanike ülesanne.

Osal noortest on olnud koole, mis on andnud positiivse kogemuse (ka tunnustuse) ning sel puhul olid olulised kas koolikaaslased või siis pühendunud ja head õpetajad.

- „*Minu jaoks oli see kool tegelikult nagu pääsemine. /.../ siis kui gümnaasiumisse läksin [ühiselamuga]. /.../ ...kuna peeti siukseks tubliks, siis mingi tunnustus. Et see tegelikult, no ma ei tea, minule mõjus küll hästi, et just et kodust seda ju ei tulnud.*” – N5

Kooli ja õpetamismeetodite kohta oli noortel mitmeid kriitilisi arvamusi: vaja on rohkem interaktsiooni ning suuremat tähelepanu nende teemadele ja oskustele (nt konfliktilahendus-, analüüsi- ja suhtlemisoskusele), mis toetavad noore tegelikku hakkama saamist. Kooliga seoses mainiti olulise kaitsetegurina ka tunniväliseid tegevusi, mis pakkusid nii muutuseks vajalikku mõtteviisi, suhtlemisoskust, pääsemis- ja väljaelamisvõimalust kui ka kuuluvustunnet.

- „*...mina tegelesin tantsudega, et see oli, ma ütlen, väga oluline kogemus. Mitte ainult, et see oli sport, vaid just et see oli koos teiste tüdrukutega ja see kollektiivne tunne ja vastutus ja meeskonna või no naiskonna töö. Ja no minu jaoks kindlasti tähendas see ka palju suhtlemisoskusi...*” – N6

Paraku huvitegevustes osalemine kui mitmekesine resilientsuse kaitsetegur ei olnud kõigi-

le kättesaadav soovitud tegevuse või transpordi puudumise tõttu. Probleemiks nimetati ka hobidega tegelema julgustamise ja suunamise puudumist nii kooli personali kui perekonna poolt. Seega ei piisa vaid huvitegevuste pakkumisest, on vaja ka noorte huvide väljaselgitamist ning suunamist. Ennekõike peaks need aspektid olema tagatud kohaliku omavalitsuse ja kooli süsteemses koostöös, mis kindlustab, et iga noort suunatakse nii, et ta leiab vähemalt ühe meelepärase huviringi ning saab võimaluse selle tegevuses tasuta osaleda.

Mitmed uurimuses osalenud noored kinnitasid, et neil oli võimalik usaldada perekonnast väljaspool seisvat täiskasvanud isikut, kes mõnel juhul oli seotud kooliga. Sellise isiku vajalike omadustena toodi välja autoriteetsus noore silmis, neutraalsus, avatus suhtlemisele ning toetajaks ja n-ö utsitajaks olemine.

- „...vist on vaja siiski, et keegi oma elutarkusega oleks kõrval või vähemalt nagu kuulaks sind ja see on kindlasti väga väärtuslik teadmine ja ka tagasiside, mida see inimene võib anda.” – N6

Samas nimetati toetava täiskasvanu (nt tugiisiku, nõustaja) vajalikkust enim kordi tegurina, mis oleks aidanud noorel paremini hakkama saada. Tõdeti, et sageli ei olnud inimest, kellega oleks raskuste puhul saanud rääkida, kes oleks julgustanud, suunanud või toetanud. Nimetatud puuduse parandamiseks tuleks analüüsida praegust noori toetavat võrgustikku alates kooli sotsiaaltöötajatest, sotsiaalpedagoogidest ning noorsootöötajatest kuni tugiisiku teenust pakkuvate mittetulundusühinguteni välja. Tähelepanu tuleks pöörata süsteemi terviklikkusele, toetuse kättesaadavusele (mitmekesisus, infotehnoloogia võimaluste kasutamine) ja kvaliteedile (kõigi noortega töötavate inimeste pädevusele). Viimase üheks kinnituseks ongi noorte austuse ja usalduse väljateenimine.

Kuuluvustunnet kui olulist kaitsetegurit pakkusid noortele sõbrad, kes olid nii mitmekülgse toetuse kui ka enda kohta rohkem teada saamise allikaks. Sõprade puhul nimetati mitmel juhul uudsena olulist tõsiasja, et sageli on tegemist inimestega, kel on ka endal olnud elus raskusi või probleeme.

- „Me põhimõtteliselt aitasime üksteist. Et temal oli ka mingisugune kriis. Et sellepärast me vist nii lähedaseks saimegi, et tal oli ka oma kana minevikust kitkuda. Et see lähendaski.” – M1

Kindlasti vajab teema täiendavat uurimist, kuid seda teadmist saab juba praegu kasutada raskustes olevatele noortele tugiteenuste ja -tegevuste (nt leinalaagrite) pakkumisel ja arendamisel.

Olulise kaitsetegurina tõid resilientsed noored välja raskusi põhjustavast olukorrast eemale saamist nii enda kui ka teiste poolt (nt ema lahkumine vägivaldse isa juurest), uude keskkonda sattumist ning võimalust uueks alguseks. Paraku sageli, eriti maal puudus koht, kuhu koduste probleemide teravnemisel minna või kuhu probleemi tekitaja (nt alkoholismi põdev inimene) abi järele suunata.

- „Mingi koht oleks võinud ju ka olla, kuhu minna [siis kui kodus tülid või kaklused olid] / Et maakohas. Et no ma ei tea, mul oli telk ja kelder.” – N5

Märgiti, et paremaks hakkama saamiseks on vaja riiklikku toetuste süsteemi muuta nii, et see ka reaalselt raskustes olijat aitaks ning pakuks toetavate asutuste kaudu kättesaadavaid teenuseid. On vaja kasutada mitmeid lahendusi – õpilaskodud, ühiselamuga koolid, turvakeskused, varjupaigad, võõrutuskeskused jne.

Parandamist vajavana nimetati ka sotsiaaltöö ja sellega seotud valdkondade toimimist. See tähelepanek võib kohati tuleneda ajalisest nihkest, kuna enamus uurimuses osalenutest olid raskustes ajal, mil sotsiaaltöö oli Eestis praegusest vähem arenenud. Ometi on teenuste kvaliteet jätkuvalt oluline teema. Määravat rolli mängib siin ennekõike sotsiaaltöö ja noorsootöö taseme- ja täiendõpe. Tagada tuleks raskustes olijate õigeaegne märkamine ja sekkumine

ning laialdane info abi võimaluste kohta. Viimane vältimaks teadmatusse tõttu abita jäämist. Noored pidasid oluliseks ka vanematele lapsevanemaks olemise õpetamist. See valdkond on Eestis arenemas ning siinkohal tuleb märkida, et oluline on pakkuda ja suunata vastavad tasuta koolitused ja kursused just riskiperede vanematele.

Noorte resilientsuse edendamisel tuleb arvestada uurimuses kinnitust leidnud asjaolu, et noorel on vaja raskustega hakkama saamiseks rohkem kui ühte kaitsetegurit ning et olulist rolli mängib ka nende tugevus.

On selge, et täiendamaks ilmnenuid kaitsefaktorite loetelu ning nende ulatust on vaja jätkata uurimuste läbiviimist. Lisatähelepanu vajavad uued ilmnenuid tegurid. Vaja on teada saada, kas tegemist on üldiste resilientsusealaste või vaid Eesti kultuurispetsiifiliste kaitseteguritega.

Kokkuvõttes on olulisim, et noortega töötavad inimesed teaksid ja pakuksid seda, mis aitab noortel raskustega paremini hakkama saada. Kõne all oleva uurimuse põhjal pole võimalik teha laiemaid üldistusi, kuid see annab teadmisi ja mõtteainet sellest, mida noored keerulistes olukordades võivad vajada.

Järeldused ja ettepanekud

Eesti noorte resilientsust toetavate kaitsetegurite uurimine andis uut teadmist sellest, mis on uurimuses osalenud Eesti noori rasketes olukordades aidanud, milline on nende resilientsuse kaitsetegurite ja kirjanduses esitatud tegurite kokkulangevus ning mida saaks noortega kokku puutuvate valdkondade esindajad teha selleks, et tulevikus keerulistes olukordades oleval noored suurema tõenäosusega edukalt neist välja tuleks.

Uurimuses osalenud Eesti noorte resilientsust toetavad kaitsefaktorid on nii indiviidi, perekonna kui ka kogukonna tasandil suhteliselt sarnased resilientsust käsitlevas kirjanduses välja toodutega. Samas täiendasid noored neid tegureid kas uute aspektide või omapoolsete lisandustega. Ühiskonna tasand oli ainus, mille kaitsetegurite parandamine oleks noorte arvates võinud aidata neil veelgi paremini hakkama saada. Kinnitust sai see, et tähtis on nii kaitsefaktorite tugevus kui ka hulk.

Lähtudes uurimistöö tulemustest, teeb uurimuse autor ettepanekud uurimistulemuste praktikas rakendamiseks ning teema edaspidiseks uurimiseks:

Sotsiaaluurijatele

- jätkata resilientsuse ja kaitsefaktorite valdkonna uurimist.

Koolitöötajatele

- mitmekesistada õppetöö meetodeid ning toetada oma tegevuse kaudu eluks vajalike oskuste õppimist
- arendada koolisüsteemi nii, et see toetataks iga noore mitmekülget arengut.

Omavalitsustele

- luua koostöös kooliga noorte huviharidust ja selles osalemist toetav süsteem.

Noortega töötavatele inimestele

- luua koos noortega nende maailmanägemist ja mõtteviisi arendavaid tegevusi ning kasutada selleks nii formaalse, mitteformaalse kui ka informaalsete õppimise meetodeid
- arendada raskustes olevatele noortele suunatud ühistegevusi
- analüüsida, edendada ja muuta kättesaadavaks noori toetavate inimeste võrgustik ning tagada selle kompetents baas- ja täiendõppe kaudu
- arendada tugiisikute ja mentorlusprogramme

- täiendada oluliselt õpilaskodude, turvakeskuste, raviasutuste jt tugiteenuste kättesaadavust
- suunata riskiperede vanemaid lapsevanemaoskusi arendavatesse tasuta programmidesse
- kindlustada, et raskustes last märgataks ja tulemuslikult reageeritaks
- täiustada teavitamist toetust pakkuvatest teenustest.

Lõpetuseks

Iga sotsiaal- ja noorsootöö valdkonna spetsialist peaks mõtlema, mida tema ise saaks noorte resilientsuse edendamiseks ära teha, pidades silmas, et igal tasandil tehtaval ja läbimõeldud ning teaduspõhisel tegevusel on positiivne ning kaugele ulatuv mõju. Näiteks kooli sotsiaaltöötaja või sotsiaalpedagoog ning noortekeskuse noorsootöötaja võiks mõelda sellele, kuidas on ta noorte jaoks vajadusel ka tugisikuks ning kuidas mitmekesistada noortele mõeldud tegevusi. Valla või linna sotsiaaltöötajal tuleks otsida ressursse ja võimalusi, et koos mittetulundusühingute ja kooliga luua noortele tingimusi oma huvialaga tegelemiseks ning suunata ja julgustada huvitegevuses osalema üha rohkem noori. Riigi tasandil saab noortega tegelemist toetada kvaliteedistandardite väljatöötamise, täiendavate rahastamisallikate leidmisega, ühtse struktuuri ning koostöösidemete loomisega. Seega saab oma panuse anda iga noorsoo- ja sotsiaalvaldkonnas töötav inimene.

Viidatud allikad

- Barton, W. H.** (2006). Juvenile justice policies and programs. Teoses: Jenson, J. M., Fraser, M. W. (toim.) Social policy for children and families. A risk and resilience perspective. London, New Delhi: SAGE Publications, Thousand Oaks, 231–264.
- Besthorn, F. H.** (2005). Beetles, bullfrogs and butterflies. Contributions of natural environment to childhood development and resilience. Teoses: Ungar, M. (toim.) Handbook for working with children and youth. Pathways to resilience across cultures and contexts. London, New Delhi: SAGE Publications, 121–129.
- Boyden, J., Mann, G.** (2005). Children's risk, resilience and coping in extreme situations. Teoses: Ungar, M. (toim.) Handbook for working with children and youth. Pathways to resilience across cultures and contexts. London, New Delhi: SAGE Publications, 3–21.
- Coleman, J., Hagell, A.** (2007). The nature of risk and resilience in adolescence. Teoses: Coleman, J., Hagell, A. (toim.) Adolescence, risk and resilience: against the odds. East Lothian: Scotprint, 1–16.
- Daniel, B., Wassell, S.** (2002a). The school years. Assessing and promoting resilience in vulnerable children 2. London ja Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Daniel, B., Wassell, S.** (2002b). Adolescence. Assessing and promoting resilience in vulnerable children 3. London ja Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Fraser, M. E.** (2006). Child mental health policy: Promise without fulfillment? Teoses: Jenson, J. M., Fraser, M. W. (toim.) Social policy for children and families. A risk and resilience perspective. London, New Delhi: SAGE Publications, Thousand Oaks, 93–130.
- Frey, A. J., Walker, H. M.** (2006). Education policy for children, youth, and families. Teoses: Jenson, J. M., Fraser, M. W. (toim.) Social policy for children and families. A risk and resilience perspective. London, New Delhi: SAGE Publications, Thousand Oaks, 67–92.
- Gordon Rouse, K. A.** (1998). Resilience from poverty and stress. Human development and family life bulletin. A review of research and practice. 4(1), 1–10. URL: <http://www.hec.ohio-state.edu/famlife/bulletin/volume.4/bull41f.htm> (23.12.06).
- Green, R.** (2008). Risk and resilience theory: A social work perspective. Teoses: Green, R. (toim.) Human behaviour and social work practice. New Brunswick: Aldine Transaction, 315–342.
- Hirsijärvi, S.; Remes, P., Sajavaara, P.** (2005). Uuri ja kirjuta. Tallinn: Medicina.
- Jenson, J. M., Fraser, M. W.** (2006). A risk and resilience framework for child, youth, and family policy. Teoses: Jenson, J. M., Fraser, M. W. (toim.) Social policy for children and families. A risk and resilience perspective. London, New Delhi: SAGE Publications, Thousand Oaks, 1–18.
- Laherand, M-L.** (2008). Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: OÜ Infotrükk

- Mets, N.** (2010). Eesti noorte resilentsust toetavad kaitsefaktorid. Magistritöö. Käsikiri. Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Oka, T., Shaw, I.** (2000). Qualitative research in social work. URL: <http://pweb.sophia.ac.jp/~t-oka/qrs.html> (12.05.2001).
- Patton, M. Q.** (1990). Qualitative evaluation and research methods (2nd ed.). Newbury Park, CA: Sage Publications. URL: <http://www.gifted.uconn.edu/siegle/research/Samples/purposivesampling.htm> (19.03.2008).
- Pernits, K.** (2007). Mitteformaalne – mis mõttes? URL: <http://www.mitteformaalne.ee/index.php?id=46> (28.09.2010).
- Rannala, I.-E.** (2007). Alaealiste komisjoni suunatud noor ning tema vaba aja sisustamine – kas, mida ja kuidas? Teoses: Rannala, I.-E. (toim.) Noortest ja noorusest täna. Noorsootööalaste artiklite kogumik. Tallinn: Eesti Noorsootöötajate Ühendus, 57–66.
- Schoon, I.** (2006). Risk and resilience. Adaptations in changing times. New York: Cambridge University Press.
- Simmons, K.** (toim.) (1999). Pathways to prevention: Developmental and early intervention approaches to crime in Australia. National Crime Prevention. URL: [http://www.ag.gov.au/agd/www/rwpattach.nsf/viewasattachmentPersonal/\(E24C1D4325451B61DE7F4F2B1E155715\)~no6_fullreport.pdf/\\$file/no6_fullreport.pdf](http://www.ag.gov.au/agd/www/rwpattach.nsf/viewasattachmentPersonal/(E24C1D4325451B61DE7F4F2B1E155715)~no6_fullreport.pdf/$file/no6_fullreport.pdf) (6.12.2009).
- Ungar, M.** (2005). Introduction: resilience across cultures and contexts. Teoses: Ungar, M. (toim.) Handbook for working with children and youth. Pathways to resilience across cultures and contexts. London, New Delhi: SAGE Publications, xv–xxxviii.
- Van Breda, A. D.** (2001). Resilience review: A literature review. URL: <http://www.vanbreda.org/adrian/resilience.htm> (19.03.2007).
- Vanderbilt-Adriance, E., Shaw, D. S.** (2008). Conceptualizing and re-evaluating resilience across levels of risk, time, and domains of competence. *Clinical Child & Family Psychology Review*, 11/1/2, 30–58.
- Vanistendael, S.** (1998). Säilnõtkus: rajatud inimvõimetele. Käsikirjaline tõlge E. Laane ja K. Laane.
- Velthut-Sokka, G.** (1999). Võilillelapsed. *Eesti Ekspress*, 30.07.1999. URL: <http://paber.ekspress.ee/arhiiv/1999/39/Aosa/Kodumaa11.html> (14.03.2010).

Avaldan tänu oma magistritöö juhendajale Anne Tikole.

Nele Mets (1984) lõpetas Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi magistriõppe cum laude (2010) ja töötab SA Archimedes Euroopa Noored Eesti büroos noortealgatuse ja osaluse valdkonna konsultandina.

Kohtinguvägivald – vägivald noorte lähisuhetes

Kati Nõmm
*Politsei- ja Piirivalveameti
piirivalveosakond*

Artikli aluseks on autori pikaajaline töökogemus politseiametnikuna ning tema 2009. a kevadel Tartu Ülikooli Pärnu Kolledžis sotsiaaltöö korralduse erialal kaitstud diplomitöö „Kohtinguvägivald”, mille juhendajateks olid MA Kandela Õun (Pärnu Kolledž) ja MA Liilia Mänd (Lääne Prefektuur).

Sissejuhatus

Lähisuhtevägivallast on räägitud viimastel aastatel palju. Vähem on räägitud sellest, kuidas noored oma lähisuhetes toime tulevad ja kas nende suhetes esineb vägivalda. Vägivallale noorte lähisuhetes hakkas Lääne Politseiprefektuur tähelepanu juhtima juba 2007. a lõpus korraldatud uuringuga kuues maakonnas (Pärnumaa, Saaremaa, Raplamaa, Hiiumaa, Järvamaa, Läänemaa), millega viidi läbi ankeetküsitlus 12 üldhariduskooli 9.–12. klasside õpilaste seas (valdavalt 15–18 a noored). Uuringu tulemustest selgus, et ka Eesti noored kogevad oma lähisuhetes vägivalda. Samuti näitas uuring seda, et noored mõistavad nii vägivalda kui ka perevägivalda erinevalt, kuna neis mõistetes on palju nüansse, millele ei osata tähelepanu pöörata. Samuti näitas noorte seas korraldatud küsitlus, et noorte omavahelise suhtlemise sotsiaalsed oskused on puudulikud. Näiteks ei räägita partnerile, et tema käitumine ei meeldi ja ebameeldivat käituv partner ei pruugi seetõttu teada/mõista, et tema käitumine ei ole vastuvõetav.

Mis on kohtinguvägivald?

Teerajajaks kohtinguvägivallale tähelepanu juhtimisel oli James Makepeace (USA) (*Courtship violence among college students*, 1981), kes esimesena väitis, et kohtamissuhetes (*dating relationships*) esineb vägivalda samamoodi kui koos elavates või abielulistes suhetes paaridel. Kuigi maailmas oli varem uuritud seksuaalse agressiooni olemasolu kurameerimisel (Ehrman 1964, Kanin 1957, 1967 jt), siis teistele abieluelsetele vägivalla või agressiooni tüüpidele ei olnud tähelepanu pööratud. Makepeace väitis, et abieluelsetes suhetes on vägivaldne käitumine levinud. (Nicolls ja Dutton 2001, 52; Laner ja Thompson 1989, 622–623)

Eestis ei ole seni mõistet *kohtinguvägivald* defineeritud. Koostöös erinevate spetsialistidega pakun välja järgneva definitsiooni: **kohtinguvägivald on igasugune füüsiline, vaimne või seksuaalne vägivald partnerite vahel, kes ei ela koos.**

Ka mujal maailmas ei ole sellise olukorra ametlikku ja ühtselt mõistetavat tõlgendust. Nt

USA justiitsministeerium on määratlenud kohtinguvägivalda järgmiselt: „...on vägivald teo toimepanek või ähvardus vähemalt ühe liikme poolt mitteabielus olevast paarist teise liikme vastu kohtamisel või kurameerimisel.” Ohvrid on enamasti noored naised, kel on suurem risk saada tõsisid vigastusi. (Alspaugh 2009)

Kohtinguvägivald (nagu perevägivaldki) on vahend, mida vägivaldse kasutab selleks, et kontrollida ja domineerida ohvri üle hirmutamise, ähvarduste ning füüsilise, emotsionaalse, seksuaalse ja vaimse vägivaldaga abil. Paljud lähisuhetes ründajatest teismelistest olid lapsepõlves ise perevägivaldaga või väärkohtlemise ohvrid. (Flowers 2002, 76–77)

Teismeliste kohtinguvägivald nagu ka perevägivald esineb mitut liiki vägivalda, nii vaimset, füüsilist kui seksuaalset. Üldjuhul ei erine kohtinguvägivald perevägivaldast ning kohtinguvägivald ilmnevad samasugused vägivaldse käitumise mustrid kui perevägivaldaski: põhiline on kontrolli ja võimu kasutamine teise inimese üle.

Mõlema vägivaldaga ilmuvad näitavad korduva vägivaldaga mustrit, mis järk-järgult tugevneb ning mõlemad ilmutavad vägivaldset ja väärkohtlevat käitumist, mis vaheldub vabandustega ja lubadustega muutuda. Nii perevägivald kui kohtinguvägivald kujutavad endast ohvrile suurenevat ohtu, kui ta üritab vägivaldset suhet lõpetada. Väärkohtlejad võivad olla peresuhtes nii mehed kui naised ning kohtingutes nii poisid kui tüdrukud. (*Information for...* 2009)

Üks erinevus alaealiste ja täiskasvanute lähisuhetes on see, et alaealised tüdrukud ei ole enamasti sõltuvad partneri majanduslikust stabiilsusest ja neil ei pruugi olla lapsi, kelle eest hoolitseda ja keda kaitsta. (Mulford ja Giordano 2008, 37)

Erinevus seisneb ka selles, et teismelistel ei ole kogemusi, kuidas lähisuhetes läbirääkimisi pidada. Puudulik suhtlemisoskus võib viia vägivaldaga kasutamiseni. Teismeline, kel on ennast raske muul viisil väljendada, võib hakata agressiivselt käituma (ka mängeldes), et näidata kiindumust, pettumust või armukadedust.

Miks on vaja noorte lähisuhetele tähelepanu pöörata

Kui esmakordselt hakatakse kohtamas käima, siis on see noorele uus ja tundmatu kogemus. Kohtamisel hakatakse avastama ühiskonnas kehtivaid kirjutamata reegleid ja oma käitumist uutes suhetes. Lisaks püütakse välja selgitada, kuidas teisele muljet avaldada, kujutatakse ette, kuidas suhted peaksid välja nägema. Raske on ignoreerida teiste inimeste suhtemudeleid, kuid igatüüpi peab ise otsustama, millist suhet ta sõprade või partneriga tahab. Mõned noored arvavad, et kõige tähtsam maailmas on omada kellegagi romantilist suhet, ja see tunne väärrib iga ohverdust. Kellegagi väljas käimine on staatuse sümbol, seeläbi tuntakse end enesekindlamalt ja loodetakse leida rohkem sõpru. Mõnele ei meeldi olla üksik. Need noored tunnevad, et ükskõik missugune suhe on parem, kui et suhet üldse ei ole. (*Love doesn't...* 2009)

Kellelegi ei ole n-õ otsaette kirjutatud, et ta on teiste inimeste suhtes vägivaldne. Vägivallatsejad on enamasti täiesti tavalised inimesed, kelle kohta paljudel juhtudel ei osata arvata, et nad seda on. Nad ei ole väliselt äratuntavad. Ka ükski teoreetiline selgitus pole piisav suhetes esineva vägivaldaga seletamiseks. Kuigi ohumärgid on olemas ka enne vaimse, füüsilise või seksuaalse vägivalduse avaldumist, ei osata neid sageli tähele panna või surutakse alateadvusesse. Tähtis on usaldada oma intuitsiooni. Kui sisetunne ütleb, et midagi on lähisuhetes valesti, siis nii see enamasti ka on.

Lähtudes nii oma pikaajalisest töökogemusest politseiametnikuna kui tuginedes eesti noorte seas läbi viidud uurimuse tulemustele, leian et perevägivaldaga juhtumite ennetamisele peab pöörama suuremat tähelepanu. Selgitustöö noorte seas õpetab märkama ohtu kaaslaste käitumises, et õigesti hinnata suhtlemise eripära. Vägivalla märkamine lähisuhetes ja sellele

varases staadiumis reageerimine aitab ennetada võimalikke psühholoogilisi ja füüsilisi vigastusi ning vähendada vägivaldsust lähisuhetes.

Loengud noortele

Kohtinguvägivald kui probleemi teadvustamiseks valmistati ette ja viidi läbi 2009. a sügisel ja 2010. a kevadel koostöös Pärnumaa ohvriabi spetsialistide Kaisa Üpruse ja Ilona Veikega loengud 9.–12. klasside õpilastele. Loengutes tutvustati uuringu tulemusi ning räägiti noortele sellest, mis on vägivald üldse, mis on perevägivald ja mis on kohtinguvägivald. Samuti selgitati, millised on vägivaldsele suhtele viitavad ohumärgid ning kuidas luua ja hoida terveid suhteid. Loengud viidi elulisi näiteid kasutades, mis pani mõtlema ja kaasa arutama ka alguses skeptiliselt suhtunud noori, kes ehk arvasid, et vägivald noorte lähisuhetes ei ole suur probleem. Rõõm oli tõdeda, et noored olid avatud nende probleemide üle arutlema ja teadvustasid endale, et vägivald ei tohiks olla osa elust.

Lõpetuseks

Diplomitöös esitasin ka soovitusliku ettepaneku hariduspoliitika kujundajatele: lähisuhetevägivald ennetamiseks tuleks välja töötada süsteemne strateegia, lülitades riiklikku õppekavasse suhetega seotud teadmiste ja oskuste arendamise, mis lähtuks nooruki arengutasemest ja kasutaks lapse easpetsiifilisi meetodeid. Sotsiaalseid oskusi on võimalik arendada igas õppeaines, eelkõige aga inimese-, perekonna- ja terviseõpetuses ning psühholoogia tundides.

Lõpetan artikli sõnumiga, mida oleme edastanud koolitustel ja loengutes. Et vägivaldatus saaks elustiiliks, peame ja saame **meie** kõik:

- olla hooliv – **hoolime!**
- olla tähelepanelik nii iseenda kui teiste suhtes – **märkame!**
- küsida või pakkuda abi – **reageerime!**

Viidatud allikad

- Adetunji J.** (2008). Quarter of 14-year-olds are victim of sexual abuse, report finds. *The Guardian*, 11.12.2008
- Alspaugh L.** Teen Dating Violence. <http://www.livestrong.com/article/13801-teen-dating-violence> (17.08.10)
- Flowers R.B.** (2002). Kids who commit adult crimes: serious criminality by juvenile offenders. New York: Routledge., 75–94.
- Information for Teens.** WomensLaw.org. http://www.womenslaw.org/laws_state_type.php?id=10434&state_code=PG&open_id=all&lang=en (17.08.10)
- Laner M.R., Thompson, J.** (1989). Abuse and aggression in courting couples. In: Bryant, C.D. (ed.) *Deviant behaviour: readings in the sociology of norm violations*. New York: Hemisphere Publishing Company, 622–636.
- Love doesn't have to hurt teens.** The American Psychological Association. <http://www.apa.org/pi/families/resources/love-teens.pdf> (17.08.10)
- Mulford. C. Giordano, P. C.** (2008). Teen Dating Violence: A Closer Look at Adolescent Romantic Relationships. *National Institute of Justice Journal* No 261, 34–41.
- Nicolls T.L., Dutton D.G.** (2001). Abuse committed by women against male intimates. In: Brothers B.J. (ed.) *The abuse of men: trauma begets trauma*. New York: The Haworth Press, 119.

Hooliv kasvatamine

Elkooliealiste laste sotsiaalsete oskuste arendamine ja väärtuskasvatus

Eha Berezjuk
Tartu Laste
Tugikeskuse
psühholoog

Lapsepõlves pannakse alus isiksuse omadustele, sotsiaalsetele oskustele, hoiakutele, väärtustele ja sotsiaalsete normide järgimisele. Lapse sotsiaalsuse areng toimub koos füüsilise ja kognitiivse arenguga ja väärtuskasvatus on tihedalt seotud igapäevaste sotsiaalsete oskuste kasvatamisega.

Sotsiaalselt võimekas laps on teadlik suhete vastastikususest, ta tajub, et tema käitumine mõjutab teiste laste käitumist. Sotsiaalselt küps laps oskab ära tunda sotsiaalselt keerulisi olukordi ja suudab valida sobilikke reageerimisviise. Sammhaaval õpib laps mõistma, milline käitumine on sobilik, teistele vastuvõetav ja milline käitumine võib rikkuda suhteid ehk head läbisaamist.

Lasteaiast kooli minev laps on jõudnud sotsiaalsete oskuste arengus teatud tasemele, kuid vajab jätkuvalt sihipärast suunamist ja arendamist. Sotsiaalsete oskuste tasemest sõltub suuresti koolis hakkama saamine – kontakt õpetajatega, suhtlemine klassikaaslastega, toimetulek enesega ja edaspidine sotsiaalne areng. Mida varasemas eas käitumisprobleemide käsitlemisega alustada, seda vähem on hiljem lapsevanematel, pedagoogidel ja psühholoogidel vaja last ümber kasvatada. Tartu Laste Tugikeskuse pikaajase praktika põhjal võib öelda, et enamasti on pedagoogide, sotsiaaltöötajate ja alaealiste komisjoni poolt meie keskusesse suunatud laste probleemid kestnud juba aastaid. Arvukad uurimused näitavad, et käitumuslike erivajadustega lapsi ohustavad hiljem hätta jäämine koolikohustuse täitmisega ja õigustrikkuv käitumine. On leitud, et varase lapseea käitumisraskused ja täiskasvanuea antisotsiaalne ning agressiivne käitumine on omavahel seotud.

Programm probleemide ennetamiseks

Kuna lapsi ei saa õpetada sallivaks ja koostöövõimeliseks ainult teooria tasemel, pidasime vajalikuks välja töötada koolitusprogramm, mis aitaks avastada käitumisraskustega lapsi juba lasteaiaaegs ja oleks tõhusaks vahendiks kooliea käitumisprobleemide ennetamisel. Kuna sageli väikelaste vanematel puuduvad oskused, et last tunnustada, toetada, toime tulla agressiivse lapsega jms, siis pakume selle projekti raames lapsevanematele ka individuaalset abi.

2009. aastal alustas Tartu Laste Tugikeskus koos Tartu Ülikooli pedagoogikaosakonna kolleegidega tööd Tartu lasteaedades „Sirel” ja „Poku”, et arendada laste väärtuskasvatust ning õpetada lastele sotsiaalseid oskusi. Pilootprojekti tulemusena pandi kokku koolitusprogramm, mis koosneb kümnest treeningust. Meetodika koostamisel kontakteeruti TÜ õppejõududega ja analoogse programmi läbiviijatega Minskis.

Projekti sihtgrupiks on väikesed tartlased, kelle sotsiaalseid oskusi hinnatakse, et võimalikesse käitumisprobleemidesse õigeaegselt sekkuda. Nüüdseks on projekti „Lasteaiast kooli heade sotsiaalsete oskustega” täiendatud ja projekti „Elkooliealiste laste sotsiaalsete oskuste arendamine ja väärtuskasvatus” viiakse läbi juba teist korda lasteaias „Triinu ja Taavi”. Kokku on projektis osalenud 95 Tartu elkooliealist lasteaialast. Lasteaias omandatud kogemuste põhjal on projektimeeskond kokku pannud raamatu „Elkooliealiste laste sotsiaalsete oskuste arendamine ja väärtuskasvatus.”

Treeningute väljatöötamisel lähtusime suu-

resti laste positiivsete käitumisviiside taksonoomiast (Caldarella ja Merell 1997):

- Suhtlemine eakaaslastega: sõprussuhte loomine, sõprade omamine, osalemine ühistes tegevustes, kaaslaste eest seismine, vabandamine, oskus teha ja vastu võtta komplimente, abi pakkumine, tundlikkus kaaslaste tunnete suhtes;
- Enesekohased oskused: oskus jääda rahulikuks, kriitika talumine, oskus kompromisse teha, narrimisele õige reageerimine, ignoreerimine;
- Kuuletumine: kokkulepitud ülesande täitmine ja lõpetamine, reeglite ja juhendite järgimine;
- Kehtestamisioskused: enda esitlemine, positiivsete omaduste väljatoomine, koos mängimine, enesekindlus, „ei” ütlemine.

Nendest teemadest lähtudes koostasime kümnest koolitusest koosneva treeningprogrammi, mille käigus õpetatakse lapsi väärtustama empaatiat ja hoolimist ning julgustatakse neid oma mõtteid avaldama. Õpitakse tunnetest rääkima, mis on parim ja otsene tee selleks, et mõista ja kontrollida oma emotsioone ja aidata moodustada seoseid aju emotsionaalse ja mõtleva osa vahel. Arendatakse laste sõnavara, mis võimaldab oma emotsioonidest mõelda ja rääkida. Kuigi emotsioonide keele võib ära õppida mistahes vanuses, kujunevad osavamaks need, kes õpivad seda noores eas. Kohtumiste käigus käsitletakse tundekasvatust, sõprus- ja peresuhteid, lugupidamist oma kodu, lähedaste, emakeele ja kodumaa suhtes. Arutletakse suhtumist teistesse kultuuridesse, suhtlemist erivajadustega inimestega, soolise võrdõiguse teemat.

Grupitöö teemad

Kogu grupitöö toimub mängulises vormis järgmistel teemadel:

Saame tuttavaks: õpetatakse lastele kontakti loomist verbaalsete ja mitteverbaalsete suhtlemisvõtete abil. Tervitamine, iseenda tutvustamine, kontaktivõtt gruppis.

Minu ja minu pere: arendatakse laste ettekujutust oma perest, pereliikmete sotsiaalsetest rollidest, enda osast perekonnas.

Minu kodu: ühtekuuluvus, hooliv suhtumine kodukohta, kommunikatiivsete oskuste treenimine.

Minu sünnipäev: positiivse suhtumise kujundamine endasse, sõbralikud suhted teistega, empaatia, positiivse suhtumise väljendamise julgus ja oskus.

Erinevused on toredad:

Õpetatakse teadvustama iseenda individuaalsust, aktsepteerima teiste individuaalseid iseärasusi, järgima käitumisreegleid.

Unistused: õpetatakse lapsi teadvustama enda ja teiste vajadusi, austusega teiste vajadustesse suhtuma.

Head sõbrasuhted: väärtustatakse sõprust ja õpitakse hoidma häid sõbrasuhteid. Õpitakse teisi lapsi kuulama, kokkuleppeid tegema, kaaslastega arvestama.

Kui ma olen üks: õpetatakse tundeid väljendama ja leitakse väljendamiseks sobivaid sõnu, suurendatakse lastes usku oma toimetulekusse, õpitakse, kuidas oma hirmudega paremini toime tulla.

Õpime üksteist tundma: arendatakse laste empaatiavõimet, õpitakse miimika abil edasi andma emotsionaalseid seisundeid, õpitakse mõistma teiste emotsioone.

Hoolitsemine eaka inimese eest: kujundatakse austavat ja kannatlikku suhtumist auväärses eas inimestesse, treenitakse vanemate inimestega suhtlemise oskusi.

Lõpetuseks

Tahaksime kõnealust mudelit edaspidi juurutada võimalikult paljudes Tartu lasteaedades, selekteerides õigeaegselt välja lapsed, kes vajavad erilist kohtlemist ja tähelepanu. Õpetame vanematele, kuidas oma laste probleemset käitumist varakult märgata ja neid kasvamisel paremini toetada.

Pakume ka lasteaedade õpetajatele koolitust, kuidas seda metoodikat kasutades laste sotsiaalseid oskusi arendada ja väärtuskasvatust läbi viia.

Lisainformatsioon: MTÜ Tartu Laste Tugikeskus, ch.abuse@online.ee

Hädaohus oleva lapse abistamise ja juhtumist teavitamise juhend

Jaanika Käst, MA
Valga Maavalitsus
Elle Vidder, MA
Põlva Maavalitsus

Artikli autorite koostöös on valminud juhend, mille järgi tegutsemine on soovituslik meditsiini-, sotsiaal-, haridusasutuste ja muude lasteasutuste töötajatele ning inimestele, kes puutuvad kokku hädaohus oleva lapsega.

Hädaohus olev laps on laps, kes on tingimustes, mis ohustavad tema elu ja tervist või laps kes ise oma käitumise või tegutsemisega ohustab oma tervist ja arengut ning vajab sotsiaalametnike sekkumist ümbritsevate olude parandamiseks.

Vajaduse juhendi koostamise järele tingis autorite igapäevatöö lastekaitseametnikuna. Lastekaitseasutusest tulenevalt on iga inimese kohus viivitamatult teatada hädaohus olevast lapsest. Kadri Soo, Kadi Ilves ja Judit Strömpl (2009)¹ on oma uurimuses „Laste väärkohtlemise juhtumitest teavitamine ja võrgustikutöö” jõudnud järeldusele, et kodanike ja ka lastega töötavate ametnike teadlikkus kohustusest teatada abivajavast lapsest või enesekindlus seda teha on kesine. Uurijad leiavad, et väärkoheldud lastest teavitamist tuleb tõhustada ning osutavad, et lastekaitseasutuses oleks vaja täpsustada mõisteid määramaks abivajavast lapsest teavitamise ning sekkumise viisid ja võimalikud koostööpartnerid.

Juhendis on nimetatud sekkumist nõudvad olukorrad ja üldised põhimõtted, millest hädaohus lapsega kokku puutuvad spetsialistid ja tähelepanulikud kodanikud peaksid lähtuma. Eraldi kirjeldatakse haridustöota-

jate ja lasteasutuste töötajate, meditsiinitöötajate ja sotsiaaltöötajate tegevust hädaohus lapse abistamisel ning antakse juhised tegutsemiseks eriolukorras, samuti selgitatakse mõningaid olulisemaid mõisteid. Kuna juhend on koostatud maakonnapõhiselt, siis sisaldab see ka vastava maakonna (juhendis Valgamaa või Põlvamaa) sotsiaaltöötajate ja ohvriabitöötajate, kohtu ja valveproküri ning turvakoduteenust osutavate asutuste kontaktandmeid. Juhendil on kaks lisa: hädaohus olevast lapsest teavitamise kaart ja kehavigastuste dokumenteerimise kaart.

Juhend näeb ette sekkumist järgmistes olukordades: lapse kehaline, vaimne, hingeline ning seksuaalne väärkohtlemine; lapse hooletusse jätmine; lapse suitsiidikatse ja/või suitsiidimõtted; lapse poolt alkoholi, narkootiliste ja toksiliste ainete tarvitamine või tarvitamisele viitavate tunnuste olemasolu; lapse muu ennasthävitatav käitumine või tegevus (enesevigastamine, lämmatamine jm).

Lapsest, kes vajab kaitset ja abi, peab teavitama kas kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajat, ohvriabi, politseid (tel 110), päästeteenistust (tel 112), lapse elukohajärgset kohut või helistama lasteabi telefonile (tel 116 111).

Juhendit on tutvustatud Valgamaa laste heaolu võrgustikule, Põlvamaa lastekaitsetöötajate võrgustikule ja avatud noortekeskuste juhtidele, maakondade traumameeskondadele, Lõuna piirkonna lastekaitsetöötajate omakogemus-seminaril ning Tartu- ja Valgamaa perearstide koostööseminaril.

Juhend ja selle lisad on kättesaadavad www.valgamv.ee ja www.polvamaa.ee.

¹ Soo, K., Ilves, K., Strömpl, J. (2009). Laste väärkohtlemise juhtumitest teavitamine ja võrgustikutöö. Lõppraport. Tartu Ülikool, sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituut.

Väikelapse suundumine päevahoidu – eraldamisärevus ja heaolu tagamine

Siiri-Liisi Läänesaar, Msc
Perekasvatuse Instituut

Võrreldes lapsevanemate väärtushinnanguid Eestis ja naabermaades, selgub, et eestlased hindavad soomlastest ja venelastest märgatavalt kõrgemalt akadeemilist edukust, tarkust ja teadmisi. Selle püüdlusega sobib väga hästi kokku meie tugev traditsiooniline lasteaed, kus lapsed saavad korraliku alushariduse. Ka neil lastel, kellega kodus palju ei tegelda, on võimalik õpetajate abiga selgeks saada õiged töövõtted pliitsi ja pintsli kasutamisel, arendada silmaringi ja õppida tundma numbreid. Väikelapse (1–3a) õppimise aluseks on uudishimu ja soov maailma tundma õppida, avastada ümbritseva kohta midagi uut. Terve laps turvalises ümbruses on loomult avatud kõigele uuele ja põnevale. Turvatunde vähenemine või kadumine võib loomupärast uudishimu (tahet uurida, õppida) alla suruda või selle lausa hävitada, seega peab olema esmalt tagatud lapse turvatunne.

Õppimine väikelapseas – turvatunne uudishimu alusena

Käesolevas artiklis mõistetakse **päevahoiuna** kõiki püsivaid lapse väljaspool kodu hoidmise viise – lasteaeda, lapsehoiu. Lapsehoiuteenus võib küll seaduse järgi olla väga eripalgeline (sisaldades nii mängutube kui individuaalhoiu jm vorme), aga siinses kirjutises käsitletakse lapsehoiuna **rühmapäevahoidu** – väike (5–10 last) rühm lapsi viibib püsivalt (umbes 8 tundi päevas, 3–5 päeva nädalas) spetsiaalselt selleks kohaldatud ruumides kutseliste lapsehoidjate hoole all.

Lasteaiale alternatiivi pakkuv ametlik lapsehoiuteenus on viimase kümnendi jooksul jõudsalt arenenud. Algusest peale on selle teenuse puhul olnud teravalt päevakorral kvaliteedi küsimus – see, millistele nõudmistele peaks vastama ruumid, lapsehoidjad ja tegevused, mis lastega läbi viiakse. Loomulikult vajab laps tervisele ohutut füüsilist keskkonda ja läbinud kõik tegevusloa saamiseks ette nähtud kontrollid, kindlustab lapsehoidja, et ta suudab pakkuda lapsele **objektiivselt** turvalist hoiukohta. Kuid kas see tagab lapsele ka piisava turvatunde, mida on vaja, et lapsel tekiks uudishimu ümbritseva vastu, soov maailmast rohkem teada saada?

Pooleteiseaastane laps ei taju katmata pistikupesas ohtu ja teda ei häiri märke lubatud sõidukiiruse ületamise kohta lapsehoidja karistusregistri õiendil. Kui ta on koos oma **kiindumusobjektiga** (ema vm lähedane isik, kes on võtnud lapse eest vastutuse ja on tema püsihoidaja), siis ta tunneb end väliste ohtudele vaatamata turvaliselt ja hästi. Samas võib laps objektiivselt turvalises keskkonnas olla endast väljas ja paanikas, tunda end kaitsetuna. Lapse heaolu seisukohalt on oluline, kas tal on olemas **subjektiivne** turvatunne.

Kui laps on vanema läheduses, siis ta ei tunne vajadust nutta või klammerduda, ta võib te-

gelda teiste asjadega, nagu avastamine ja mängimine (Schaffer 2007), mis on aluseks lapse intellektuaalsele arengule. Turvalisuse vähenemist tajudes tekib lapsel hirm, mis mõjub uudishimu pärssivalt. Kui me ei saa lasteasutuses pakkuda lapsele turvatunnet, siis kannatab ta tunnetustegevus, tahe ümbritsevat maailma tundma õppida (Kraav 2007, 13).

Kiindumussuhte teooria looja J. Bowlby rõhutab, et terminit *turvaline* (*secure*) kasutatakse kiindumussuhtest rääkides tähenduses, mis viitab sellele, kuidas indiviid ümbrust **kogeb**, mitte sellele, milline keskkond tegelikult on. Objektiivse turvalisuse kirjeldamiseks soovib Bowlby kasutada sõna *safe* (Bowlby 1973, 182).

Eesti Lapsehoidjate Kutseliit on arutanud võimalusi määrata lapsehoiuteenuse kvaliteeti. Millistele kriteeriumidele peaks päevahoid vastama, et saaks väita, et seal on tagatud lapse subjektiivne heaolu ja lapse arenguks vajalikud tingimused (mis alati pole silmaga nähtavad ja meetriga mõõdetavad). Üheks võimaluseks päevahoiu kvaliteedi hindamisel on uurida,

Vanematest lahutamine on lapse jaoks emotsionaalselt raske olukord ning lapsehoidjad puutuvad pidevalt kokku lapse käitumises ilmnevat emotsionaalsete pingetega.

milline on seal käivate laste suhe hoidja(te)ga, kas lastel on kujunenud hoidja(te)ga kiindumussuhe. Järgnevalt püüan avada kiindumussuhte tausta ning selgitada päevahoius käiva lapse eraldamisärevuse ja stressi vähendamise võimalusi kaasaegse teaduskirjanduse põhjal.

Kiindumine

Kiindumuskäitumine on välja kujunenud evolutsiooni käigus. See on mehhanism, mis on taganud lapsele vanema lähedal püsimise tõttu suuremad võimalused ohuolukordades ellu jääda.

Kiindumuse kujunemisel on oma kindel seaduspära. Normaalses oludes kasvaval lapsel on 6.–9. elukuuks tekkinud selgesti äratuntav kiindumussuhe oma põhikasvatajaga, harilikult emaga. Järgnevas tekstis on seetõttu lühiduse mõttes kasutatud esmase kiindumuse objekti väljendamiseks sõna ema. See väljendub peamiselt kartuses võõraste inimeste ees ja soovis olla kogu aeg koos oma emaga. Kui ema kaob silmapiirilt või võõras inimene läheneb, aktiveeruvad kiindumusreaktsioonid ja laps hakkab tegema pingutusi selle nimel, et taastada *status quo*.

Viis, kuidas laps seda saavutada püüab, muutub koos vanuse ning suureneva kognitiivse ja käitumusliku kompetentsusega: kui 6-kuune suudab vaid nutta, siis kolmeaastane ka hüüab ema, järgneb talle ja otsib teda.

Mida noorem on laps, seda kahjulikumalt mõjub talle vanematest eraldamine. Umbes kolmanda eluaasta paiku on laps omandanud objektide jäävuse mõistmise – st ta saab aru, et kui ema on tööl, siis on ta seal päriselt olemas ja tuleb tagasi. Aastasel või nooremal lapsel on raske mõista, et ema on olemas kuskil mujal ja tuleb kunagi hiljem. Samuti puudub tal adekvaatne ajataju, mistõttu vanematest lahutamine tundub talle täieliku ja lõplikuna.

Kui laps on haige või väsinud, käivituvad kiindumusreaktsioonid palju varem, kuna vajadus ema läheduse järele on suurem. Ka võõras olukorras ja kohas (nt uues päevahoius) on reaktsioonid tugevamad ja hirm suurem (Schaffer 2004, 102).

Pärast esmase kiindumussuhte tekkimist hakkab lapse ellu lisanduma vähehaaval teisi kiindumusobjekte – isa, vanavanemad, õed-vennad jt.

Vanematest lahutamine on lapse jaoks emotsionaalselt raske olukord ning lapsehoidjad puu-

tuvad pidevalt kokku lapse käitumises ilmnevate emotsionaalsete pingetega (Rusanen 1995, 9). Kui päevahoiu korraldus arvestab väikelapse vajadustega, siis võib ülaltoodud nimekirja õdede-vendade järele varsti lisada kiindumusobjektina ka lapsehoidja. Just lapsehoidjaga kiindumussuhte loomine on eelduseks sellele, et lapsel oleks päeva jooksul tore, et ta lastehoius õpiks ja areneks.

Kiindumussuhe lapsehoidjaga

Uurijad on tõestanud, et päevahoius käiva lapse ja tema hoidja vahel võib kujuneda kiindumussuhe. Lapsehoiu olukorras kiindumussuhte tekkimine tundub olevat sarnane imiku ja ema suhte kujunemisele. Kiindumussuhe areneb täiskasvanu ja lapse vahelise interaktsiooni käigus ja selle tulemusena. Me ei saa loota, et laps kiindub täiskasvanusse, ilma et täiskasvanu temasse kiinduks. Vastava katse tegi eelmise sajandi 40ndatel aastatel René Spitz, kes vaatles lastekodus kasvavaid lapsi ja leidis, et üks hoidja ei suuda luua kaheksa imikuga korraga kiindumussuhet ning seetõttu tekib lastel juba esimese eluaasta jooksul vaimne mahajäämus (Emde 1992).

Ühel emal on reeglina üks, harvem mitu samavanust last kasvatada. Oma ühe või paari lapsega suudab ema normaalloludes kiindumussuhte luua. Lapsehoiu või lastesõime töötaja, kellel on suur rühm alla kaheaastaseid lapsi, ei suuda neisse kõigisse korraga kiinduda. Siiski on kiindumuse tekkimine lapse ja hoidja vahel võimalik ja teaduskirjandus toob välja kolm kriteeriumi, mille järgi hinnata hoidjat kui kiindumuse objekti:

- **füüsiline ja emotsionaalne hoolitsus:** inimlaps vajab võrreldes teiste imetajatega väga pika aja jooksul hoolitsemist, kaitsmist ja abi. Selle tagamiseks sunnib imiku nutt (hädakisa) täiskasvanu instinktiivselt talle appi tõttama – söötma, katma ja sülle võtma, hellitama ja tema emotsionaalseid vajadusi rahuldama.
- **püsivus ja järjepidevus lapse elus:** enne kui kiindumussuhe jõuab välja kujuneda, peab laps korduvalt kogema, et just see inimene teda aitab ja kaitseb. Kiindumuse tekkimiseks on vaja palju ühist aega.
- **emotsionaalne panustamine suhtes lapsega:** esimest kahte kriteeriumi – hoolitsust ja suhte püsivust – saab hinnata võrgustikku analüüsides, kolmanda kriteeriumi hindamine vajab rohkem uurimist. Lapse eest on võimalik rahuldaval tasemel hoolitseda ka ilma ennast emotsionaalselt sidumata, kui täita pidevalt ja kindlalt lapse füüsilised vajadused, st ta saab süüa, magada, mängida. Temaga räägitakse, kiidetakse, keelatakse, õpetatakse. Kuid selleks, et saaks tekkida tõeline kiindumussuhe, peab hoidja raatsima teha emotsionaalse panuse.

Viimase punkti kohta rääkis pikaajaliste kogemustega lapsehoidja Kaie, et tal tekkis kõigi oma esimeste hoiulastega kiindumussuhe. Kuid Eesti praeguste seaduste eripära tõttu ei ole soositud pikaajalise suhte kujunemine lapsehoidja ja lapse vahel, sest üldjuhul lapsed viiakse lasteaeda kohe, kui seal koht vabaneb (umbes viiekordne hinnavahe on selle peamiseks põhjuseks). Kui Kaie juurest viidi järjest ära lapsi, kellesse ta oli kiindunud, ja tema jäi lapsi igatsema, õppis ta end alateadlikult emotsionaalselt kaitsma – enam ei ava ta end nii palju, et kõigiga saaks tekkida kiindumussuhe. On karta, et sellise kalestumise elavad üle paljud kasvatajad.

Turvaliselt päevahoidu

Kui väikelaps viiakse päevahoidu ja jäetakse esimesi kordi sinna ilma vanemateta, käivituvad tema kiindumusreaktsioonid – nutt, klammerdumine, järgnemine. Seda seisundit, kus väikelaps püüab kõigi temale kättesaadavate vahenditega pääseda tagasi ema juurde, nimetatakse **separatsiooni ehk eraldamisärevuseks**.

Laste veres stressihormooni kortisooli taset mõõtes on leitud, et lapsed, kes harjuvad päevahoiu rutiini, koha ja inimestega koos lapsevanemaga, on vähem stressis kui lapsed, kelle

juurest vanem kohe ära läheb. Päevahoiuga alustamine kutsub esile muutusi nii väikelapse käitumises kui tema vere hormoonisisalduses, millel võib olla negatiivne kõrvalmõju lapse immuunsüsteemile ja närvisüsteemile (Klein jt 2010, 388).

Kodust väljaspool toimuvat päevahoidu alustades tuleb võtta aega järk-järguliseks üleminekuks, kus lahusoleku kestus ja hoidja käitumine lapsega on hoolikalt planeeritud. Alguses peavad olema lahusoleku ajad lühikesed, hoidjad peaksid aitama lapsel eri viisidel tajuda hetkel lapsele kättesaamatu vanema olemasolu. Laps peab tundma ka hoidjate toetust ja hoiupaiga füüsilisi piire. Lisaks peaks lapsehoiurühma tegevust korraldama nii, et see tagaks emaliku hoolitsuse kättesaadavuse kõigile lastele (Rusanen 1995, 51).

Erinevates uurimustes on välja toodud järgmised asjaolud, mis aitavad lapsel luua oma hoidjaga kiindumussuhte:

- pikaajaline suhe (rohkem kui aasta)
- puhas, turvaline ja arendav füüsiline keskkond
- väike grupp lapsi üheskoos
- vähe lapsi ühe täiskasvanu kohta
- lapsehoidja käitumine lapsega – tähelepanelik ja hooliv ning kognitiivselt stimuleeriv.

Kokkuvõte

Väikelaps õpib mängu ja uurimise kaudu, ent tema uudishimu ja soov maailma tundma õppida langeb kõvasti stressi või kaitsetuse tingimustes. Kodust väljapoole hoitu siirdumine (lastesõim, lapsehoid) on väikelapsele suureks katsumuseks, kuna kiindumusobjektist lahutamine kutsub esile eraldamisärevuse – laps püüab emale järgneda, tema külge klammerduda ja nutab lootuses, et ema kiiresti tagasi tuleb.

Päevahoius tagab lapse subjektiivse heaolu tema kiindumussuhte hoidjaga. Kiindumus hoidjasse saab kujuneda, kui hoidja tegeleb lapsega piisavalt kaua (üle aasta), kui hoidjal ei ole liiga palju samas vanuses lapsi, kelle eest hoolitseda, ning kui hoidja on valmis lapsesse kiinduma – kiindumine on vastastikune protsess, laps üksi kiinduda ei saa.

Subjektiivne heaolu päevahoius loob parimad tingimused väikelapse intellektuaalseks arenguks ning õppimiseks.

Viidatud allikad

- Bowlby, J.** (1973). Separation: Anger and Anxiety. Attachment and loss. Vol. 2. London: Hogarth.
- Emde, R.** (1992). Individual Meaning and Increasing Complexity: Contributions of Sigmund Freud and Rene Spitz to Developmental Psychology. *Developmental Psychology*, 28(3), 347–59. Retrieved from ERIC database.
- Klein, P.S., Kraft, R.R., Shohet, C.** (2010). Behaviour patterns in daily mother-child separations: possible opportunities for stress reduction. *Early Child Development and Care* Vol. 180, No. 3, 387–396
- Kraav, I.** (2007). Perepäevahoid lapsehoiu vormina. Lapse areng koolieelses eas ja lapsehoiu erinevad vormid. Tartu: Perekasvatuse Instituut
- Rusanen, E.** (1995). Ongelmalapset päevahoidossa? Tutkimus kasvatuskäytäntöjen kehittämistä päiväkodissa ja perhepäivähoidossa. Helsinki: Kuntaliiton painauskeskus
- Schaffer R** (2007). *Introducing Child Psychology*. Oxford: Blackwell, 83–121.

Õiendus

Vabandame segaduse pärast Gert Shulzi artiklile „Puudega inimeste tööjõus osalemise mõjurid“ (Sotsiaaltöö nr 4/2010, lk 41–44) lisatud joonistega. Artikli õigete joonistega leiata sotsiaalministeeriumi kodulehel (alajaotus Meie – Väljaanded – Sotsiaaltöö ajakiri – nr4/2010).

Kuidas saab pereterapeut aidata suhtekolmnurka sattunud lapsi

Kärolin Kajalaid
kliiniline
psühholoog
SA TÜK
Psühhiaatria-
kliinik

Helen Alton
perenõustaja,
sotsiaaltöötaja
Perenõustamise-
ja Teabekeskus
AMAE OÜ

Kahes varasemas artiklis pereteraapiast oleme kirjutanud sellisest mõistest nagu kolmnurgastamine¹. Käesolevas artiklis käsitleme kolmnurgastamist seoses laste ja noorukitega, kuna tänapäeval on hakanud toetust koguma arusaam, et lapse- ja noorukiea kolmnurkadest arusaamine on oluline mõistmaks, kuidas suhted mõjutavad probleemsete sümptomite arengut lastel ja noorukitel. Eristatakse mitut liiki kolmnurki:

1. Kooliga seotud kolmnurgad hõlmavad üldjuhul last, lapsevanemat ja õpetajat või mõnda teist koolitegelast. Oma kõige tavalisemas vormis on lapsevanem-laps-õpetaja kolmnurk lapsevanem-lapse vahelise konflikti õpetaja-lapse suhtesse ümberasetumise tulemus. Seda protsessi tähistab dramaatiline erinevus lapse käitumises kodus ja koolis. Võib esineda ka sellist lapsevanem-laps-õpetaja kolmnurka, kus lapsevanemal on konflikt õpetajaga. Laps väljendab oma käitumisega lapsevanema hoiakuid õpetaja suhtes. Siinkohal on teraapia esmane eesmärk sümptomite leevendamine ning edasi süsteemi raskustega toimetulemine (seda viimast küll siis, kui pere on üldse huvitatud) ning nende raskustega toimetulemine, mis põhjustasid või säilitsid peamist sümptomit. Tõhusaks seksimisviisiks pereteraapias peetakse veel mitte-sekkunud vanema (teine lapsevanem) julgustamist lapsevanema kohustusi täitma, sealhulgas kooli ja õpetajaga toime tulema.

Näide: Pereterapeudi vastuvõtule pöördus neljalapselise pere ema. Pere vanimal tütrele (12 aastane) on probleeme seoses kooliga: konfliktid kaaslastega, õpetajatega, keeldumine kooli minemisest, seletamatud kõhuvalud koolis jne. Ema on üsna sekkuv ja õpetajatega konfliktne, käib sageli koolis probleeme klaarimas. Isa on distantseerunud, kuna töötab välismaal ja kodus olles veedab aega „puhates”. Isa osaleb kasvatusprotsessis ainult karistaja rollis, st kui tütrele läheb koolis halvasti, siis kritiseerib, õiendab, halvustab. Vanemate suhted on samuti äärmiselt konfliktised. Lähemal uurimisel selgus ka see, et vanima lapsena on tütrele kohustus hoida oma nooremaid õdesid-vendi (0,5–6 aastased). Kui ema ootas tüdrit, suri tema enda ema, kellel oli samuti probleeme oma mehega ehk naise sõnul „väga raske elu minu isa kõrval”. Seega on selles loos mitu kolmnurka, mille vahele on sümptomaatiline tütar jäänud. Tütrega on ema käinud aastaid lapsepsühholoogide juures, et tegeleda n-õ esmase probleemiga ehk kooliprobleemiga. Ema sõnul midagi eriti muutunud pole. Nüüdseks on lepitud kokku kohtumine terve perega, et töötada rohkem peres esinevate erinevate suhtekolmnurkadega.

2. Sotsiaalse võrgustiku kolmnurgad. Olukorrad, kus nooruk vähendab oma lojaalsust vanemate suhtes ja kannab selle üle sõpradele. Vanemad jäävad eemalseisja positsioonile ning sõpradega on moodustatud tugev liit.

¹ Vt Sotsiaaltöö 1/2010 ja Sotsiaaltöö 3/2010

Näide: Üks noor neiu pöördus teismeliseeas tugevalt oma sõbranna ema poole, kuna tema sõnul oli see ema väga mõnus ja toetav. Oma vanematega lähedasi suhteid polnud, kuna isa veetis aega tööl ja oma ema juures. Isa oli üldse lastekasvatuse suhtes eemalseisja positsioonil. Ema oli emotsionaalselt väga hõivatud pojaga, kes oli n-ö lemmiklaps, ja jättis tütre tähelepanuta. Samas oli ema nõrдинud, et tütar niimoodi temast ära pöördus ja oma ema vastu ka protestis (protesti käigus kolis tütar 14-aastasena üldse kodunt ära vanaema poole). Lisaks hakkas ülejäänud suguvõsa aktiivselt olukorda sekkuma ja nõu andma, mida iga asjaosaline peaks tegema. Nii tekkis selles loos veel mitmeid suhtekolmnurki. Teraapiasse see pere ei jõudnud, kuid terapeudil oleks olnud tööd mitme kolmnurgaga (vanematevahelised suhted, suhted eri generatsioonide vahel jt).

3. Sümptomaatilise lapse kolmnurgad. Sümptomaatilise lapse kolmnurgas on üks vanem liiga lähedane ja liialt lapsega seotud ning teine vanem asub kaugemal, kriitilisel positsioonil. Laps, kes on tundlik vanema ärrituvuse ja frustratsiooni suhtes, mis on seotud kaugel vanemaga, satub kolmnurka ja hakkab käituma nii, et tuua vanemad kokku ja katta kinni abielukonflikt. Sagedased on juhtumid, kus lapsed hakkavad selle tõttu koolist puuduma, suitsetama, alkoholi tarvitama jne. Sageli palub sellistel juhtudel terapeut võtta ohjad enda kätte vanemal, kes on distantseerunud, samuti hakatakse eraldi tegelema kummagi vanema isikliku probleemiga, et harutada lahti segaseid kolmnurki. Paraku näitab praktika, et vanemad soovivad eelkõige leevendust lapse sümptomitele ning loobuvad edasisest teraapiast, mis tegeleb kolmnurkadega. Selleks et leevendada lapse sümptomeid, tuleks sekkumist alustada hoopis vanematest ning nende vaheliste keeruliste suhete parandamisest. Konkreetseid sekkumisviise on siin raske välja tuua, kuna inimesed ja probleemid on erinevad ning vastavalt olukorrale tuleb valida ka sobivaim sekkumisviis.

4. Sihtlapse kolmnurk. Olukord, kus laps, kes on ühe vanema jaoks eriline, võib teise vanema jaoks, kes on kolmnurgas heidik, muutuda vastumeelseks ehk sihtlapseks. Vanema vihal võib olla mitmeid põhjusi. Sihtlapsed tunnevad end sageli kahe vanema vahel lõksus olevana – nad ei suuda taluda vanematevahelisi konflikte ning käituvad seetõttu ennasthävitaval viisil, mistõttu vanemad loovad lapse mure pärast kunstliku liidu. Terapeutilise sekkumise käigus püütakse ehitada sidet lapse ja distantseerunud vanema vahele, nt soovitatakse neil ühiselt meeldivalt aega veeta. Teise tehnika käigus pannakse eemalolevale vanemale vastutus kõigi sümptomaatilise lapse kasvatuse funktsioonide eest ning seotud vanem suunatakse eemale. Mõlema tehnika puhul võib esineda tõrkeid seoses liigselt seotud vanema ärevussta-
seme tõusuga.

5. Lapsevanema ja õde/venna kolmnurk. Selline kolmnurk võib sisaldada sümptomaatilist last, õde/venda ja ühte vanemat. See kolmnurk on potentsiaalselt olemas igas peres, kus on vähemalt kaks last, kuid kõige selgemini on see näha üksikvanemaga peredes. Enamikus üksikvanemaga majapidamistes, mida juhib ema, peab ta kodust lahkuma iga päev, et minna tööle. Tavaliselt võtab vanim tütar majapidamise juhtimise enda kanda seniks, kuni ema töö on. Seetõttu võib laps tihti sattuda kehva situatsiooni. Ta saab suure osa vastutusest ilma erilise võimuta ja peab oma positsiooni loovutama ja olema jälle üks lastest, kui ema koju tuleb. Selliseid kolmnurki võib esineda ka mõlema vanemaga peredes, kus lapsevanemad teevad karjääri.

Sellisel juhul saab terapeut esile tõsta ja asetada varjatud konfliktid kolmnurga konteksti ning seejärel kujundada edukas sekkumise plaan. Siinkohal võib tegemist olla ka mitme ristuva kolmnurgaga.

6. Õde/venna alamsüsteemi kolmnurk. Õdede-vendade vahelist kraaklemist peetakse sageli halvasti käitumiseks stiilis „kes tegi mida ja kuna ja kellele ja kes alustas”. Tihti süüdistavad vanemad ühte õde või venda tülides, samal ajal kui teisel lastakse minna. Seega võivad ristuvad kolmnurgad õdede-vendade vahel jääda kahe silma vahele. Näiteks kaks õde-venda, kes

on ema poolt ja isa vastu lahutusvaidluses, võivad avaldada kolmandale õele/vennale survet, et ta isast eemalduks ning ema poole hoiaks. On leitud, et sellist tüüpi kolmnurgad võivad sageli esineda peredes, kus on nt söömishäired, käitumishäired, psühhosid. Sümptomitega laps asub välisel positsioonil kolmnurkades, mis eksisteerivad õdede ja vendade vahel. Teraapia käigus on oluline parandada suhteid konfliktsete õdede/vendade vahel. Uuritakse sümptomiga lapse positsiooni ristuvast vanemate kolmnurgas ning käsitletakse vanemate üksteise toetamise teemat. Samuti tuleb näidata, et lapsed ei vastuta üksteise heaolu ja tervise eest. Laste vastutuse küsimus on tegelikult kõigi lastega seotud kolmnurkade puhul äärmiselt oluline, kuna enamasti tunnevad kolmnurgastatud lapsed ülemäärast vastutust oma pereliikmete vaimse ja füüsilise heaolu eest. Seega on ka terapeudi üks olulisemaid ülesandeid vähendada lapse kui vastutaja rolli peres.

7. Kolme generatsiooni kolmnurk. See koosneb sümptomaatilise lapsest, lapsevanemast ja vanavanemast. Sageli tähendab see vanaemade võistlust lapse kiindumuse pärast. Eriti võib seda juhtuda esmasündinud lapselastega, kelle tähelepanu eest võitlevad vanavanemad hakkavad last võidu kingituste ja meelelahutusega üle külvama ja püüavad ka üksteist üle trumbata. Olukorda võib leevendada teiste lastelaste sünd. Aga mõnikord käivitab protsessi ka olulise vanavanema surm, mille tõttu võib laps sattuda kolme generatsiooni vahelisse kolmnurka. Sekkumise käigus on oluline tegeleda piiride ja vastutuse küsimusega, et vältida olukorda, kus laps hakkab end tundma vastutavana vanavanemate heaolu eest. Samuti võiks pakkuda ka individuaalset nõustamist ja tuge vanavanematele ning lapsevanematele.

8. Kasupere kolmnurkad. Sageli on teraapia käigus vaja tegeleda peredega, kuhu kuuluvad vanem, laps ja kasuvanem. Kasupere kolmnurkad võimaldavad samuti vältida mehe-naise vahelisi teemasid (lõpetamata lood eelmiste elukaaslastega jne). Bioloogiline side lastega, ajalooline ja majanduslik side eelmise abikaasaga loob mitmeid võimalusi kasupereabieliu konfliktiks. Väga paljud probleemid keerlevad ümber õiguste lapse suhtes – kas ja kellel on õigus lapsekasvatuse sekkuda ja kui palju.

Näiteks: „*sa ei ole mu isa, ma ei pea sind kuulama*” või „*ma tean, et ta on sinu, mitte minu tütar, aga sa ei tohiks tal lasta nii kaua õhtul väljas olla*” jne.

Põhjusel, et kasuperede teema on mahukas ja aktuaalne, vajab see kindlasti edaspidi põhjalikumalt käsitlemist. Oluline on teraapia käigus tähelepanu juhtida asjaolule, et kasuvanema roll kujuneb ajapikku lapsega suheldes. Samuti on oluline aidata perel jõuda arusaamani, et side endiste abikaasade vahel ei saa kunagi täielikult katkeda, kui abielust on sündinud laps, vaid see elab veel põlvkondi edasi. Kolmnurkades, mis hõlmavad lapsi, on terapeudi olulisim ülesanne suunata vanemaid lapsega suhtlemisel kasutama üks-ülele lähenemist.

Teadmised kolmnurkadest ja sellest, kuidas need toimivad, ning sekkumisotsused kolmnurkade uurimiseks ja lahendamiseks on väärtuslikud relvad terapeudi varustuses, vaatamata terapeudi teoreetilisele orientatsioonile. Urvides juhtumeid, mis ei ole ravile allunud või on kuhugi pidama jäänud, võib arvatavasti otsida ja leida mõnda märkamata jäänud kolmnurka. Kolmnurkade puhul on raske välja tuua väga konkreetseid sekkumisviise, kuna palju sõltub pere praegustest ja varasematest probleemidest, isiksustest, ootustest, aga ka terapeudi isikuomadustest, oskustest ja kogemustest. Sageli kujunevad ja muutuvad sekkumisviisid töö käigus.

Viidatud allikad

Barker, P. (2002). Perekonna psühhoterapia alused. Eesti Pereteraapia Ühing, 2002.

Guerin, P.J., Fogarty, T.F., Fay, L.F., Kautto, J.G. (1996). Working with Relationship Triangles. The One-Two-Three of Psychotherapy. The Guilford Press, New York. Ch 11. „*Child and Adolescent Triangles*”, Ch 12. „*Symptomatic Child and Adolescent Triangles*”.

Sotsiaalse tõrjutuse tõrjumine

Mai Kasemets

*TÜ Pärnu kolledži sotsiaaltöö korralduse tudeng
MTÜ Eesti Lähedase Inimese Kaotanute Ühendus*

Sotsiaalkonsultant Iris Ruut kirjutab oma artiklis (Sotsiaaltöö nr 5/2010) toimetulekutoetuse taotlejate pikast järjekorrast sotsiaaltöötaja ukse taga ja sellest, et iga kliendi tarvis kulutatud aega saab lugeda minutites. Seega sotsiaaltöötajal napib aega sisuliseks tööks. On karta, et paljud inimesed jäävad nõu ja abita, mille tõttu tõrjutus pidevalt kasvab.

Vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse vastu võitlemise Euroopa aasta 2010 eesmärk oli tõsta teadlikkust vaesuse ja sotsiaalse tõrjutusega seotud küsimustest ning leida lahendusi vaesuse ennetamiseks ja vaesuses elavate inimeste olukorra leevendamiseks. Aasta jooksul korraldati Eestis sotsiaalministeeriumi eestvedamisel mitmeid koosolekuid, koolitusi, seminare, konverentse ja teisi üritusi, kus arutati vaesuses elavate inimeste olukorda ja õigusi. Aastal on olnud oluline tähendus. Nüüd on võimalik vastu võtta konkreetseid otsuseid ja teha midagi tulemuslikku.

Millest saab alguse sotsiaalne tõrjutus

Ootamatu sotsiaalse riski avaldumise korral, nagu näiteks tervise, kodu või lähedase inimese kaotus, ei ole inimesed üldjuhul teadlikud neile seadusega ette nähtud abivõimalustest ja õigustest ning paljudel juhtudel ei anna neile teavet ei raviarstid, sotsiaaltöötaja ega politseiametnik. Samal ajal on sotsiaalhoolekande seaduse kohaselt riigil, sh kohalikul omavalitsusel kohustus hinnata isiku pöördumise puhul inimese abivajadust, nõustada ja teavitada teda asjaajamise korral. Riigivastutuse seaduse (RT I 2001, 47, 260) põhimõtte kohaselt läheb avaliku võimu ülesandeid täitva ametniku vastutus üle riigile, ka eraisikute ees, seega praegu kehtivate seaduste kohaselt on ametnikel voli mitte vastutada oma tegevuse eest. Siit tekib oht, et ametnik ei taju oma vastutust, ja kodanik võib kannatada kahju ametniku tegevuse või tegemata jätmise tõttu, mis võib põhjustada sotsiaalsesse tõrjutusse sattumist.

Euroopa sotsiaalharta artikkel 13 lõike 1 kohaselt on lepinguosalisel kohustatud *tagama piisavate elatusvahenditeta isikule, kes pole suuteline oma tööga või muude allikate kaudu vahendeid hankima, küllaldase abi*. Eelöeldu tähendab sisuliselt seda, et õigust saada sotsiaalabi rakendatakse isikule alles siis, kui isik ise pole suuteline muudest allikatest vahendeid hankima. Samuti on oluline märkida, et sotsiaalabi võib olla kodaniku suhtes märgistav, näiteks kui sotsiaalabi antakse valedel alustel. Euroopa sotsiaalharta artikkel 13 lõike 2 kohaselt kohustuvad lepingupooled tagama, et *selline abi ei ahendaks selle saaja poliitilisi või sotsiaalseid õigusi*.

Sotsiaalse tõrjutuse tõrjumine

MTÜ Eesti Lähedase Inimese Kaotanute Ühendus intervjueris aastatel 2009–2010 inimesi, kes olid kogenud leina, kaotades oma parimais eluaastais lähedase. Intervjuudest selgus, et 35st perekonnast ei saanud 15 õigeaegselt teada oma seaduslikest õigustest. Järgnevalt üks lugu.

Teenistuskohuste täitmisel hukkunu kahe alaealise lapsega lesele otsustati sotsiaalhoolekande osakonnas määrata igakuine toimetulekutoetus. Alles 15 aastat hiljem sai naine teada, et temale kui politseiniku lesele on ette nähtud riiklik kohustuslik kahjude korvamine ning lisaks on politseiorganisatsioonil kohustus maksta toitja ülalpidamisel olnud pereliikmetele igakuiseid hüvitisi.

Leian, et teenistuskohustuste täitmisel hukkunu perekonnaliikmetele toimetulekutoetuse määranud ametnikud, kes ei informeerinud leske tema seaduslikest õigustest (võib-olla ka seaduste mittetundmise tõttu), riivasid sellega pereliikmete inimvääriskust, sest abi oli selle saaja sotsiaalseid õigusi ahendav.

Intervjuudest selgus, et kahele teenistuskohustustel hukkunu perekonnale on riigipoolsed kahjud korvamata ja neljale perekonnale, kus kasvasid alaealised lapsed, on lastele poliitseiorganisatsiooni poolt kohustuslikud igakuised hüvitised 15 aastat maksmata. Kõiki samalaadses olukorras olevaid teenistuskohustustel hukkunute perekondi ei koheldud võrd-selt. Vaatamata leskede kirjalikele pöördumistele mitmete asutuste poole ei ole probleemi lahendatud. Siit ka olukord, kus ametkonna poolt sotsiaalsesse tõrjutusse viidud isikute puhul tõrjutakse enda tehtud vigade tunnistamist – nimetaksin seda sotsiaalse tõrjutuse tõrju-miseks. Intervjuudest selgus, et tõrjutud olukorras olevad inimesed ei julge enda probleemist avalikult rääkida, sest neil on hirm halvustava suhtumise ees ühiskonna, ametnike ning lõ-puks isegi kollektiivi ja tuttavate poolt.

Kuidas tuua ühiskonda tagasi sotsiaalsesse tõrjutusse sattunud inimesed

Eristada tuleks pikaajalist ja äsja tekkinud sotsiaalset tõrjutust, sest neid ei saa samade mee-toditega leevendada. Pikaajaline sotsiaalne tõrjutus on paljude tõrjumisvormide tagajärg, mis on aja jooksul süvenenud ja kogub kiiresti juurde kõikvõimalikke inimvääriskust kao-tavaid komponente. Seevastu äsja tekkinud sotsiaalne tõrjutus võib olla seotud ainult ühe asjaoluga nagu töötus või parandamatu raske haigus. Pikka aega sotsiaalselt tõrjutud ini-meste hulgas on küllalt neid, kellel on soov anda oma panus ühiskonna heaks, ja neil tuleks aidata aktiivsesse ühiskonnaellu tagasi tulla.

Pikaajaliste tõrjutute abistamiseks ei piisa nende olukorra parandamiseks üldiste meetmete kasutamisest. Üks võimalus inimesi tõrjutusest välja tuua on individuaalse juhtumikorralduse meetodi rakendamine üle Eesti. See vähendaks administratiivseid takistusi, koondaks vastu-tuse ühele isikule, tagaks planeeritu elluviimise ja järelkontrolli. Seega oleks vaja kiiremas korras leida raha juhtumikorraldajate tööle rakendamiseks ja reguleerida kohalike omavalit-suste sotsiaaltöötajate töökoormust, et neil oleks piisavalt aega klientide nõustamiseks.

Eesti inimeste olukord ei muutu paremaks, kui ei julgeta probleeme päevavalgele tuua. Vaja on hakata võitlema sotsiaalse tõrjutuse vastu nii, et sellel oleks käegakatsutavad tulemused. Kõige tähtsam on hakata väärtustama inimest, et pidurdada sellega üldist sotsiaalse tõrjutuse juurdekasvu.

Pöördun avalike asutuste ja kodanikuühenduste poole küsimusega – kas ja millise konkreetse tegevusega saaks heastada nendele neljale perekonnale tekitatud kahju, kus pereisad andsid oma elu riiki teenides. Nüüdseks on enamus nendes peredes kasvanud lastest jõudnud täis-kasvanuikka, kuid ametkondade kohustused on endiselt täitmata – politseiorganisatsiooni poolt on igakuised hüvitised maksmata, sh on riigil korvamata kahjud kahele perele. Ootan Teie arvamusalaldusi aadressil mai59@ut.ee

Õppelepingukoolituse projekt hooldustöötajatele

Mare Pariis, MSW

OÜ Pariisi Erihoolduskeskus
juhatuse liige

Aastatel 2008–2010 toimus Tartu Tervishoiu Kõrgkooli eestvedamisel Leonardo da Vinci elukestvaõppe TRAIN projekti raames õppelepingukoolitus hooldustöötajatele. Projekt nägi ette ühe Soomes laialt kasutatava töökohapõhise õppe vormi – õppelepingukoolituse – kohendamist Eesti hooldustöötajatele. Selle õppevormi puhul sõlmib tööandja töötajat tööle võttes temaga lisaks töölepingule ka õppelepingu, kus on fikseeritud mõlema poole kohustused ja õigused. Õppe riiklik finantseerimine tagab Soomes selle, et ka juhul, kui hooldustöötaja peaks pärast hariduse omandamist töökohta vahetama, on riik ikkagi saanud kvalifitseeritud töötaja. Sellisest õppesst võiks kasu olla kõigile täiskasvanud õppijatele, eriti kutsehariduseta töötajatele, kellel on reaalne töötaks jäämise oht ning ümberõppesst huvitatuile. Meie õppegrupi moodustasid juba töötavad hooldustöötajad, kellel oli juba praktiline töökogemus, kuid puudus kutsetunnistus.

Projekti partneriteks olid Tartu Tervishoiu Kõrgkool, Lõuna-Eesti Haigla AS, OÜ Pariisi Erihoolduskeskus ja Ida-Tallinna Keskhaigla Eestist, Klaipeda Kolledž Leedust ning Helsingi Õppelepingukoolituse Büroo (*Helsinki Apprenticeship Training Bureau*) ja kutseõppekeskus Omnia Soomest.

Eesti projekt oli jaotatud kolme etappi: esmalt tutvuti, kuidas on õppelepingukoolitus korraldatud Soomes, seejärel kohandati õpet Eesti oludele ning lõpuks viidi läbi pilootkoolitus. Projekti töökoosolekud toimusid nii Eestis, Soomes kui ka Leedus.

Õppekava, mis sisaldas nii seminare, töökohapõhist õpet ja praktikat kui ka iseseisva tööd pani kokku Tartu Tervishoiu Kõrgkool koos projekti meeskonnaga. Õpiülesanded tulenesid õppekavast ja need saadi ai-

net õpetavat õpetajalt koolist. Töökohapõhise õppe ja praktika juhendaja tuli leida töökohtadelt. Juhendaja roll ja vastutus on väga suur, kuna õpe jaguneb 20% tööd koolis ja 80% töökohapõhist õpet. Loengud toimusid Tartu Tervishoiu Kõrgkoolis ja praktika töökohtadel – Lõuna-Eesti Haiglas, Pariisi Erihoolduskeskuses ning Ida-Tallinna Keskhaiglas. Õppekava oli jaotatud mooduliteks. Kahjuks sai selle projekti raames läbi viia vaid ühe õppemooduli mahuga 800 tundi.

Igale „õpipoisile” koostati ka individuaalne õppekava, milles oli arvestatud eelnevate teadmiste ja kogemustega: kui õppur oli mõne aine juba eelnevalt omandanud, ei püüdnud ta sellel seminaril osalema.

Kõik koolitusega alustanud 23 hooldustöötajat suutsid läbida edukalt esimese õppemooduli. 20. septembril saadi pidulikult ka sellekohane tunnistus. Tunnistused said ka juhendajad, kellele projekti käigus toimus samuti koolitus.

Väljavaated jätkuprojekti suhtes, mille käigus saaks omandada kogu õppekava, on veel ebaselged. Küll pakub aga Tartu Tervishoiu Kõrgkool edasiõppimise võimalust hooldustöötajate erialal neile koolituse läbinud hooldustöötajaile, kellel on eelnevalt omandatud keskharidus. Koolitusel arvestatakse läbitud õppemoodulit.

Selline uudne õppevorm tõi palju elevust töökohtadele. Kasu oli kõigil, õppijad jagasid koolist saadud teadmisi ja kolleegid jagasid omavahel kogemusi. Sisuliselt olime me kõik õppurite rollis. Mõistsime, et sellise õppevormi läbiviimiseks peab olema eelnev valmisolek töökohtadel ning pädevate juhendajate olemasolu. Et juhendamise laabuks paremini, peaks kooli ja juhendajate koostöö olema süsteemne ja koordi-

neeritud. Töökohapõhise õppe ja -praktika paremaks omandamiseks ja korraldamiseks peaks igal „õpipoisil” olema üks kindel juhendaja. Seda oli üsna raske organiseerida, kuna töötajad käivad tööl tööajakava alusel ja juhendajal tuleb lisaks juhendamisele ka oma töö ära teha. Kogemuse põhjal võib öelda, et parim juhendaja hooldustöötajatele on hooldustöötaja õppekava läbinud hooldaja, kuna ta teab täpselt, mida õpetada. Pariisi Erihoolduskeskuses selline töötaja oli, muidu olid juhendajateks valdavalt meditsiiniõed. Õppurid pidasid kõige raskemaks kogu õpitu ja praktika dokumenteerimist ning iseseisva tööga hakkamasaamist. Nende sõnul oleks nad soovinud rohkem koolis käia, kuna õppekava oli küllalt raske ja pingeline. Projekti TRAIN lõpuks valmib käsiraamat, mis on abiks nii õppijaile, tööandjale kui ka õppeasutusele, mis korraldab vastavasisulist koolitust. Käsiraamatus on kirjeldatud kõik vajalikud tegevused hooldustööks.

Täiskasvanutel juba praktiliste kogemustega töötajatel on mitmel põhjusel väga raske pooleli jäänud haridusteede jätkata. Töökohal õppimine oleks lihtsam, paindlikum ja töötaja võimalusi arvestavam hariduse omandamise viis.

Kindlasti on tulevikus Eestis sellise õppe rakendamine võimalik, kuid see ei tohiks olla projektipõhine. Koostöös riigi ja tööandjatega peaks eesmärk – kõrgem hooldustöö kvaliteet ja hooldustöötaja maine tõstmine – olema saavutatav.

Õppelepingukoolituse läbinud hooldustöötajad

Programmpõhine nõustamine

Kersti Kask

projekti kontaktisik

Koidu Saame

projektijuhi assistent

Euroopa Sotsiaalfondi ning Kristiine linnaosa valitsuse rahastusel elluviidav projekt on mõeldud sotsiaalsete või majanduslike toimetulekuprobleemidega inimestele ja peredele, sh neile, kelle kuusissetulek leibkonnaliikme kohta jääb alla poole miinimumpalga: asendushooldusel viibinud noortele, toimetulekutoetuse saajatele, eluaseme kaotanud, võlakohustusega isikutele ja puudega inimestele.

Projekt pakub neile võimalust osaleda komplekses nõustamisprogrammis, mis hõlmab endas individuaalnõustamisi ja gruppitöid ning nendes osalemist toetavaid võimalusi: toitlustamist, laste järelevalvet, söidukulude osalist hüvitamist, infopäevadel osalemist, interneti kasutamist jms.

Vajadus projekti järele tulenes igapäevasest tööpraktikast: töötuse kiire kasvu tingimustes on viimastel aastatel Tallinnas ja Harjumaal märkimisväärselt suurenenud klientide arv, kes vajavad nõustamist, kuid ressursid abi osutamiseks on piiratud. Töötus avaldab negatiivset mõju inimese psüühilisele seisundile, peresuhetele, enesehinnangule ja enesesusule. Seetõttu tuleb tööturu riskirühmadele abi osutada juhtumikorralduse põhimõttel, hinnates iga inimese olukorda ja pakkudes tema vajadustele vastavaid teenuseid. Mitmed analüüsid (vt näiteks Kõre ja Kõiv 2005; Venesaar jt 2004) tõendavad töötutega tegelemisel programmpõhise ja perekeskse lähenemise efektiivsust.

Projekti ettevalmistavas etapis töötati välja

Nõustamine Harjumaa tööturu riskirühmadele

Kristiine Sotsiaalkeskus viib aastatel 2009–2012 ellu projekti, mille eesmärk on aidata 240 tööturul ebasoodsas olukorras oleval Harjumaa elanikul tööturule siseneda või ennetada nende tööturul väljalangemist.

kompleksne nõustamisteenuste mudel tööturu riskirühmadesse kuuluvatele inimestele ja nende peredele.

Nõustamine viiakse läbi neljas moodulis: august–detsember 2010, jaanuar–juuni 2011, august – detsember 2011 ning jaanuar–juuni 2012. Kokku on plaanis projekti toel teenuseid pakkuda 240 Tallinna ja Harjumaa tööturu riskirühma kuuluvale isikule. Iga nõustamismoodul koosneb järgmistest etappidest:

- Koostööpartnerite (teenusele suunajate) informeerimine ja motiveerimine
- Projektis osalejate eelvalik ja motiveerimine
- Individuaalne nõustamine (kuni 3 korda)
- Grupinõustamine (10 korda)
- Tulemusi kinnistav individuaal- ja pere-nõustamine (kuni 2 korda)
- Nõustamismooduli protsessi ja tulemuslikkuse analüüs
- Tagasiside programmi suunajatele.

Nõustamisgruppide komplekteerimise aluseks on individuaalnõustamistel kaardistatud probleemid ja eesmärgid.

Nõustamist, mis toimub Kristiine Sotsiaalkeskuse ruumides Tallinnas, Sõpruse pst 5, viivad läbi kogenud psühholoogid, sotsiaaltöötajad ja perenõustajad. Grupitöö toimub nii eesti kui vene keeles. Kliendid võivad teenusele jõuda kas omal algatusel või projekti koostööpartnerite – Tallinna ja Harjumaa kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajate, Töötukassa konsultantide ja kriminaalhooldusametnike – suunamisel. Kogu projekti vältel vahetatakse koostööpartneritega infot, kogutakse ja analüüsitakse andmeid ning jälgitakse nõustamise tulemuslikkust. Nõustamine ja eneseabigruppides osalemi-

ne on nii teenusel osalejatele kui suunajatele tasuta. Projektis osalejatele on võimalik pakkuda sõidukulude osalist hüvitamist, toitlustust ja lapsehoiu.

Lisaks saavad projektis osalejad kuulata loenguid tööõigusest (Tööinspektsioon), ettevõtluse alustamisest ja ettevõtjana tegetsemisest (Harju Ettevõtlus- ja Arenduskeskus), ravi- ja terviseinfost (Ida-Tallinna Keskhaigla ravikindlustamatute osakond) ja teistest olulistest teemadest.

Registreerunutega läbiviidud motiveerivad vestlused ja esimesed nõustamised (60 klienti ja nende pered) tõid välja mitmesugused tööturule naasmist ja tööturul püsimist takistavad probleemid, nagu näiteks tööturunõuetele mittevastav haridus, motivatsiooni puudus, vähesed sotsiaalsed oskused, tõsised kroonilised ja ravimata haigused ning puudulik riigikeele oskus. Loodame, et terviklikult ülesehitatud ja individuaalseid vajadusi arvestav programm aitab osalejatel tööd säilitada või tööle saada, mis tõestab piloteeritava programmipõhise nõustamismudeli efektiivsust, ning et projekt aitab kaasa Tallinna ja Harjumaa omavalitsuste töötutega tegelevate spetsialistide koostöö parandamisele.

Registreerimine projektis osalemiseks ja täiendav info Kersti.Kask@kristiinesk.ee, tel 6 512 706, mob 53 042 553, www.kristiinesk.ee

Viidatud allikad

Kõre, J., Kõiv, E. (2005). Pikaajalised töötud ja kodutud. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus
Venasaar, U., Hinnosaar, M., Luuk, M., Marksoo, Ü. (2004). Pikaajaline töötus Eestis. EV Sotsiaalministeerium; Tallinna Tehnikaülikooli Eesti Majanduse Instituut. URL: [http://213.184.49.171/www/gpweb_est_gr.nsf/HtmlPages/Pikaajalised/\\$file/Pikaajalised.pdf](http://213.184.49.171/www/gpweb_est_gr.nsf/HtmlPages/Pikaajalised/$file/Pikaajalised.pdf)

DUO projekti tugigrupid

psüühilise erivajadusega inimestele ja nende lähedastele

Anita Kurvits
projekti mentor

Projekt „Psüühilise erivajadusega inimeste ja nende lähedaste sotsiaalse kaasatuse suurendamine tugi- ja eneseabigruppide abil – DUO projekt”, mille kaasfinantseerijaks on Euroopa Sotsiaalfond, alustas 1. mail 2009. Projekti viivad ellu Eesti Psüühosotsiaalse Rehabilitatsiooni Ühing ja Tallinna Vaimse Tervise Keskus.

Projekti eesmärk on psüühilise erivajadusega inimeste ja nende lähedaste sotsiaalse kaasatuse suurendamine tugi- ja eneseabigruppide loomisega. Samuti soovitakse projekti tegevuste abil tõsta ühiskonna teadlikkust psüühikahäiretest.

DUO projekt on oma nime saanud selle järgi, et tugigruppi juhendab tööpaar ehk DUO, kuhu kuulub vähemalt üks professionaalne aitaja ja vähemalt üks kogemusnõustaja. Kogemusnõustaja on psüühikahäirega inimene, kes on oma haigusest taastunud ja nõustab teisi samalaadses kriisis olevaid inimesi. Taastumine ei tähenda ilmtingimata seda, et inimene saab lõplikult terveks, vaid pigem seda, et ta tuleb haigusest hoolimata oma eluga võimalikult hästi toime.

2009. aasta septembris algas tugigrupi juhendajate koolitajate koolitus, mida viisid läbi meie partnerid Kaj Collin, Sinikka Maschke Soome Vaimse Tervise Keskliidust jt. Koolitusi oli kokku viis, neist kolm toimusid Eestis ja kaks Soomes. Saadi põhjalik ülevaade taastumise põhimõtetest ja kogemuspõhisest koolitamisest.

09.03.–26.05.2010 viidi läbi viis koolitust tugigrupi juhendajatele Pärnus, Tartus ja Tallinnas. Huvi koolituste vastu oli väga suur. Meie algne eesmärk oli asutada pärast koolituste läbiviimist 15 tugigruppi, kuid tugigrupiga alustamiseks esitati üle 35 avalduse. Septembris-oktoobris viidi läbi täiendav koolitus Tartus.

2009. aasta septembris alustas tegevust DUO piloot-tugigrupp SA Tartu Ülikooli Psühhiaatriakliinikus, 2010. aasta kevadel alustasid esimesed tugigrupid Tartus, Valgas ja Tallinnas. Enamik tugigruppidest üle Eesti alustas tööd 2010. aasta sügisel.

Tugigrupis tehakse läbi programm, mis põhineb Soome Vaimse Tervise Keskliidu materjalidel. Käsitletakse taastumise põhimõtteid ning rõhutatakse oma elu eest vastutuse võtmist. Tugigrupp toetab psüühikahäirega inimese isiklikku arengut ning aitab tal leida vastuseid tema elu puudutavatele küsimustele. Oluline on ka kogemusjuhendaja roll, kes isikliku eeskuju põhjal tõendab, et rasketest olukordadest on võimalik välja tulla ja oma haigusega normaalset elu elada.

DUO tugigrupi tegevuses on olulised meetodikat käsitlevad lühiloengud, teemakohased tegelusharjutused, rühmavestlused, tähtsal kohal on ka füüsiline liikumine. Kuulatakse kogemuslugu, milles kogemusnõustaja räägib oma taastumiskogemusest, õpitakse kirjutama oma isiklikku kogemuslugu. Tugigrupi ajal on tagatud ka supervisioon kord kuus ja mentori nõustamine. Koostöös Tööturuametiga esinevad meie tugigruppides sealsed spetsialistid.

Tegutsevate tugigruppide ja DUO projekti kohta saab informatsiooni internetiaadressil www.epry.ee/duo. Koduleheküljel tegutseb ka foorum, kus võib esitada küsimusi vaimse tervise probleemide, psüühikahäirete, rehabilitatsiooni ja teenuste kohta ning infot

ürituste kohta. DUO projekt on esindatud ka Facebookis.

Sügisel alustasid Tallinna Psühhiaatriaiaigla ja Tartu Ülikooli Psühhiaatriakliiniku juures tööd DUO nõustamiskeskused tugi- ja eneseabigruppide juhendajatele, kus on ka kogemusnõustaja vastuvõtt. Soovime avada nõustamiskeskused ka Pärnus ja Jõhvis.

Loodame, et pärast DUO projekti lõppemist

tekib psüühikahäiretega inimeste ja nende lähedaste eneseabigruppide võrgustik, kes osaleb vaimse tervise süsteemi arendamises ja teeb koostööd kutseliste abistajatega. Püüame võtta eeskujult maailmast, kus taastujaid võetakse kui võrdseid koostööpartnereid. Psüühikahäiretega inimestes võiks näha ressursi, kellel on ühiskonnale palju anda.

Abivahenditehnika täienduskoolitus

Piret Tamme

Tallinna Tervishoiu Kõrgkool

2009. aastal alustas Kutsekoja juurde moodustatud töörühm abivahendi tehnika kutsestandardi väljatöötamisega. Töö käigus muutus kutsenimetuseks – abivahendi tehnikust sai abivahendi spetsialist. Tegemist on spetsialistiga, kes hindab inimese toimetuleku toetamiseks mõeldud abivahendite vajadust ja efektiivsust, määrab abivahendi ning vajadusel kohandab või valmistab abivahendi. Abivahendi spetsialist võib töötada abivahendite alast teenust pakkuvas ettevõttes, rehabilitatsiooni-, tervishoiu-, hoolekande- või haridusasutuses. Standardi kirjeldus valmib 2010. aasta lõpus.

2010. aasta kevadel kuulutas sotsiaalministeerium välja hanke abivahenditehnika täienduskoolituse korraldamiseks rehabilitatsiooni meeskondade füsioterapeutidele ning tegevusterapeutidele ja abivahendifirmade spetsialistidele. Hanke võitis Tallinna Tervishoiu Kõrgkool. Koolituse maht on 280 tundi koos iseseisva töö ning lõputöö kaitsmisega. Täienduskoolitusest, mis kestab detsembrist 2010 aprillini 2011, võtab osa 45 füsioterapeuti ja tegevusterapeuti ning 15 abivahendifirma spetsialisti.

Täienduskoolitusele registreerunud spetsialistid on väga erineva haridusliku tausta ja töökogemusega. Füsioterapeutidena töötavad inimesed on enamasti lõpetanud vastava eriala kas Tartu Ülikoolis või Tartu Tervishoiu Kõrgkoolis, kuid nende hulgas on ka neid, kes on õppinud kehakultuuri, omandanud tööoskused töö käigus ning täiendanud oma teadmisi täienduskoolitustel. Mitmekesine hariduslik taust on ka tegevusterapeutidel, tegevusterapeuti assistentidel ning abivahendifirmade spetsialistidel.

Täienduskoolituse eesmärk on abivahendite alal töötavate spetsialistide teadmiste ja oskuste ühtlustamine ning ühise ettekujutuse loomine abivahendi spetsialisti tööst. Õppekava on koostatud lähtudes hanketingimustest, juunis läbi viidud koolitusvajaduse analüüsist ning septembris toimunud abivahenditehnika teabepäeva galeriides tehtud ettepanekutest. Teabepäeval ja küsitluses osalejad pidasid kõige vajalikumaks koolitust kliendi abivahendi vajaduse hindamise ning RFK (Rahvusvahelise funktsioneerimisvõime, vaeguste ja tervise klassifikatsiooni) osas. Eriti sooviti, et tähelepanu pöörataks klientide nõustamisele ja juhendamisele. Kolmanda vajaliku ja olulise teemana tuli välja dokumenteerimisega seonduv.

Koolitust rahastatakse Euroopa Sotsiaalfondi raamprogrammist „Töölesaamist toetavad hoolekandemeetmed 2010–2013”.

TiSSA pleenum „Sotsiaaltöö kriisi ajal”

Mida on sotsiaaltööl pakkuda ja kes saab sellest kasu?

Regina Lind

Tallinna Ülikool võõrustas 22.–27. augustini TiSSA (rahvusvahelise „Sotsiaaltöö ja ühiskonna” akadeemia) doktorantide eelkonverentsi ja pleenumit, millest võtsid osa sotsiaaltöö uurijad ja praktikud üle kogu Euroopa, kaugemad külalised olid kohale sõitnud koguni Austraaliast ja Nigeeriast. Nagu märkis kohaliku korralduskomitee esimees Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi professor Lauri Leppik, oli tegemist võib-olla kõige esinduslikuma sotsiaaltöö õpetlaste kogunemisega kogu TLÜ ajaloos. Vabas akadeemilises õhkkonnas kuulati ettekandeid ja diskuteeriti sotsiaaltöö päevakajalistel teemadel.

Pleenumi tänavune teema „Sotsiaaltöö kriisi ajal” sai valitud, kuna üleilmse majanduskriisi puhkedes osutusid sotsiaaltöös seni kasutusel olnud abivormid ebapiisavaks tagamaks kõigile inimestele elamisväärset elu. TiSSA võrgustiku liikmed püstitasid eesmärgi arutleda selle üle, kas sotsiaaltöö suudab jätkuvalt oma ülesannet täita ja pakkuda inimestele nende vajadustele ja olukorrale vastavat abi; millistes tingimustes peab sotsiaaltöö oma rolli täitma ning mis võimalused sotsiaaltööl on pakkuda oma teenuseid, arvestades nii professionaalsuse kui efektiivsuse aspekti. See, mida sotsiaaltöö suudab pakkuda, sõltub suuresti organisatsioonilisest kontekstist ja selle puhul annab kõikjal maailmas tooni suundumus korraldada sotsiaalteenuseid kindlate mõõdetavate indikaatorite alusel (nn määndžerism). Sotsiaaltöö jaoks kätkeb see endas nii võimalusi kui ka ohte. Teiseks, eelmisega vastanduvaks suundumuseks paljudes Euroopa riikides on vabaihenduste esiletõus, kes täiendavad ja toetavad sotsiaaltööd. Vahel kasutavad võimuesindajad aga kodanike aktiivsust argumendina professionaalse sotsiaaltöö väljatõrjumiseks, pannes inimestele kogu

vastutuse nende sotsiaalsete ja majanduslike vajaduste eest. Siit tekibki küsimus, mida on sotsiaaltööl selles olukorras pakkuda ja kes saab sellest kasu.

Noored sotsiaaltöökoolid olid väga kriitilised määndžerismi suhtes, mis võtab sotsiaaltöös võimust. Nii osutas prof **Holger Ziegler** Bielefeldi ülikoolist (Saksamaa) ohule, et usaldus sotsiaaltöötaja ja kliendi vahelises suhtes asendub regulatsioonide ja kontrolliga. „Usk efektiivsusesse ja mõõdetavusse on saanud religiooniks. Sotsiaaltöö muutub järjest bürokraatlikumaks. Lahendust nähakse hoolekande paremas korralduses, mitte professionaalsematest teenustest”, võttis ta olukorra kokku. Ka prof **Karin Böllert** ja dr **Catrin Heite** Münsteri ülikoolist (Saksamaa) olid seda meelt, et viimase aja poliitilised suundumused nagu sotsiaalteenuste privatiseerimine, sotsiaalsete probleemide taandamine inimeste individuaalseteks probleemideks ja sotsiaalse vastutuse mõiste hägustumine on avaldanud negatiivset mõju sotsiaaltöötajate professionaalsusele.

Seevastu vanema generatsiooni esindajad olid sotsiaaltöö tuleviku suhtes optimistlikumad. Hollandi Utrechti ülikooli professori **Hans van Ewijk**’i arvates võib praegune kriis muuta ettekujutust sotsiaaltöö professionist, nagu see juhtus 1980ndatel, kui loobuti senisest täistööhõive saavutamise eesmärgist. Sotsiaaltöötajad saavad olla inimestele teejuhiks pidevalt muutuvast maailmast ja neil on võime mobiliseerida võrgustikke ja vabatahtlikke.

Bozeni Vaba Ülikooli professor **Walter Lorenz** (Itaalia) pakkus välja, et kuigi tänapäeva hoolekandeteoloogias on domineerivaks mõisteks tõenduspõhisus ja efektiivsus, võiks sotsiaaltöö püüda seda külma poliitilist kliimat soojendada selliste näiliselt sen-

timentaalseste põhimõtetega nagu usaldus, empaatia ja headus.

Ka paljudele Eesti sotsiaaltöötajatele hästi tuttav Jyväskylä Ülikooli professor **Mikko Mäntysaari** avaldas lootust, et seoses majanduskriisiga tõuseb uuesti päevakorda vajadustele põhinev lähenemine. Keskendudes teenusetarbijate õigustele kiputakse unustama, et igal inimesel on ka oma unikaalsed vajadused, üheks selliseks loomulikuks vajaduseks on ka vajadus omada kontrolli oma elu üle.

Mahukat uurimisprojekti tutvustanud Wuppertali ülikooli professor **Heinz Sünker** ütles, et haritud sotsiaaltöötajad, ühendades oma jõud kodanikeühendustega, suudavad saavutada ühiskonnas suuri muutusi. Seda on näidanud ajalugu. Sotsiaalpedagoogide ja sotsiaaltöötajate juhitud liikumine 1968. aastal Saksamaal viis kõigi eluvaldkondade demokraatiseerumiseni. Sotsiaalse kontrolli asemel hakati rääkima inimeste sotsiaalsest õigustest, suurte kinniste asutuste asemel hakati rajama kommuune ja rühmakodusid.

Helsinki Ülikooli professor **Synnöve Karvinen-Niinikoski** pidas vajalikuks avardada

sotsiaaltöö haaret üleilmsele tasemele. Tänavu juunis Hongkongis toimunud sotsiaaltöö maailmakongressil arutati ühiseid sotsiaalarengu eesmäärke, mille saavutamisele saavad aidata kaasa kõik sotsiaalala töötajad. Sotsiaaltööd õpetavad kõrgkoolid püüavad varustada sotsiaaltöötajaid oskustega oma praktika analüüsimiseks ja professioni arendamiseks muutuvates oludes.

Huvitavat võrdlust lääneriikidega pakkusid ettekanded Venemaa, Leedu ja Poola sotsiaaltööst. Näiteks Peterburi riikliku ülikooli professor **Olga Borodkina** rääkis, et Venemaal on sotsiaaltöö veel arengufaasis, kus luuakse juurde uusi avalikke asutusi ja võetakse kasutusele uusi sotsiaaltöö vorme, kehtestatakse uusi norme ja viiakse läbi reforme. Suuri lootusi pannakse vabasektori-le, kuid seadused ei soosi veel vabaühenduste teenuste arendamist.

Pleenumi rahvuslikul päeval kuulati ettekandeid Eesti sotsiaalpoliitikast ja kogemustest hoolekande korraldamisel kriisi ajal ning külastati siinseid hoolekandeesutusi – päevakeskust „Käo”, Vanurite Eneseabi- ja Nõustamisühingut ning Tallinna Lastekodu Maarjamäe keskust.

Mis on TiSSA?

Rahvusvaheline „Sotsiaaltöö ja ühiskonna” akadeemia (*The International „Social Work & Society” Academy – TiSSA*) on sõltumatu sotsiaaltöö uurijate ja praktikute võrgustik, kes analüüsivad ühiskonnas toimuvaid muutusi ja nende tähendust sotsiaaltöö jaoks, samuti sotsiaaltöötaja elukutse arengut, vahetades omavahel infot ja kogemusi. TiSSA tegevusväljunditeks on iga-aastane TiSSA pleenum, kus käsitletakse üht sotsiaaltöö jaoks rahvusvaheliselt aktuaalset teemat, ülikoolidevaheline doktorantide võrgustik ja eri riikides peetavad TiSSA seminarid.

TiSSA annab kaks korda aastas välja eelretsenseeritavat elektroonset teadusajakirja *Social Work & Society*, mille täismahus artikleid saab tasuta lugeda aadressil www.socwork.net, ning uudistekirja *SW&S News Magazine*, <http://www.socmag.net>, kus ilmuvad lühemad artiklid ja info rahvusvaheliste konverentside kohta.

Rohkem infot TiSSA kohta ja Tallinnas aset leidnud doktorantide eelkonverentsi ja pleenumi ettekannete kokkuvõtted leiata aadressil www.tissa.net.

TiSSA eelkonverents doktorantidele Tallinnas

Koidu Saame

Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi doktorant

Rahvusvahelise sotsiaaltöö ja ühiskonna akadeemia (TiSSA) tegevuse üheks alustalaks TiSSA pleenumi ja akadeemiliste seminaride kõrval on ülikoolidevaheline doktorivõrgustik. Selle tegevusväljundiks oli k.a 22.–24. augustil aset leidnud TiSSA eelkonverents 11 riigi doktorantide osalusel ning 9 professori juhendamisel.

TiSSA rahvusvahelise juhtimiskomitee eesistuja, Bielefeldi Ülikooli professor dr **Hans-Uwe Otto** rõhutas avakõnes, et doktorantide konverents pakub erakorralist võimalust avatud ja konstruktiivseks akadeemiliseks diskussiooniks ja koostöö arendamiseks. Iga doktorant sai 20-minutilise ettekannde tutvustada oma uurimistööd, seejärel võisid kuulajad esitada küsimusi ning lõpuks jagasid superviisoritest professorid noortele uurijatele soovitusi doktoritöö arendamiseks. Lisaks toimusid rühmatööd, kus jagati omi mõtteid sotsiaaltöö professionaalsusest ja efektiivsusest kriisiajal ning vajaduste-võimaluste vastavusest sotsiaaltöös.

Doktorantide 27 ettekannet jaotusid kuue valdkonna vahel: 1) sotsiaaltöö kriisi ajal 2) sotsiaalteenused ja praktika 3) sotsiaaltöö lastega 4) pere- ja heaoluteenused 5) sotsiaalprobleemid ja soo-uuringud. Eesti uurijad esitasid konverentsil kolm ettekannet:

Andriy Yuryev (Ukraina/Eesti) sotsiaalkaitse rollist Euroopa suitsiidiennetuses, võttes aluseks suitsiiditrendid sotsiaalkaitsekulutused ja elanike hoiakud 26 Euroopa riigis; **Tiina Naarits** (Eesti) ja **Ivar Tröner** (Soome/Eesti) kriisisekkumise praktika, teooria ja uurimise kajastatusest sotsiaaltöökoolituses ning **Koidu Saame** sotsiaalteenuste ressursikasutuse optimeerimisvõimalustest Eesti alaealiste õigusrikkujate rehabiliteerimise tõenduspõhiste mudelite näitel.

Üks auditooriumis elavat vastukaja tekitanud ettekanne oli Helsingi Ülikooli doktorandi **Maija Jäppineni** doktoritöö tutvustus, mis käsitles naistevastase vägivalda uurimist Venemaa naiste kriisikeskustes. Etnograafilise uurimuse keskmes oli nelja Venemaal tegutseva kriisikeskuse igapäevapraktika ning keskuste töötajate arusaamad naistevastastest vägivaldast. 2002. aastal läbi viidud uuring näitas, et 50% Venemaa abielunaistest on vähemalt korra kogunud abikaasa poolt füüsilist vägivalda ning 18% naistest kannatab korduva koduvägivalda all. Esimesed kriisikeskused naistevastase vägivalda ohvritele avati alles aastail 1993–1994. Seega pakub kriisikeskuste töö vägivaldaohvritega suurt huvi konstruktsionistliku sotsiaaltöö uurijatele, kuna nad töötavad uue sotsiaalse probleemiga, millest arusaamine interaktsioonis klientidega alles kujuneb.

Teine esiletõstmist vääriv ettekanne oli Ida-Soome Ülikooli doktorant **Janissa Miettinenilt**, kes tutvustas oma uurimust lastele mõeldud avahooldusteenuste efektiivsusest Soomes. Las-tehoolekande hindamisel on Soomes toimunud peamiselt kvalitatiivseid konstruktivistlikke

orientatsioone jälgides. Näiteks on kvalitatiivsete meetoditega uuritud peresekkumiste efektiivsust, nõudeid töös väikelastega, avahoodusteenuste kliente ning lastehoolekande kulu-efektiivsust. Vähe on statistilisi uuringuid lastele mõeldud avahoodusteenuste efektiivsuse kohta. Janissa Miettineni uurimuse eesmärk on luua arusaam teguritest ja mehhanismidest, mis mõjutavad avahoodusteenuste efektiivsust. Uuring on osa uurimisprojektist „Vajadused, protsessid ja tulemused lastekaitstes – kriitilised juhtumid ja tegurid, mis mõjutavad lastekaitse efektiivsust ja tulemusi”.

Akadeemilistes diskussioonides jäid kõlama sellised teemad nagu hoolekande efektiivsus, sotsiaalpoliitika mitmetasandiline koostoime, sotsiaaltöö professioon, multidistsiplinaarse koostöö uurimisvajadused, uurimismeetod ja valmidus kombineerida teoreetilisi raamistikke ja leida uudseid uurimisperspektiive. Rohkelt käsitleti NPM (*new public management*), sotsiaaltöö professionaalsuse (*professionalism*) ja võimekuse (*capability*), noorte töötuse ja valitsemispraktikate küsimusi. Ettekannete lai ampluaa ning sisukad diskussioonid andsid mitmekülgse rahvusvahelise pildi sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika doktoriuurimustest. Konverents pakkus ka rikkalikult võimalusi rahvusvaheliste koostöösidemete sõlmimiseks. Järgmine pleenum toimub eelkõikulepete kohaselt 2011. a augustis Poolas, Krakowis (vt www.tissa.org).

Hans-Uwe Otto: muutunud maailm vajab uut, veelgi professionaalsemat sotsiaaltööd

TiSSA võrgustikku juhib oma kindla käega selle rahvusvahelise juhtimiskomitee eesistuja, väsimatu ja innukas Bielefeldi Ülikooli professor dr Hans-Uwe Otto. Palusime tal selgitada, milleks TiSSA oma kokkusaamisi korraldab.

„Püüame stimuleerida oma üritustel õhkkonda, kus toimuvad intensiivsed diskussioonid ja kus saab maailma asju enda jaoks asju ümber mõtestada. Kogu TiSSA tegevus toimub vabatahtlikkuse alusel, me pole seotud ühegi organisatsiooniga ja tänu sellele saame oma kokkusaamistel täiesti vabalt omavahel rääkida. Siin saavad kokku nii noored kui ka kogunud sotsiaaltöö uurijad. Minusugustel vanadel meestel on huvitav kuulata noorte mõtteid, noored aga saavad luua koostöösidemeid, nii mõnigi otsib abi oma teadustöö publitseerimisel. Sellised kokkusaamised on toimunud nüüd juba kaheksal korral, suurem osa neist Ida-Euroopa riikides. Seda põhjusel, et TiSSA huvikeskmes on olnud küsimus, kuidas neis suuri muudatusi läbiteinud ühiskondades on arendatud teadmisi, kontseptsioone ja mudeleid uue olukorraga hakkamasaamiseks. Nüüd on meil ühine Euroopa ja ühised probleemid. Kriis, vähemasti Läänes, tähendab seda, et viimanegi majanduslik tugi kaob inimestel jalge alt ära, paljud on jäänud töötuks, satuvad vaesusesse. Kriis on küll neid probleeme teravdanud, kuid nende taga on vana ühiskonnastruktuur. Sotsiaaltöö üks ülesandeid on ühiskonnas toimuvat kriitiliselt analüüsida. Teine küsimus puudutab sotsiaaltööd ennast – missuguseid teadmisi ja kompetentse sotsiaaltöö elukutse selles uues olukorras vajab. Usun, et sotsiaaltöö peab saama veelgi professionaalsemaks, kui see on seni olnud. Ei tohi jääda paigale seisma. Selles mõttes võib kriis sotsiaaltööle ka kasuks tulla, kui see muudab vana mõtlemisviisi.”

Professor Walter Lorenz

kaasaegsest sotsiaaltöö praktikast, koolitusest ja uurimistegevusest

Professor Walter Lorenz on alates 2008. aastast ametis Bozen'i Vaba Ülikooli (Free University of Bozen) rektorina. Ta on õppinud teoloogiat, filosoofiat ja sotsiaaltööd. W. Lorenzit tuntakse viljaka teadlase, inspireeriva õppejõu ning mõjuka ühiskonnakriitikuna (Friesenhahn jt 2007). Professor Walter Lorenz andis intervjuu TISSA 2010 konverentsil, kus ta esines mõtlemapaneva ettekandega „Sotsiaaltöö sentimentaalsuse ja efektiivsuse vahel ehk soojendades südant usalduse, empaatia ja lahkusega külmas poliitilises kliimas.”

Prof. Lorenz, kuidas Teie defineeriksite mõisteid *sotsiaaltöö* ja *sotsiaaltöötaja* nüüdisajal?

Tavaliselt käsitletakse sotsiaaltööd kahe põhiteguri alusel: sotsiaalpoliitilise ja professionaalse tegevuse kaudu. Esimene käsitleb sotsiaaltööd kontekstist sõltuva professioonina, mida mõjutavad muuhulgas valitsevate jõudude poolt antud kohustused. Professioonina kannab sotsiaaltöö reflekteerija ja uurija vastutusrikkaid rolle. Sotsiaaltöö tähtsus on märkimisväärselt kasvanud alates 1980-ndate aastate lõpust. Nüüdseks on jõutud olukorrani, mida iseloomustab sotsiaaltöö teatud organiseerimatus ja kohati vastandlikud arengutrendid: ühest küljest on sotsiaaltöö roll ülemaailmselt tähtis, teisest küljest ülimalt problemaatiline. Keerukuse taustateguriks on mõningane ebakõla sotsiaaltöö kui professiooni enesemääratluse ja sotsiaalpoliitilises kontekstis sellele omistatava tähenduse vahel.

Millised spetsiifilised tunnused on iseloomulikud sotsiaaltöö tänasele professionaalsele praktikale?

Sotsiaaltöö unikaalseks eeliseks teiste professionide ees on võimalus koondada rikkalikku informatsiooni kaasaja sotsiaalprobleemidest. Seda võib vaadelda nii positiivse kui negatiivse. Nimelt ähvardab meid kui professionaale oht keskenduda liigselt üksikasjadele, kaotades distantsilt vaatlemise taju. On loomulik, et niivõrd sügav teadmine inimkannatustest ja -probleemidest avaldab oma mõju. Oleme harjunud nägema inimest tema erilises olukorras ja reflekteerima, arendama oma töömeetodeid, orienteerudes inimesele ja ühiskonnale. Ei ole lihtne tegutseda situatsioonides, kus sotsiaalsed probleemid

ilmnevad väga erinevates vormides ja eri viisidel. Sageli tegeleme sotsiaaltöötajana esilekerkinud tendentside dekategoriseerimise ja lahtimõtestamisega. Näiteks abielulahutus või noorte töötus ei ole kunagi käsitletav puhtal kujul üksnes sotsiaalse probleemina. Neid tajutakse, elatakse läbi ja nendega tegeldakse alati individuaalselt kordumatul viisil. Sotsiaaltöö professionaalne kontekst on sageli killustunud ja muutuv, mis suunab praktikuid kohanemisele ja uute töömeetodite arendamisele.

Kuidas hindate Bologna protsessi mõjusid sotsiaaltöökoolitusele?

Minu arvates on Bologna protsess avaldanud sotsiaaltööle suhteliselt vähe mõju. Ikka ja alati on sotsiaaltöökoolituses esinenud erisusi, kas või selle kestuses. 3-aastast koolitust ei saa niisama lihtsalt hinnata halvaks või heaks. Bologna protsess on kujundanud lihtsalt uue struktuuri, milles opereerib ka sotsiaaltöökoolitus.

Millised trendid suunavad sotsiaaltöökoolituse arengut?

Tänast sotsiaaltöökoolitusele on iseloomulik sotsiaalpoliitilise maastiku ühtse ja üheselt mõistetava baasi puudumine. Heaoluriigi ülesehitusprotsess kestab. Kui varem käsitlesid õppejõud lähtekohtadena näiteks biheviorismi, süsteemiteooriat, psühhoanalüüsi või siis kogukonnatöö meetodit, siis nüüd enam mitte. Nüüd valitseb ja suunab meid pragmatism: me peame lahendama konkreetseid probleeme ja neist lähtudes paindlikult kohandama koolituse sisu. Tulevast sotsiaaltöötajat tuleb koolitada selles, kuidas tegelda uudsete probleemide ja vastavate kliendirühmadega, näiteks HIV-positiivsete ja sõltuvusprobleemidega inimestega. Uudsemate paradigmatena mainiksin tõenduspõhist praktikat ja managerismi.

Millest peaks lähtuma kaasaja komplekses ja nõudlikus teadusmaailmas oma esimesi samme astuv nooruurija? Mis võiks ja peaks teda motiveerima, julgustama ja jõustama?

Sotsiaaltöölalast teadus- ja uurimistegevust ei ole kindlasti kohane pidada n-ö nõrgemaks distsipliiniks. Vastupidi, selle metodoloogia defineerimine ja loomine areneb jõudsalt. Uute meetodite rakendamine, trendide analüüsimine, võrdlev uurimine on igati vajalikud. Uurimine pakub rohkesti lähtekohti alates üksikjuhtumist kuni globaalsete trendideni. Tuleb lihtsalt leida oma teema, suund ja huvikese.

Millised sotsiaaltöö uurimisteemad võiksid olla Eesti uurijate pärisosa maailma teaduses?

Kindlasti ei tasu liiga palju mõelda Eesti väiksuse ning spetsiifiliste olude peale. Tuleb olla interaktsioonis uurijatega rahvusvahelisel tasandil. Eesti spetsiifikast rääkides tooksin välja erilise sotsiaalpoliitilise ja ajaloolise konteksti ja sellega tihedalt seotud kultuuride paljususe. Siinne uurija peaks enda jaoks avastama uurimisobjektid, mis kohalikul ja rahvusvahelisel tasandil tähtsust omavad. Eesti uurijana keskenduksin kultuuridevaheliste seoste ja poliitiliste muutuste ning heaolu tagamise analüüsimisele, kuna need pakuvad huvi ja väärtuslikke õppimisvõimalusi maailma mastaabis.

Viidatud allikad

Friesenhahn, G. J. , Otto, H.-U., Seibel, F. W. (2007). Walter Lorenz – Meteor of a critical European Social Work. *Social Work and Society*. Vol 5. Issue 2. URL: http://www.socwork.net/2007/festschrift/introduction/friesenhahn_otto_seibel (25.08.2010)

Intervjueeris Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi doktorant Koidu Saame

Üleminekust eurole

Apo Oja

eurole ülemineku töörühma juht sotsiaalministeeriumis

2003. aasta sügisel referendumil heaks kiidetud otsus ühineda Euroopa Liiduga tähendas ühtlasi ka Eesti elanike toetust Eesti liitumisele euroalaga. Tulenevalt referendumitulemusest on Vabariigi Valitsus töötanud selle nimel, et võtta euro kasutusele esimesel võimalusel, mil Eesti suudab täita kõik selleks vajalikud tingimused. Käesoleva aasta märtsis ja aprillis viisid Euroopa Komisjon ja Euroopa Keskpank läbi korralise hindamise, et selgitada Eesti valmidust euroalaga liitumiseks. Hindamise kohaselt täitis Eesti kõik euro kasutuselevõtu kriteeriumid ning saab alates 1. jaanuarist 2011 minna üle eurole. Üleminek kroonilt eurole saab toimuma vahetuskursiga 1 EUR = 15,6466 EEK.

Euro kasutusele võtmisel ei toimu Eesti majanduspoliitikas olulisi muudatusi. Euro kasutuselevõtt ei muuda ühegi juriidilise dokumendi tingimusi ega vabasta võetud kohustuste täitmisest, samuti ei anna poolele õigust kehtivat dokumenti ühepoolsest muuta või lõpetada. Ei muutu ka raha väärtus, muutub üksnes valuuta.

Eurole üleminekul ükski pension, toetus ega hüvitis ei vähene! Samuti ei muutu pensionide, toetuste ja hüvitiste saamise tingimused ja kord. **Pensionid, puudega vanaduspensionialise inimese sotsiaaltoetuse või peretoetuse saaja jaoks ei muutu midagi.** Samaks jääb nii pensioni kui ka toetuse rahaline väärtus, muutub üksnes valuuta: alates jaanuarist makstakse need kroonide asemel eurodes. Näiteks lapse sündnitoetuse suurus on 320 eurot (praegu 5000 krooni), igakuine lapsetoetus 19,18 eurot (praegu 300 krooni).

Maksude, riigilõivude ja keskkonnatasude kroonimäärad ümardatakse seadustes ja määrustes eurodesse elanikkonnale soodsamas suunas. Sellega soovib riik anda eeskujulist erasektorile, et ka seal teenuste ja toodete ümberarvutamisel ümardataks hinnad tarbijale soodsamas suunas, st välditaks isegi ühesendilisi hindade tõuse.

2003. aastal avaldati Eurostati uurimus, kus analüüsiti hinnamuutusi rahavahetuse ajal paljudes Euroopa Liidu riikides, sealhulgas nendes, kus eurot kasutusele ei ole võetud (Suurbritannia, Taani ja Rootsi). Selgus, et **euro tulekuga seostatav hinnatõus jäi euroalal tagasihoidlikuks, jäädes 0,1–0,3 protsendipunkti piiresse.** Samas ilmses, et hinnad olid tõusnud ka eurost loobunud riikides. Järeldus oli ühene: hindade tõus toimus mitte niivõrd euro, kui hoopis teiste tegurite mõjul. Toiduainete hinnatõusu mõjutavad tugevalt toidu toorme maailmaturu hinnad. Sellega on osaliselt seletatav nii aastatel 2006–2007 kui ka viimaste kuude ning lähitulevikus ees ootav toiduainete hinnatõus.

Kohalikud omavalitsused on maal keskseks infokanaliks, seetõttu on ka **kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajate roll** eurole ülemineku teavitustöös väga oluline. Kindlasti võib sotsiaaltöötajate poole pöörduda inimesi, kes vajavad nõu eurole ülemineku seotud küsimustes (alljärgnevalt on esitatud praktilist infot eurole ülemineku kohta, mida võidakse sotsiaaltöötajatelt küsida), muuhulgas võib mõni inimene vajada abistamist rahavahetuse läbiviimisel. Kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajatel oleks otstarbekas kaardistada enne eurole ülemineku oma piirkonnas seoses rahavahetusega potentsiaalselt abi vajavad inimesed, võtta nendega kontakti ning kavandada vastavalt vajadusele tegevusi. Seejuures tuleb teada, et pangad vahetavad kroone eurodeks **kuni 31. detsembrini 2011 (seejuures tehakse seda kuni 30. juunini 2011 teenustasu võtmata).** Eesti Pank vahetab ilma lisatasuta kroonid eurodeks ka aastate pärast. Seetõttu ei ole vaja karta, et juhul, kui kiiresti n-ö sukasäärde kogunenud

kroone ringi ei vaheta, siis hiljem ei ole nendega enam midagi teha. Oluline on silmas pida, et sularaha vahetamiseks tuleb kasutada ainult ametlikke kanaleid, st pangakontoreid ja Eesti Posti kontoreid. Selleks et ära hoida võimalikke petmisjuhte, on vaja kogukonnas elavatele inimestele rõhutada, et mingil juhul ei tohi võtta vastu võõraste isikute pakkumisi aidata sularahavahetust korraldada.

Praktilist infot eurole üleminekust

- Alates juulist 2010 on kõigil kauplejal kohustus näidata teenuste ja toodete hindu nii kroonides kui eurodes. Hinnad esitatakse kahes vääringus kuni 30. juunini 2011, et inimestel oleks piisavalt aega uue rahaga harjuda.
- **Ametlik kurss kroonilt eurole üleminekuks on 15,6466 krooni 1 euro eest.** Ühegi muu kursi kasutamine (nt hindade ümberarvutamiseks) ei ole lubatud! Kaupmehed on kohustatud müügikohas avaldama hinnad nii kroonides kui eurodes, kasutades konverteerimiseks keskkurssi 1 EUR = 15,6466 EEK ning juhitudes euro kasutusele võtmise seaduses kehtestatud ümardamise reeglitest. Näiteks, kui arvestada eurodesse 264,50 krooni, tuleb teostada jagamistehe: 264,50 krooni: 15,6466 = 16,90463104 eurot. Seejärel tuleb saadud summa arvestada 1 eurosendi täpsusega, võttes arvesse vaid kolmandat komakohta 16,90463104. Kui kolmas koht pärast koma on suurem kui 4, ümardatakse teine koht pärast koma ühe koha võrra ülespoole; juhul kui kolmas koht on 4 või sellest väiksem number, jäetakse teine koht peale koma muutmata. Seega ümardamine 1 sendi täpsusega oleks antud näite korral 16,90 eurot.
- Alates oktoobrist 2010 toimub müntide kogumise kampaania, mille käigus on kõigil võimalus tuua panka ja kanda oma arveldusarvele kodus olevad sendid ja kroonimündid ilma teenustasuta.
- Alates detsembrist 2010 on kõigil eraisikutel võimalik vahetada teenustasuta krooni sularaha eurodeks ametliku ümberarvestamiskursi 1 EUR = 15,6466 EEK alusel kõigis sularahaga tegelevates pangakontorites. Sularaha saab vahetada ka Eesti Posti kontorites, kuid piiranguga kuni 1000 eurot inimese kohta päevas.
- Euro kasutuselevõtt kontorahas, majandusarvestuses ja lepingulistest suhetes toimub järsu üleminekuna: 1. jaanuaril 2011 vahetatakse inimeste ja ettevõtete pangakontodel olevad kroonihoiused automaatselt eurodeks ametliku vahetuskursiga, mille järgi 1 euro on võrdne 15,6466 krooniga.
- Alates jaanuarist 2011 väljastavad sularahaautomaadid 5-, 10- ja 50-euroseid pangatähti. Kõik rahatähed ja euromündid, mis on välja antud teistes euroala riikides, kehtivad ka Eestis.
- 14. jaanuarini 2011 on võimalik sularahas makstes kasutada nii kroone kui ka eurosid. Alates 15. jaanuarist 2011 on ainsaks seaduslikuks maksevahendiks Eestis euro.
- 31. detsembrini 2011 vahetatakse krooni kupüüre ja sente eurodeks pangakontorites. Eesti Pank vahetab kroone ja sente eurodeks tähtajatult, teenustasuta ja ametliku ümberarvestuskursiga.

Lisainfot penisonide, toetuste ja hüvitiste kohta saab elukohajärgsest pensioniamestist või sotsiaalkindlustusameti infotelefonidel 16106; 744 8300; 357 9021; 664 0126 või ska@ensib.ee. Kogu teave eurole ülemineku kohta on üleval internetis aadressil: **euro.eesti.ee** või tasuta euro infotelefonil **800 3330**.

Protective factors supporting the resilience of Estonian youth

Nele Mets, *MA, social work*

The article presents an overview of research that aims to describe the protective factors supporting the resilience of Estonian youth and to examine the concordance of these factors with the factors presented in international resilience literature. The research material was collected in a semi-structured interview with nine resilient Estonian young adults (aged 23–28). The research showed that although most of the protective factors supporting the resilience of Estonian youth in individual, family and societal levels are similar to the factors described in literature, Estonian young adults supplemented them with several important aspects. When discussing the protective factors on the societal level, the interviewees cited some problems, such as the absence of support persons, little emphasis on after-school activities and teaching necessary life skills in schools, inadequacy of the work done in the social sphere, etc. Knowledge regarding the resilience theory, an overview of the protective factors of the young adults that participated in the research and the improvements that they considered to be necessary, is beneficial to every specialist that works with youngsters in order to support youngsters' ability to cope in difficult situations.

Social protection expenditures and provision of social services in local governments on the basis of statistical data

Riho Rahuoja, *Deputy Secretary General on Social Policy of the Ministry of Social Affairs*

The article presents an overview of the social protection expenditures of local governments in the period 2004–2009 and provision of social services in the years 2008–2009, based on the statistical data of the Ministry of Finance and the Ministry of Social Affairs. Despite the economic recession, local governments have not reduced their expenditures on social protection as a whole. Together with subsistence benefits, the social protection expenditures in 2009 amounted to 8.6% of the operational expenditures of the local governments, which is the highest rate since 2004. Every year, an increasing number of local governments provide more social services to people. However, there are vast differences in social protection expenditures and the provision of social services between the local governments. It may be concluded that the level the social protection of a person largely depends on his or her place of residence. Local governments base their policies on their financial situation and priorities, not always on the actual needs of the people. In many cases, local governments also lack the administrative capability to organise social services. One possible solution could be cooperation between the local governments; to ensure its continuity, it needs to be regulated by law.

Tiia Tamm: Social workers need more understanding and support from society

In an interview given to the journal, Tiia Tamm, a lecturer at the Tallinn University Institute of Social Work, introduces the doctoral thesis she defended in University of Tampere this year. The multi-strategy research included a survey that involved 122 professional social workers and social work students, and theme interviews with 10 social workers operating in different fields and different parts of Estonia. Research results show, that social workers' and social work students' self-concept components are empathy, innovativeness, self-confidence and need of achievement. Professional-self of social workers is characterized by commitment to work, professional growth, willingness to take risk and ability to cope. However social workers are often left alone with their heavy workload and they do not receive necessary understanding and support from their organization nor society in general. As there is a clear need of professionals in social work, society and organization should give more support to the professionals who are committed to their work.

Расходы местных самоуправлений на социальную защиту и оказание социальных услуг по данным статистики. Стр. 7

Рихо Рахуоя, вице-канцлер Министерства социальных дел.

В статье рассматриваются расходы местных самоуправлений на социальную защиту в 2004–2009 г.г. и оказание социальных услуг в 2008–2009 г.г. по данным статистики. Несмотря на экономический спад, итоговая сумма бюджетных расходов на социальную защиту местных самоуправлений не уменьшилась, с каждым годом добавляются самоуправления, оказывающие жителям все больше социальных услуг. В то же время между самоуправлениями существуют большие различия в расходах на социальные нужды и количестве оказываемых услуг.

Тийя Тамм: социальные работники нуждаются в большей поддержке и понимании общества. Стр. 17

В данном журналу интервью преподаватель Института социальной работы Таллиннского университета Тийя Тамм знакомит с результатами своего докторского исследования «Профессиональная идентичность и самоконцепция эстонских социальных работников». Участвовавшие в исследовании социальные работники, имеющие высшее образование по этой специальности, имеют подходящие личные и профессиональные качества и заинтересованы в профессиональном развитии, но они нуждаются в большей поддержке со стороны своей организации и общества.

Защитные факторы, поддерживающие резилиентность эстонской молодежи. Стр. 25

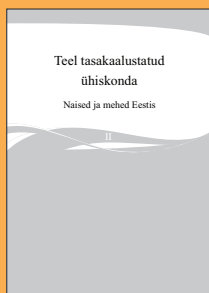
Неле Метс, магистр социальной работы

Предварительно рецензированная статья знакомит с исследованием, целью которого было описать защитные факторы, поддерживающие резилиентность эстонской молодежи и сравнить их соответствие с факторами, приведенными в зарубежной научной литературе. Знания о теории резилиентности и представление о защитных факторах участвовавших в исследовании молодых людей и о названных ими нуждающихся в улучшении аспектах могут пригодиться каждому работающему с молодежью специалисту для того, чтобы поддержать совладание молодых людей с трудными ситуациями.

О переходе на евро. Стр. 60

Апо Оя, руководитель рабочей группы Министерства социальных дел

Статья содержит практическую информацию для социальных работников в связи с переходом Эстонии на евро с 1 января 2011 года. Хотя пенсии, пособия и возмещения будут выплачивать в новой валюте, их размер, а также условия и порядок их получения останется прежним. Дополнительную информацию можно получить в пенсионном департаменте по месту жительства или по справочным телефонам Департамента социального страхования 16106; 744 8300; 357 9021; 664 0126 или э-почте: ska@ensib.ee. Общая информация на сайте: euro.eesti.ee и по бесплатному телефону 800 3330.

Teel tasakaalustatud ühiskonda II (2010). Toimetanud Rauli Marling, Liina Järviste ja Käthlin Sander. Sotsiaalministeerium

Artiklikogumikus annavad 25 eksperti analüütilise ülevaate naiste ja meeste olukorrast ning neid mõjutanud poliitikest erinevates eluvaldkondades möödunud kümnendil. Käsitlusele tulevad riiklikud poliitikad, hoiakud, tööelu, töö- ja pereelu ühitamine, perekond, vaesus, pensionid, paarisuhtevägivald, tervis, mitmene diskrimineerimine, inimkaubandus ja prostitutsioon, haridus, teadus, poliitika, meedia ja kodanikuühiskond. See on materjal, mis on mõeldud teadmiste- ja poliitika paremaks kujundamiseks ja mõjude analüüsimiseks. Kogumik on kättesaadav ka elektrooniliselt eesti ja vene keeles sotsiaalministeeriumi kodulehel www.sm.ee (alajaotus: Meie – Väljaanded – Toimetised)

Sotsiaaltrendid 5. Social Trends (2010). Toimetatud Anu Jalak. Eesti Statistikaamet

Kogumikus on vaatluse all Eesti ühiskonna jaoks aktuaalne teema – rahvastiku vananemine. Analüüsitakse selle mõjusid rahvastiku struktuurile, tööturule ja leibkondade koosseisule ning riigi kulutustele. Vaadeldakse vanemaaliste materiaalsel heaolu, hõivatust, tervist ja sotsiaalset sidusust. Analüüsid hõlmavad 55–64-aastaseid ning 65-aastaseid ja vanemaid elanikke. Kogumik sisaldab rahvastiku prognoose aastateks 2020, 2040 ja 2060. Tähelepanu all on ka Eesti võrdlus Euroopa Liidu liikmesriikidega. Kogumik on eesti ning inglise keeles ning on mõeldud valdkonnast lähemalt huvitatuile. Kogumik on elektroonsena kättesaadav aadressil: <http://www.stat.ee/38017>

Noortemonitor 2009 (2010) Eesti Noorsoo Instituut, Eesti Noorsootöö Keskus

„Noortemonitor 2009” sisaldab statistilisi andmeid ja analüüsi peamistest noortepoliitika toimealadest nagu noorsootöö, haridus, tervis, sotsiaalpoliitika, kultuur, riigikaitse jt. Juhtivaks teemaks on noored ja töö. Kogumik annab ajakohase informatsiooni noorte eluolust, mida saab arvestada noore elu puudutavate poliitike kujundamisel. Väljaanne on suunatud riigi ja kohaliku omavalitsuse otsustajatele ning noortega töötavatele spetsialistidele. Kogumiku koostas Eesti Noorsoo Instituut ning väljaandjaks ja levitajaks on Eesti Noorsootöö Keskus. „Noortemonitor 2009” on allalaetav ENTOK koduleheküljelt: <http://www.entk.ee/?id=376&keel=ee>

Beebi päevik (2010) Daniel N. Stern. Kirjastus Cum Grano OÜ

„Beebi päevik” toob psühholoogiateaduse avastused lugejateni selgelt ja ilmekalt Joey-nimelise poisi arengupäevikuna. Saame kaasa elada Joey kasvamisele ja arenemisele kuni nelja-aastaseks saamiseni. Miks Dr. Stern selle raamatu kirjutas? Väikelaste ja vanemate psühholoogina teab ta, et kõik me püüame oma lastest aru saada, ka siis, kui nad veel ei räägi. Me üritame neisse sisse elada, või vähemalt oletada, mida nad võiksid tunda ja mõelda. Me räägime neile ja neist omi mõtteid ja arusaamu, andes nii neile sõnu ja mõttekäike, millest nemad hakkavad kokku panema pilti iseendast ja maailmast. Niimoodi suuliselt „kirjutavad” kõik vanemad oma lapse „päevikut”. Info: granoraamat@gmail.com

MÖTTEVARA

Foto: Andres Tarto

Dietrich von Hildebrand on öelnud:

„Armastus selle sõna otseses tähenduses on armastus teise inimese vastu, olgu selleks ema armastus lapse vastu, lapse armastus oma vanemate vastu, sõprade vaheline armastus, abikaasade vaheline armastus, ka armastus Jumala ja ligimese vastu. .. Kiindumust sellistesse elu hüvedesse, nagu seda on toit, jook, raha jne ei saa nimetada armastuseks, kuna siin on tegemist olulise erinevusega tõelisest armastusest. Joodik ei „armasta” viina, ihnuskoj ei „armasta” raha. Muidugi on nad seotud nende asjade külge, neist said nende asjade ohvrid, nendel asjadel on nende jaoks vastupandamatu külgetõmbejõud. Aga see külgetõmbejõud erineb oluliselt armastuse külgetõmbejõust. .. See erineb oluliselt Rigoletto poolt öeldust oma tütre Gilda kaitseks: „Ta on mulle kõik selles maailmas.”

Armastust võime mõista kolmel viisil: esiteks, kui meie ise kedagi armastame, teiseks, kui näeme kahte teineteist armastavat inimest, abielupaari, kahte sõpra ja kolmandaks, kui keegi meid endid armastab, kui tema armastuse kiired tungivad meie hinge, kui tema armastus meid haarab.

Armastus erineb kõikidest teistest meeldivatest elamustest selle poolest, et temas peitub õnne sügavaim allikas. Armastada ja olla armastatud on erakordne õnneelamus. Viimane ongi tõelise armastuse lahutamatuks osaks. Kui armastusega kaasnevat õnneelamust ei esine, siis pole tegemist ka armastusega. Goethe: „Kui ma ei armastaks sind, Lili, siis kust ma leiaksin oma õnne?” Armastuse iseloomulikumaks jooneks on armastuse tundmine oma sisemuses, oma südames. Armastav inimene teeb oma armsama seda enam õnnelikumaks, mida enam ta teda armastab. ..

Muidugi võime tunda end õnnelikuna, kohates inimest, keda austame, kelle vaimsusest tahaksime osa saada temaga vesteldes või teda kuulates. See õnneelamus on aga tunduvalt nõrgem armastatuga kohtumise õnneelamusest. ..

Armastuses pole armastatu enam keegi kolmas isik „tema”, vaid temast saab „sina.” Too armastatu ütleb oma armsamale „sina” ja ta tuleb sellisena tema isiklikku ellu.

Ta saab „minu omaks.” Ta saab minu omaks vaid siis, kui ta ütleb: „Ma olen – sinu oma!” .. Goethe: „Oma armsama tunnen ma kohe ära tuhandete seast!” ..

Abielulises armastuses, kus armastus avaldub oma täielikus ilus ja ülevuses, kehastub armastatus terve väärtuste maailm.

Dietrich von Hildebrand (1889–1977), saksa katoliiklik filosoof ja teoloog, keda paavst Johannes Paulus II on nimetanud üheks suurimaks kahekümnenda sajandi eetikuks. Tema rohkete tööde hulgas väärib märkimist filosoofiline teos „Armastuse metafüüsika” (1971), filosoofi 12 aastase töö tulemus, kui omalaadne „armastuse summa” – *summa amoris*, kust esmakordse venekeelse tõlke vahendusel aastast 1999 sai poetatud mõningaid mõttepudemeid.

Koostas Jüri Raudsepp

TELLIGE AJAKIRI 2011. AASTAKS !

Nagu varemgi, ilmub ka järgmisel aastal kuus „Sotsiaaltöö” numbrit, kust leiate tööks vajalikku infot, kogemusi sotsiaaltöö praktikast, seadusetuvustusi ja uurimusi, teoreetilisi käsitlusi, kolleegide mõtteavaldusi ja muud huvitavat.

- aastatellimuse hind on 234 kr (14,96 eurot)
- kolm eksemplari samale tellijale 468 kr (29,91 eurot)
- üliõpilastele 150 kr (9,59 eurot).

NB! Kõigile Euroopa Komisjoni ja sotsiaalministeeriumi toel ilmunud ajakirja 2010. a oktoobrinumbri eest tasunud tellijatele pikendasime ajakirja tellimuse Eesti Posti kaudu ühe numbriga võrra, vt lähemalt www.tai.ee.

Tellimusi võtavad vastu: Eesti Posti postkontorid, www.post.ee ja ajakirja toimetus meiliaadressil ajakiri@tai.ee

Ootame kaastöid

Ajakiri Sotsiaaltöö on sotsiaalvaldkonna töötajate foorum-häälekandja, mille kaudu sotsiaaltöö uurijad, praktikud ja sotsiaalpoliitika kujundajad saavad vahetada teadmisi ja infot. Kirjutage meile, kui soovite teistega jagada oma mõtteid hoolekandeteenuste kvaliteedi parandamiseks või sotsiaaltöö paremaks korralduseks, näiteid vabatahtlikust sotsiaaltööst (2011 on vabatahtliku töö aasta!) või meenutusi sotsiaaltöö ajaloost.

Ajakiri avaldab ka **eelretsenseeritavaid** sotsiaaltöö või sotsiaalpoliitika alaseid artikleid, milles tutvustatakse originaalseid uurimistulemusi või arutletakse mõne aktuaalse erialase probleemi üle. Eelretsenseeritavate artiklite esitamise tähtajad 2011. aastal on **30. märts** ja **30. august**. Avaldamisele pretendeeriva artikli saadab toimetus anonüümselt kahele vastava teadusvaldkonna asjatundjale. Kaastöö heakskiitmisel tuleb autoril juhendada retsensentide muudatus- ja parandusettepanekutest või põhjendada oma valikuid. Artikli maksimaalne pikkus on 10 ajakirja lehekülge ehk 30 000 tähemärki (koos tühikutega). Nõuded artiklitele leiate Tervise Arengu Instituudi kodulehelt www.tai.ee